

I n d e k s 3 8 1 5 4 3 ■ I S S N 0 1 3 7 - 7 2 7 2

WOJSKOWY
PRZEGLĄD
PRAWNICZY

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2023

2
[306]

ROK XCVI

Indeks 381543 ■ ISSN 0137-7272 ■ Egz. bezpłatny

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2023

2
[306]

R A D A N A U K O W A

Przewodniczący
Członkowie

- Przemysław Funiok
- Małgorzata Manowska
Justyn Piskorski
Marcin Warchoł
Czesław Kłak
Bogusław Sygit
Piotr Steczkowski
Elżbieta Karska
Marek Mozgawa
Hanna Paluszkiwicz
Katarzyna Dudka
Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz
Adam Zbieranek
Grzegorz Ociecek
Dariusz Barski
Bartosz Kownacki
Sebastian Chwałek
Błażej Wojnicz
Tomasz Zdzikot
Helmut Radtke
Alexandre Ferreira Baptista Coelho
Veronika Huštova
Mykola Khavroniuk
Bohdan Telefanko

K O L E G I U M R E D A K C Y J N E

Redaktor Naczelny
Członkowie

- Maciej Nowak
- Alicja Pietrusewicz
Damian Wąsik
Andrzej Siemieniuk
Katarzyna Sioma

WYDAJE
PROKURATURA KRAJOWA

Adres Redakcji:
02-676 Warszawa, ul. Postępu 3
tel. 22 12-51-189

e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl

Druk, skład i korekta
Drukarnia Efekt. Piotrowski sp.j., www.drukarniaefekt.pl

Wersją podstawową (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.
Artykuły i recenzje w „Wojskowym Przeglądzie Prawniczym” nie mają
charakteru urzędowego, lecz są wyrazem poglądów ich autorów.

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY KWARTALNIK

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2023

WYDAJE PROKURATURA KRAJOWA

SPIS TREŚCI

MARCIN JACHIMOWICZ

Zastępca Prokuratora
Rejonowego w Świebodzinie

*Biegły w postępowaniach karnych o wypadki
przy pracy*

5

DR KAROL BORCHÓLSKI

prokurator Prokuratury
Okręgowej w Ostrołęce
del. do Prokuratury Krajowej

*Pochwalanie popełnienia przestępstwa i nawoływanie
do jego popełnienia podczas imprez masowych
i zgromadzeń*

37

DAMIAN ROBERT JAWORSKI

aplikant Krajowej Szkoły
Sądownictwa i Prokuratury

*Zabezpieczenie majątkowe na kryptowalutach
– sądowy portfel kryptowalutowy (część II)*

52

MAŁGORZATA ANNA NOWAK

doktorantka Wydziału Prawa
i Administracji Uniwersytetu
Mikołaja Kopernika
w Toruniu

*Kara grzywny w świetle zmian wprowadzonych
do Kodeksu karnego w 2015 i 2020 roku*

73

**DR HAB. PRZEMYSŁAW
SZUSTAKIEWICZ**

profesor Uczelni Łazarskiego

*Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego
z 14 marca 2023 r., III OSK 7476/21*

*(dot. udostępnienia informacji o kwalifikacjach
funkcjonariusza służby mundurowej)*

97

**DR HAB. ZYGMUNT
KUKUŁA**

pracownik naukowy Wyższej
Szkoły Administracji w
Bielsku Białej i funkcjonariusz
Policji w Bielsku Białej

*Glosa do wyroku Sądu Najwyższego
z 12 stycznia 2022 r., V KK 178/21*

106

Biegły w postępowaniach karnych o wypadki przy pracy

Expert in criminal proceedings for accidents at work

S T R E S Z C Z E N I E

Artykuł został poświęcony problematyce udziału biegłych w postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy. Autor poddaje szczegółowej analizie obowiązujące przepisy prawne z zakresu ubezpieczenia wypadkowego, a także prawa karnego materialnego, prawa karnego procesowego oraz stanowiska Sądu Najwyższego i sądów powszechnych w tej materii. Artykuł stanowi próbę usystematyzowania problemu w zakresie materialnoprawnych, proceduralnych oraz merytorycznych podstaw powołania biegłych oraz zasięgnięcia opinii biegłych w postępowaniach karnych obejmujących swoim przedmiotem problematykę wypadków przy pracy. Autor wskazuje na faktyczne problemy współpracy organów prowadzących postępowania karne w tym przedmiocie z biegłymi. Z uwagi na częstotliwość wywoływania opinii biegłych w postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, tematyka ta zasługuje na szczególną uwagę.

Słowa kluczowe: wypadek przy pracy, biegły sądowy, biegły *ad hoc*, biegły prywatny, wiadomości specjalne, opinia biegłego, opinia instytucji naukowej, opinia instytucji specjalistycznej

I. Wprowadzenie

Istotną rolę w postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, odgrywają biegli. Udział biegłych w ustalaniu okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy, a także typowaniu osób odpowiedzialnych za zaistnienie tego rodzaju zdarzeń oraz ustalaniu zakresu ich odpowiedzialności prawnokarnej, należy uznać za konieczny w przypadkach wymagających wiadomości specjalnych, w szczególności w postępowaniach, przedmiotem których jest wypadek przy pracy będący jednocze-

¹ Marcin Jachimowicz – Zastępca Prokuratora Rejonowego w Świebodzinie, wykładowca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

śnie np. katastrofą w ruchu lądowym, porażeniem prądem elektrycznym podczas obsługi urządzenia elektroenergetycznego, zawaleniem się budowli itp. Wypadki przy pracy wielokrotnie nakładają na organy procesowe konieczność zasięgania opinii biegłych różnych specjalności. Dynamiczny rozwój techniki, informatyki, psychologii, nauk medycznych, inżynierskich i innych dyscyplin nauki czynią dziedzinę bezpieczeństwa pracy wybitnie interdyscyplinarną.

Punktem wyjścia do dalszych rozważań w przedmiocie udziału biegłego w postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, będzie zdefiniowanie pojęcia wypadku przy pracy oraz zdekodowanie kwalifikacji prawnokarnej tego typu zdarzeń.

II. Definicja wypadku przy pracy

Definicję wypadku przy pracy ustawodawca zamieścił w art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych². W myśl tego przepisu za wypadek przy pracy uważa się zdarzenie nagłe, wywołane przyczyną zewnętrzną, powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło w związku z pracą: 1) podczas lub w związku z wykonywaniem przez pracownika zwykłych czynności lub poleceń przełożonych; 2) podczas lub w związku z wykonywaniem przez pracownika czynności na rzecz pracodawcy, nawet bez polecenia; 3) w czasie pozostawania pracownika w dyspozycji pracodawcy w drodze między siedzibą pracodawcy a miejscem wykonywania obowiązku wynikającego ze stosunku pracy. Z definicji powyższej wynika, że „wypadek przy pracy” jest pojęciem normatywnym, wyznaczonym przez cztery czynniki:

- 1) nagłość zdarzenia, której zgodnie z orzecznictwem sądowym, w tym przedmiocie, nie można pojmować sztywno i potocznie, nie oznacza bowiem natychmiastowości, lecz zachodzi również wtedy, gdy nie trwa dłużej niż wynosi czas jednej zmiany robotniczej z uwzględnieniem czasu drogi do i z pracy;

² Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2189, dalej jako: ustawa wypadkowa.

³ A. Chobot, *Ochrona pracy*, Poznań 1999, s. 12. Sąd Najwyższy w wyroku z 21 lipca 1977 r., III PRN 22/77, uznał za zdarzenie nagłe pozostawanie przez ponad jedną dobę bez odpowiedniej opieki lekarskiej marynarza, u którego w czasie rejsu wystąpił zawał serca. W wyniku opóźnienia spowodowanego sztormem doszło do pogorszenia stanu zdrowia chorego i nastąpił jego zgon – G. Szymańska, *Zawał serca jako wypadek przy pracy na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1984, nr 11, s. 37–42. „Nagłość zdarzenia”, o której mowa w art. 3 ust. 1 ustawy wypadkowej, charakteryzuje się zaskoczeniem pracownika. Jest to zdarzenie nieprzewidywalne, raptowne, krótkotrwałe, nieoczekiwane. „Nagłość” określa czas oddziaływania czynnika niebezpiecznego

- 2) zewnętrzność przyczyny rozumianej szeroko jako konieczność, aby w zespole przyczyn rozstrzygających o szkodliwości skutku wystąpiła również przyczyna zewnętrzna⁴;
- 3) śmierć lub uraz – czyli uszkodzenie tkanek ciała lub narządów człowieka wskutek działania czynnika zewnętrznego⁵;
- 4) związek z pracą, który zachodzi, gdy istotną przyczyną wypadku przy pracy było wykonywanie przez pracownika obowiązków

(zewnętrznego) na organizm człowieka. Skutki tego oddziaływania mogą ujawnić się natychmiast lub dopiero po pewnym czasie, po kilku dniach, a nawet tygodniach. Pogląd taki utrwalił się w orzecznictwie sądowym. Nagłość zdarzenia, w pojęciu wypadku przy pracy, nie jest zatem określana bezwzględnie ścisłymi kryteriami. Z jednej strony pozwala to na zakwalifikowanie jako wypadków przy pracy również takich zdarzeń, w których działania przyczyny wewnętrznej nie można zauważyć natychmiast, gdyż skutek jej oddziaływania pojawia się po jakimś czasie. Z drugiej natomiast strony cecha nagłości podlega ograniczeniu, albowiem długotrwałość oddziaływania przyczyny zewnętrznej na organizm pracownika jest traktowana jako cecha, która odróżnia chorobę zawodową od wypadku przy pracy, która także charakteryzuje się stopniowym nasileniem objawów chorobowych – Z. Szymański, *Ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków*, Warszawa 1960, s. 60.

⁴ A. Chobot, *op. cit.* s. 12–13. Konieczność istnienia przyczyny zewnętrznej dla bytu wypadku przy pracy oznacza, że zdarzenie wywołane wyłączenie przyczyną wewnętrzną (chorobą pracownika) nie będzie mogło zostać uznane za wypadek przy pracy. Wymóg zewnętrzności przyczyny wypadku przy pracy nie oznacza, że ma ona być wyłączną przyczyną doprowadzającą bezpośrednio do choroby, kalectwa lub śmierci pracownika. Sąd Najwyższy w uchwale z 11 lutego 1963 r., III PO 15/62, OSPIKA 1964 r., nr 23, wyjaśnił, że zawarta w definicji legalnej wypadku przy pracy cecha zewnętrzności przyczyny nie może być rozumiana dosłownie, wskazane jest natomiast przyjmowanie tej przesłanki rozciągle jako konieczności, aby w zespole przyczyn rozstrzygających o szkodliwości skutku wystąpiła również przyczyna zewnętrzna. Do uznania zdarzenia za wypadek przy pracy wystarczy, że jej działanie miało choćby tylko pośredni wpływ na skutek, że wzmogło dolegliwości natury wewnętrznej. Takie właśnie ujęcie przyczyny zewnętrznej pozwoliło na uznanie za wypadki przy pracy np. zawałów serca, wylewów krwi do mózgu, a także stresów – T. Sojka, T. Kałusowski, *Wypadki przy pracy, Świadczenia wypadkowe i wyrównawcze, Komentarz, Przepisy, Orzecznictwo Sądu Najwyższego*, Zielona Góra 1999, s. 10–11. Wśród ważniejszych przyczyn „zewnętrznych” można wymienić: urazy spowodowane działaniem elementów ruchomych, luźnych, ostrych i wystających maszyn, urządzeń, narzędzi, działanie zbyt wysokich lub zbyt niskich temperatur (oparzenia, odmrożenia), działanie energii elektrycznej (porażenie prądem elektrycznym), działanie substancji chemicznych (np. zatrucia), wysiłek fizyczny (np. dźwiganie) – A. Chobot, *op. cit.*, s. 13–14. Przykładowo, jako przyczynę zewnętrzną wypadku przy pracy można wskazać: nieudzielenie pomocy pracownikowi, który zasnął w miejscu pracy – wyrok SN z 22 stycznia 1999 r., II UKN 443/98, OSNPIUS 2000, nr 6, poz. 237, pobicie, bez względu na jego przyczynę – uchwała SN z 7 listopada 1980 r., III UZP 9/80, OSNCAPiUS 1981, nr 5, poz. 73, poślizg samochodu, niezależnie od kwestii, że spowodowała go nadmierna prędkość i nieostrożność poszkodowanego – wyrok SN z 18 lutego 1998 r., II UKN 529/97, OSNPIUS 1999, nr 4, poz. 144, wykonywanie codziennych obowiązków pracowniczych, jeżeli przyczyniły się w znaczącym stopniu do pogorszenia samostnej choroby pracownika – wyrok SN z 5 lutego 1997 r., II UKN 85/96, OSNAPiUS 1997, nr 19, poz. 386, stres, którego normalny organizm nie może znieść – wyrok SA w Poznaniu z 16 stycznia 1996 r., III AUr 664/95, „Prawo Pracy” 1996, nr 9.

⁵ Zgodnie z art. 2 pkt 13 ustawy wypadkowej „uraz” jest uszkodzeniem tkanek ciała lub narządów człowieka wskutek działania czynnika zewnętrznego (czynnika niebezpiecznego). Powstanie urazu jest trzecim warunkiem uznania określonego zdarzenia za wypadek przy pracy. Nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, które nastąpiło w związku z pracą, a nie spowodowało „urazu”, nie jest wypadkiem przy pracy. Jest ono, w praktyce, określane pojęciem: „wyzdarzenie wypadkowe bezurazowe”.

wynikających ze stosunku pracy lub powinności z nim związanych⁶.

Istotne znaczenie, w praktyce prokuratorskiej⁷, ma podział wypadków przy pracy na wypadki śmiertelne⁸, ciężkie⁹ oraz zbiorowe¹⁰.

Zdarzenia będące wypadkami przy pracy, na gruncie prawa karnego materialnego, kwalifikowane są najczęściej jako te, które mogą wypełniać ustawowe znamiona czynów zabronionych, o których mowa w art. 220 lub 160 k.k.¹¹ Nie są również odosobnione sytuacje, w których zdarzenia te kwalifikowane są jako zachowania wypełniające ustawowe znamiona typów czynów zabronionych z rozdziału XIX k.k., gdzie zamieszczono przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, w szczególności zaś z art. 155 k.k.,

⁶ Związek urazu z pracą jest czwartym warunkiem uznania konkretnego zdarzenia za wypadek przy pracy. Związek tego rodzaju może zachodzić zarówno wówczas, gdy do urazu dojdzie podczas wykonywania pracy, jak i podczas pozostawania przez pracownika jedynie w dyspozycji pracodawcy (lub innego podmiotu), na rzecz którego miała być świadczona praca (oczekiwanie na polecenia na terenie zakładu lub w innym, wyznaczonym przez pracodawcę lub ten podmiot miejscu). Związek zdarzenia z pracą, poza przypadkami wynikającymi wprost z definicji wypadku przy pracy, zostaje również zachowany w warunkach, gdy pokrzywdzony w następstwie zdarzenia wypadkowego nie świadczy pracy, a wykonuje inne czynności, w tym służące zaspokojeniu jego własnych potrzeb. Jako przykład takiego zdarzenia można wskazać upadek powodujący uraz w drodze do sklepu w celu zakupu artykułów żywnościowych do spożycia podczas przerwy śniadaniowej. Jak akcentuje SN, przesłanka związku z pracą spełniona jest zarówno w trakcie wykonywania czynności pracowniczych, jak i w związku z ich wykonywaniem. Zwrot „w związku z ich wykonywaniem” zdaniem SN oznacza zdarzenie będące w funkcjonalnym związku z pracą, polegające na wykonywaniu czynności na rzecz pracodawcy, bez względu na czas i miejsce ich wykonywania – wyrok SN z 2 października 2009 r., II PK 108/09, „Monitor Prawa Pracy” 2010, nr 7, s. 364. Identyczne stanowisko prezentuje Z. Salwa, w ocenie którego nagle zdarzenie, które skutkuje urazem lub śmiercią pracownika, może mieć miejsce w dowolnym czasie i miejscu, pod warunkiem pozostawania w związku z rodzajem pełnionej przez pracownika pracy lub czynnościami podejmowanymi w interesie pracodawcy, choćby nie stanowiły obowiązku pracownika – Z. Salwa, *Pojęcie wypadku przy pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 3, s. 18.

⁷ Zgodnie z art. 234 § 2 k.p. (ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1510, ze zm., dalej jako: k.p.) obowiązkiem pracodawcy jest zawiadomienie właściwego prokuratora oraz inspektora pracy o śmiertelnym ciężkim oraz zbiorowym wypadku przy pracy, a także o każdym innym wypadku, który wywołał wskazane tu skutki, mającym związek z pracą, jeżeli może być uznany za wypadek przy pracy.

⁸ Zgodnie z art. 3 ust. 4 ustawy wypadkowej za śmiertelny wypadek przy pracy uważa się wypadek, w wyniku którego nastąpiła śmierć poszkodowanego w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy od dnia wypadku.

⁹ Zgodnie z art. 3 ust. 5 ustawy wypadkowej za ciężki wypadek przy pracy uważa się wypadek, w wyniku którego nastąpiło ciężkie uszkodzenie ciała, takie jak: utrata wzroku, słuchu, mowy, zdolności rozrodczej lub inne uszkodzenie ciała albo rozstrój zdrowia, naruszające podstawowe funkcje organizmu, a także choroba nieuleczalna lub zagrażająca życiu, trwała choroba psychiczna, całkowita lub częściowa niezdolność do pracy w zawodzie albo trwale, istotne zeszpecenie lub zniekształcenie ciała.

¹⁰ Zgodnie z art. 3 ust. 6 ustawy wypadkowej za zbiorowy wypadek przy pracy uważa się wypadek, któremu w wyniku tego samego zdarzenia uległy co najmniej dwie osoby.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138, ze zm., dalej jako: k.k.

art. 156 § 2 k.k. oraz art. 157 § 3 k.k. Zgodnie z regulacją art. 220 k.k.: „Kto, będąc odpowiedzialny za bezpieczeństwo i higienę pracy, nie dopełnia wynikającego stąd obowiązku i przez to naraża pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Natomiast nie podlega karze sprawca, który dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo”. Sprawcą przestępstwa, o jakim mowa w tym przepisie, może być wyłącznie ten, kto jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo i higienę pracy (przestępstwo o indywidualnie oznaczonym podmiocie). Przepis ten, co należy zaakcentować, nie mówi wprost o pracodawcy, posługuje się natomiast bardzo szerokim zakresem podmiotowym. Dlatego też, dla dalszych rozważań, należy najpierw udzielić odpowiedzi na pytanie: kto i w jakim zakresie jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo i higienę pracy? Źródłem rozważań dotyczących odpowiedzialności za naruszenie przepisów normujących problematykę bezpieczeństwa i higieny pracy jest zasada ogólna wyrażona w art. 207 k.p., zgodnie z którą pracodawca ponosi odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i higieny pracy i jest zobowiązany zapewnić pracownikom bezpieczne warunki pracy, a w szczególności dostarczyć im sprawne i bezpieczne narzędzia pracy. Na zakres tej odpowiedzialności pracodawcy nie wpływają obowiązki pracowników w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy oraz powierzenie wykonywania zadań służby bezpieczeństwa i higieny pracy specjalistom spoza zakładu pracy, o których mowa w art. 237¹¹ § 2 k.p.

Pracodawca jest zobowiązany chronić zdrowie i życie pracowników przez zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy przy odpowiednim wykorzystaniu osiągnięć nauki i techniki. Należy przy tym pamiętać, że obowiązek ten spoczywa na pracodawcy niezależnie od tego, czy dany pracownik wykonuje pracę należycie. Sprawcą przestępstwa z art. 220 k.k. może być zatem pracodawca, czyli jednostka organizacyjna oraz osoba fizyczna zatrudniająca pracowników (art. 3 k.p.). W przypadku jednostki organizacyjnej sprawcą tego występku jest osoba fizyczna nią zarządzająca i dokonująca w jej imieniu czynności z zakresu prawa pracy lub osoba do tego wyznaczona (art. 3¹ § 1 k.p.). Dopuszczalne jest również zastępowanie pracodawcy – osoby fizycznej przez inną osobę fizyczną (art. 3¹ § 2 k.p.), wówczas status sprawcy posiada zastępujący. To jednak nie jedyne podmioty, które mogą być sprawcami występku, o jakim mowa w art. 220 k.k. Krąg osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i higienę pracy wyznaczony jest zakresem obowiązków poszczególnych osób funkcjonujących w danej strukturze organizacyjnej pracodawcy. Odpowiedzialność za bezpieczeństwo i higienę pracy, w rozumieniu art. 220 k.k., wynikać może nie

tylko z konkretnego przepisu prawa, zakresu czynności, instrukcji, czy też regulaminów, ale nawet z istoty wykonywanych czynności¹². Sprawcą tego występku może być zatem, poza wskazanymi powyżej podmiotami, także m.in.: główny mechanik, główny technolog¹³, jak i pracownik, któremu powierzono kierowanie pracą innych pracowników¹⁴, a także koordynator, o jakim mowa w art. 208 § 1 pkt 2 k.p., oraz pracownik służby bezpieczeństwa i higieny pracy (art. 237¹¹ k.p.). Odnosząc się do tej problematyki, SN stwierdził, że: „Podmiotem przestępstwa z art. 220 § 1 k.k. jest jedynie osoba odpowiedzialna za przestrzeganie bezpieczeństwa i higieny pracy, a więc może być nim nie tylko kierownik zakładu pracy, ale również każda inna osoba kierująca pracownikami (art. 212 k.p.), a nawet osoby pełniące funkcje kontrolne i nadzorcze z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, nawet jeżeli nie pozostają w strukturze organizacyjnej zakładu pracy. Istotne przy tym jest, że każda z odpowiedzialnych osób odpowiada za własne zachowania, niezależnie od odpowiedzialności innych osób, gdyż »prawu karnemu obca jest konstrukcja ponoszenia odpowiedzialności za kogoś«. [...] Jako stanowiące znamię przestępstwa z art. 220 § 1 k.k. bycie »odpowiedzialnym za bezpieczeństwo i higienę pracy« należy rozumieć również uprawnienie (i obowiązek) kontrolowania przestrzegania bezpieczeństwa i higieny pracy w danym zakładzie. Zwolnić od odpowiedzialności karnej z art. 220 § 1 k.k. takiego pracownika może tylko prawidłowe wykonywanie owych obowiązków kontrolnych nawet wówczas, gdy dojdzie do faktycznego narażenia pracownika na skutki opisane we wskazanym przepisie. W przeciwnym wypadku, gdy pracownik odpowiedzialny za kontrolę przestrzegania zasad bhp w zakładzie pracy zaniecha takiej kontroli lub przeprowadzi ją wadliwie, znajduje się w kręgu sprawców omawianego czynu zabronionego”¹⁵. Natomiast stosownie do brzmienia art. 160 k.k.: „Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. [...] Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do roku. Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1–3 sprawca, który dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo [...]. Przestępstwa opisane w art. 220 k.k. mają charakter typów kwalifikowanych w stosunku do odpowiadających im typów unormowanych w art. 160 k.k., ze względu na sprecyzowanie w art. 220 § 1 k.k. normatywnego źródła obowiązku sprawcy jako

¹² Wyrok SN z 19 kwietnia 1999 r., II KKN 102/97, Lex nr 560734.

¹³ R. Widzisz, *Odpowiedzialność za naruszenie bezpieczeństwa i higieny pracy w świetle art. 220 kodeksu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 4, s. 72.

¹⁴ Wyrok SO w Siedlcach z 20 sierpnia 2013 r., II Ka 337/13, Lex nr 1717927.

¹⁵ Wyrok SN z 8 grudnia 2020 r., IV KK 516/19, Lex nr 3168992.

gwaranta niezastnienia skutku, a także na zawężenie kręgu potencjalnych pokrzywdzonych. Między typami przestępstw z art. 220 § 1 lub 2 k.k. (*leges speciales*) a odpowiadającymi im typami określonymi w art. 160 k.k. (*leges generales*) zachodzi stosunek wykluczania. Słusznie zatem SN przyjął, że jeżeli do śmiertelnego wypadku pracownika doszło w rezultacie niewypełnienia obowiązku zapewnienia warunków bezpiecznej pracy, to odpowiedzialność karną za zaistnienie wypadku może ponosić tylko ta osoba, na której ciążył prawny szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi, a więc należąca do kręgu podmiotów przestępstw indywidualnych stypizowanych w art. 220 § 1 i 2 k.k.¹⁶

W postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, niezależnie od kwalifikacji prawnej tego typu zdarzeń wiadomości specjalne, jakimi dysponują biegli, są niezbędne sądom, a także organom procesowym prowadzącym postępowania przygotowawcze o tego typu zdarzenia do ustalenia okoliczności i przyczyn ich zaistnienia, oceny zachowań uczestników tych zdarzeń, a finalnie do ustalenia zakresu ich odpowiedzialności karnej. O przeprowadzeniu dowodu z opinii biegłego decyduje organ procesowy prowadzący konkretne postępowanie karne na danym jego etapie. Organ ten, powołując biegłego bądź biegłych, działa z urzędu lub na wniosek stron (art. 167 k.p.k.¹⁷). Zadaniem organu procesowego jest również określenie zadań powierzonych biegłemu. Na etapie postępowania przygotowawczego, w przypadku tego typu zdarzeń, biegli, w znakomitej większości, powoływani są przez prokuratora. W mniejszości po dowód ten sięgają na etapie przedsądowym funkcjonariusze Policji. Taki stan rzeczy powodowany jest, w lwiej części przypadków, kwestiami finansowymi.

III. Rola biegłych w postępowaniu dowodowym

Instytucja biegłego jest instytucją prawa procesowego egzystującą w regulacjach proceduralnych w celu zapewnienia rzetelnego funkcjonowania organów szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości, a także organów władzy publicznej oraz zabezpieczenia kompetentnej realizacji przez te organy ich ustawowych zadań. Sądy lub inne organy procesowe sięgają po opinię biegłego w sytuacjach, gdy niezbędne jest posiadanie wiadomości specjalnych, a takimi dysponują biegli, a dowodu z opinii biegłego nie można zastąpić inną czynnością dowodową, np. przesłuchaniem świadka¹⁸.

¹⁶ Wyrok SN z 12 grudnia 2012 r., V KK 64/12, OSNKW 2013, nr 3, poz. 22.

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, ze zm., dalej jako: k.p.k.

¹⁸ Postanowienie SN z 17 maja 2007 r., II KK 331/06, Lex nr 301131; wyrok SN z 24 listopada 1999 r., I CKN 223/98, Lex nr 39411.

Kwintesencją funkcji biegłego jest zatem przedstawienie sądowi lub innemu organowi władzy publicznej, jaki prowadzi konkretne postępowanie prawne, wiadomości specjalnych, które mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, czyli wiadomości, które mogą mieć wpływ na treść orzeczenia kończącego postępowanie; nie ma zatem potrzeby ani nawet możliwości powoływania biegłego lub biegłych, jeżeli wiadomości specjalne potrzebne są do wyjaśnienia okoliczności, które dla rozstrzygnięcia sprawy mają znaczenie marginalne¹⁹. Celem opinii biegłego jest ułatwienie sądowi lub innemu organowi procesowemu właściwej oceny już zgromadzonego w konkretnej sprawie materiału dowodowego wówczas, gdy niezbędne są do tego wiadomości specjalne. Dla obowiązku powołania biegłego, w świetle regulacji procesowych, bez znaczenia jest wiedza członka składu orzekającego lub funkcjonariusza organu procesowego (prokuratora, funkcjonariusza Policji), który prowadzi konkretne postępowanie prawne, nawet jeżeli bezsprzecznie legitymuje się on odpowiednim zasobem wiedzy specjalnej, który pozwoliłby mu na samodzielne ustalenie danych okoliczności, np. z powodu dodatkowego wykształcenia lub własnych pozazawodowych zainteresowań²⁰. Odnosząc się do tej kwestii, Sąd Najwyższy zasygnalizował, że: „Wiedza sądu nie stanowi dowodu w sprawie, umożliwia jedynie i ułatwia sądowi ocenę opinii z dowodu biegłego. Nawet gdyby sąd posiadał wiadomości specjalne, to i tak jest zobowiązany skorzystać z dowodu w postaci opinii biegłego, a więc nie może zrezygnować z opinii biegłego, jeżeli ustalenie faktu wymaga wiedzy specjalnej”²¹. W przypadku dowodu z opinii biegłego środkiem dowodowym jest opinia biegłego, a źródłem dowodowym posiadana przez tego uczestnika postępowania wiedza specjalna²². Dowód z opinii biegłego należy, po dowodach ze świadków oraz dowodach z dokumentów, do najczęściej stosowanych w postępowaniach prowadzonych w interesującym nas przedmiocie. Na doniosłość biegłego dla osiągnięcia podstawowych celów procesu karnego zwraca uwagę m.in. Cz. Kłak, wskazując, że: „W przypadku, o którym mowa w art. 193 § 1 k.p.k., powołanie biegłego jest obowiązkiem organu procesowego. [...] Gdy stwierdzenie danych okoliczności wymaga wiadomości specjalnych, organ procesowy musi zasięgnąć opinii właściwego biegłego. Brak powołania biegłego we wskazanej sytuacji prowadzi do naruszenia art. 193 § 1 k.p.k. [...] Niedopuszczenie dowodu z opinii biegłego, gdy jest to konieczne do wyja-

¹⁹ P. Hofmański, K. Zgryzek, E. Sadzik, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2007, s. 912–915.

²⁰ Wyrok SN z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, OSNPG 1982, nr 11, poz. 149.

²¹ Wyrok SN z 2 marca 2017 r., II KK 358/16, Lex nr 2259785.

²² A. Klich, *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym, Biegły lekarz*, Warszawa 2016, s. 11–12.

śnienia istoty sprawy, jest uchybieniem rażącym i mogącym mieć wpływ na treść orzeczenia (art. 523 § 1 k.p.k.)”²³.

Zasadniczym argumentem sięgnięcia po opinię biegłego przez sąd lub inny organ procesowy prowadzący postępowanie karne, przedmiotem którego jest wypadek przy pracy, jest ustalenie, że dla stwierdzenia okoliczności, jakie mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, niezbędne jest posiadanie wiadomości specjalnych. Pojęcie wiadomości specjalnych jest nieostre, a jego zakres ulega nieustannej zmianie wraz z ogólnym postępem wiedzy. Możliwe jest jednak jego doprecyzowanie. W pierwszej kolejności należy wskazać, że chodzi tu o wiadomości, które nie są wiedzą powszechną zgodną z rozwojem społecznym²⁴, nie jest to zatem wiedza, jaka dostępna jest dla dorosłego, przeciętnie inteligentnego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym i wykształceniu oraz zakresie wiedzy ogólnej²⁵, albowiem taka może zostać zastąpiona wiedzą i doświadczeniem sędziowskim lub wiedzą i doświadczeniem, jakimi dysponuje prowadzący konkretne postępowanie prawne funkcjonariusz publiczny, np. prokurator²⁶. Wiadomościami specjalnymi są zatem wiadomości faktyczne lub praktyczne, które wykraczają poza przeciętne umiejętności czy wiedzę człowieka wykształconego dysponującego odpowiednim doświadczeniem życiowym²⁷, wyjątkowe, gruntowne, dodatkowe, ponadprzeciętne, szczególnie komuś znane z uwagi na prowadzone prace badawcze (studia) bądź też działalność zawodową, wykonywaną ze szczególną umiejętnością oraz biegłością. Jak trafnie zauważył SN: „Korzystanie w znacznie szerszym zakresie z wiedzy specjalistycznej i według aktualnego jej stanu i poziomu w różnych dziedzinach winno należeć do podstawowych elementów postępowania karnego, zwłaszcza zaś postępowania dowodowego w sprawach złożonych pod względem faktycznym i dowodowym. Postęp wiedzy oraz rozwój nauki w różnych dziedzinach jest niewątpliwie szybki, bardziej specjalistyczny i obejmuje coraz to nowe sfery życia społecznego i jednostki, jej psychiki i osobowości oraz coraz to nowe sfery ogólnie pojętej techniki. W związku z postępem wiedzy i rozwojem nauki w różnych jej dziedzinach następuje również postęp i rozwój wiedzy specjalistycznej stosowanej

²³ Cz. Kłak, „Pełność”, „jasność” i „niesprzeczność” jako kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w polskim procesie karnym (art. 201 k.p.k.), „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 4, s. 48.

²⁴ A. Gaberle, *Biegli* [w:] *Dowody w sądowym procesie karnym, Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 78–80.

²⁵ Wyrok SN z 15 kwietnia 1976 r., II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10–11, poz. 133; wyrok SN z 23 listopada 1982 r., II KR 186/82, Lex nr 17479.

²⁶ Postanowienie SN z 22 grudnia 2010 r., II KK 291/10, Lex nr 694543.

²⁷ S. Śliwiński, *Polski proces karny*, Warszawa 1959, s. 328; M. Błoński [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym, Komentarz z praktycznym orzecnictwem, Wzory pism procesowych*, P. Kruszyński (red.), Warszawa 2015, s. 123.

dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania”²⁸. Sąd Apelacyjny w Krakowie w postanowieniu z 16 grudnia 1998 r. stwierdził natomiast, że: „Opinii biegłych zasięga się tylko wtedy, gdy stwierdzenie okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia wymaga wiadomości specjalnych (art. 193 § 1 k.p.k.). Opinia taka jest więc zbędna, gdy stwierdzenie owych okoliczności może nastąpić bez takich wiadomości, a w oparciu o doświadczenie i wiedzę sędziowską”²⁹. Należy również zaaprobować stwierdzenie wyrażone przez SN w postanowieniu z 14 listopada 1968 r., w którym zaprezentowano następujący pogląd: „W sprawach wymagających wiedzy specjalistycznej sąd nie powinien rezygnować z powołania biegłych, choćby sąd dysponował wiedzą specjalną”³⁰. Na kanwie powyższych rozważań nie sposób nie wspomnieć, że: „Zgodnie z przepisami kodeksu postępowania karnego ustalenie winy – zwłaszcza na podstawie oceny wiarygodności dowodów, należy wyłącznie do kompetencji sądu, zadaniem zaś biegłego jest, przy wykorzystaniu posiadanych »wiadomości specjalnych« (art. 193 § 1 k.p.k.) w oparciu o ujawnione w toku oględzin miejsca zdarzenia ślady, podjęcie próby odtworzenia przebiegu zdarzenia”³¹. W interesującym nas zakresie w grę wchodzić będą wiadomości specjalne w szczególności z zakresu medycyny sądowej, bezpieczeństwa i higieny pracy, budownictwa, fizykochemii, rekonstrukcji wypadków komunikacyjnych, budowy oraz eksploatacji maszyn i urządzeń technicznych, elektryczności i innych.

Na potrzeby postępowań karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, powoływani mogą zostać przez sąd lub organy prowadzące postępowania przygotowawcze zarówno biegli sądowi³²,

²⁸ Wyrok SN z 17 października 1979 r., I KR 140/79, Lex nr 17197.

²⁹ Wyrok SA w Krakowie z 16 grudnia 1998 r., II AKz 191/98, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 1998, nr 12, poz. 37.

³⁰ Postanowienie SN z 14 listopada 1968 r., Z 46/68, OSNKW 1969, nr 3, poz. 34.

³¹ Wyrok SN z 17 stycznia 1987 r., V KRN 474/86, OSNPG 1988, nr 3, poz. 29.

³² Podstawę prawną funkcjonowania biegłych sądowych stanowi rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych, Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133, wydane w oparciu o delegację ustawową zawartą w art. 157 § 2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 217. Za biegłych sądowych uważa się osoby posiadające wiadomości specjalne, jakie wpisane zostały na listę biegłych przez prezesa właściwego sądu okręgowego. Decyzję o ustanowieniu biegłym sądowym lub o odmowie ustanowienia biegłym podejmuje prezes sądu okręgowego, a ma ona charakter decyzji administracyjnej. Rozporządzenie w sprawie biegłych sądowych stanowi w § 12 pkt 1, że biegłym sądowym może zostać osoba, która spełnia następujące kryteria: 1) korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich; 2) ukończyła 25 lat; 3) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego; 4) posiada teoretyczne oraz praktyczne wiadomości specjalne w danej dziedzinie nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona; 5) wyraża zgodę na ustanowienie jej biegłym. Posiadanie „wiadomości specjalnych”, stosownie do § 12 pkt 2 rozporządzenia w sprawie biegłych

jak i biegły *ad hoc*³³. Ustawa procesowa nie określa liczby biegłych, którym organ prowadzący postępowanie karne może zlecić wydanie

sądowych, powinno być wykazane dokumentami lub innymi dowodami, a ocena, czy posiadanie „wiadomości specjalnych” zostało w sposób należyty wykazane, należy do prezesa właściwego sądu okręgowego. Biegłego sądowego ustanawia się na trwającą 5 lat kadencję, przy czym koniec tego okresu ustala się na koniec roku kalendarzowego. Biegły sądowy, przed objęciem funkcji, składa wobec prezesa sądu przyrzeczenie. Biegły sądowy nie może odmówić wykonania należących do jego obowiązków czynności w okręgu sądu, przed którym został ustanowiony, zleconych przez sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych z wyjątkiem wypadków określonych w przepisach, jakie regulują postępowanie przed tymi organami (§ 5 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych). Biegli są ustanawiani dla poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła oraz innych umiejętności, a prezes sądu okręgowego obok listy biegłych prowadzi także wykazy biegłych na kartach założonych dla każdego z nich. Posiadanie wiadomości specjalnych powinno być wykazane dokumentami lub innymi dowodami, zaś ocena, czy posiadanie wiadomości specjalnych zostało dostatecznie wykazane, należy do prezesa konkretnego sądu okręgowego. Ustanowienie biegłym sądowym uprawnia, po złożeniu przyrzeczenia, do wydawania opinii na zlecenie sądu lub organu prowadzącego konkretne postępowanie w zakresie tej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innych umiejętności, dla której ustanowienie nastąpiło. Biegły, wydając opinię, używa wówczas tytułu biegłego sądowego z oznaczeniem specjalności oraz sądu okręgowego, w którym został ustanowiony. Prezes sądu okręgowego zwalnia z funkcji biegłego na jego prośbę (§ 6 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych), a także gdy biegły utracił warunki do pełnienia tej funkcji albo gdy zostanie stwierdzone, że w chwili ustanowienia warunkom tym nie odpowiadał i nadal nie odpowiada (§ 6 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych). Prezes sądu okręgowego może również zwolnić biegłego z funkcji z ważnych powodów, a w szczególności jeżeli nienależyście wykonuje on swoje czynności, co nie jest obligatoryjne, nawet wówczas, gdy okoliczności takie mają miejsce (§ 6 ust. 2 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych). W tym przypadku prezes sądu okręgowego jest zobligowany wysłuchać biegłego, chyba że jest to niemożliwe (§ 6 ust. 3 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych).

³³ Biegłym *ad hoc* jest każda inna osoba niewpisana na listę biegłych sądowych, o której wiadomo, że posiada odpowiednią wiedzę specjalistyczną w danej dziedzinie niezbędną do wydania opinii w konkretnej sprawie. Biegli ci są powoływani przez sąd lub organ procesowy najczęściej, gdy stali biegli sądowi nie posiadają fachowych wiadomości w danej dziedzinie, jakie niezbędne są do rozstrzygnięcia konkretnej sprawy. Zasadnym jest, by przy wyborze takiej osoby, poza kryterium odpowiedniej wiedzy w danej dziedzinie, organ procesowy powołujący biegłego *ad hoc* brał pod uwagę dodatkowe czynniki, takie jak np.: doświadczenie zawodowe eksperta, jego poziom etyczny, a także sprawność organizacyjną, dostęp do potrzebnej aparatury badawczej, itp. – T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Warszawa 1998, s. 19. Przy powołaniu biegłego *ad hoc*, oprócz kryterium wskazanego w art. 195 k.p.k., organ procesowy powinien brać pod uwagę kwestie, o jakich mowa w art. 196 k.p.k., który reguluje przyczyny wyłączenia biegłego, a także § 12 ust. 1 pkt 1, 2 oraz 4 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych, a więc posiadanie pełni praw cywilnych i obywatelskich, ukończenie 25 lat oraz legitymowanie się rękopisem należytego wykonywania obowiązków biegłego. Pojęcie „rękopisem należytego wykonywania obowiązków biegłego” definiowane jest w orzecznictwie jako ogół cech, zdarzeń oraz okoliczności dotyczących osoby biegłego, które składają się na jego wizerunek jako osoby zaufania publicznego. Oczywiście jest, że prawomocny wyrok skazujący za popełnienie przestępstwa upoważnia do przyjęcia, że biegły nie spełnia podstawowego warunku do wykonywania funkcji – rękopisem należytego wykonywania obowiązków biegłego – wyrok WSA w Warszawie z 11 stycznia 2006 r., VI SA/Wa 1976/05, Lex nr 206569; wyrok WSA w Warszawie z 30 marca 2007 r., VI SA/Wa 119/07, Lex nr 335193. Jak zaakcentował SN, biegłym *ad hoc* może być każda inna bezstronna osoba mająca odpowiednie, porównywalne z określonymi dla biegłych sądowych, kwalifikacje. Organ oceniający opinię biegłego nie jest uprawniony do wartościowania jej treści wyłącznie pod kątem tego, że nie pochodzi ona od biegłego wpisanego na listę biegłych sądowych – wyrok SN z 5 lutego 1974 r., III KR 371/73, OSNKW 1974, nr 6, poz. 117.

opinii³⁴. Ustawodawca wskazuje *expressis verbis*, w art. 193 § 1 k.p.k., na możliwość powołania biegłego lub biegłych, co rozumieć należy jako możliwość powołania jednego, kilku lub kilkunastu biegłych, a określenie ich liczby pozostawione zostało sądowi lub organowi prowadzącemu konkretne postępowanie przygotowawcze. Słusznie zatem SN zauważył, że: „Jeżeli w sprawie szereg problemów o podstawowym znaczeniu wymaga kompleksowego rozpracowania i zajęcia stanowiska przez biegłych różnych specjalności i różnych dziedzin wiedzy specjalistycznej oraz opracowania w miarę obiektywnych i subiektywnych możliwości wspólnej opinii w zakresie ustalonym przez prowadzącego postępowanie przygotowawcze, to opracowanie takiej wspólnej kompleksowej opinii bynajmniej nie wyłączy i nie ograniczy samodzielności każdego z biegłych w zakresie reprezentowanej przez nich dziedziny wiedzy i specjalności, natomiast niewątpliwie przyczyni się do wszechstronnego wyjaśnienia sprawy i usunięcia istniejących wątpliwości w podstawowych kwestiach wymagających rozstrzygnięcia”³⁵. Nie ma również jakichkolwiek przeszkód, by w celu wydania opinii w postępowaniu karnym, przedmiotem którego jest wypadek przy pracy, sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze

³⁴ Niekiedy liczbę biegłych, jakich należy powołać, określa ustawa. Z takimi sytuacjami mamy do czynienia np. w przypadku wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego na potrzeby postępowania karnego (art. 202 § 1 k.p.k.).

³⁵ Wyrok SN z 17 października 1979 r., I KR 140/79, Lex nr 17197. Z kolei w innym z judykatów SN, odnosząc się do tej kwestii, wskazał, że: „Artykuł 193 § 3 nowego kodeksu postępowania karnego reguluje sprawę powoływania biegłych z zakresu różnych specjalności i wydawania wspólnej opinii – pozostawiając jednak rozstrzygnięcie tej kwestii organowi procesowemu. Opinia kompleksowa niekoniecznie musi być równoznaczna ze zgodnością ocen wydanych przez jej autorów. Jej znacznie sprowadza się głównie do tego, iż zawiera ona zespół suwerennych opinii dotyczących różnych zjawisk istotnych do prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy. [...] Kompleksowa opinia niekoniecznie bowiem wyrażać będzie jednolitą i zgodną ocenę jej autorów. Sąd w ramach swobodnej oceny dowodów decyduje o przyjęciu jednej z opinii, którą uzna za odpowiadającą wymogom, lub też o skorzystaniu z prawa powołania, zgodnie z art. 201 k.p.k., innych biegłych. Brak opinii kompleksowej nawet przy sprzecznych opiniach wydanych przez różne zespoły biegłych nie jest sam w sobie naruszeniem przepisów procesowych” – wyrok SN z 8 kwietnia 1999 r., IV KKN 653/98, Lex nr 37945.

zwrócił się do instytucji naukowej³⁶ lub specjalistycznej³⁷, o jakiej mowa w art. 193 § 2 k.p.k.

Regulacje proceduralne wskazują, że od biegłego wymagane jest zarówno legitymowanie się niepodważalną wiedzą oraz najwyższymi kwalifi-

³⁶ Instytucjami naukowymi są podmioty, które prowadzą działalność naukową, a więc: 1) uczelnie w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 574, ze zm.; 2) federacje podmiotów szkolnictwa wyższego i nauki; 3) Polska Akademia Nauk; 3) instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk; 4) instytuty badawcze, którymi w świetle ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 498 – są wyodrębnione pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno-finansowym państwowe jednostki organizacyjne prowadzące badania naukowe i prace rozwojowe ukierunkowane na ich wdrożenie i zastosowanie w praktyce – J. Widacki, *Instytucja naukowa lub specjalistyczna w rozumieniu art. 193 § 2 k.p.k.*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 9, s. 46. Do tej kategorii zaliczyć należy m.in.: Główny Instytut Górnictwa, Instytut Badawczy Dróg i Mostów, Instytut Celulozowo-Papierniczy, Instytut Łączności – Państwowy Instytut Badawczy, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Instytut Górnictwa Naftowego i Gazownictwa, Instytut Kolejnictwa; 5) międzynarodowe instytuty naukowe utworzone na podstawie odrębnych ustaw działające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; 6) Centrum Łukasiewicz oraz instytuty działające w ramach Sieci Badawczej Łukasiewicz, funkcjonujące w oparciu o przepisy ustawy z dnia 21 lutego 2019 r. o Sieci Badawczej Łukasiewicz, t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2098; 7) Polska Akademia Umiejętności; 8) inne podmioty prowadzące głównie działalność naukową w sposób samodzielny i ciągły.

³⁷ Instytucja specjalistyczna to z kolei, jak się wydaje, instytucja niebędąca instytucją naukową, ale specjalizująca się w określonych badaniach z zakresu wiedzy specjalnej, niezbędnej w konkretnym postępowaniu, która funkcjonuje bądź to w ramach innego podmiotu, ale z określonym wyodrębnieniem organizacyjnym i technicznym, bądź jako podmiot samodzielny, ale w obu wypadkach wyposażony jednak w odpowiednią aparaturę badawczą ze stosownymi certyfikatami i zatrudniający personel z należyтыми kwalifikacjami w danych dziedzinach, bez względu jednak na charakter tego zatrudnienia, jak i formę prawną samej instytucji – wyrok SA w Katowicach z 7 czerwca 2017 r., II AKa 167/17, Lex nr 2343433. Jan Widacki za instytucje specjalistyczne uznał również prywatne podmioty gospodarcze, ale przy spełnieniu przez nie następujących warunków: 1) muszą posiadać własną wyspecjalizowaną kadrę o potwierdzonych przez organy państwa kompetencjach w postaci odpowiedniego stopnia bądź tytułu naukowego, uprawnień zawodowych itp.; 2) badania wykonywane są przez te podmioty we własnych laboratoriach posiadających przewidziane przepisami prawa certyfikaty; 3) kierownik jednostki, z zastrzeżeniem wątpliwości, kto nim jest w sytuacji, gdy mamy do czynienia z podmiotem będącym spółką, legitymuje się elementarnym przygotowaniem w zakresie nauk sądowych, aby do wykonania ekspertyzy wyznaczyć spośród pracowników kompetentną osobę – J. Widacki, *Instytucja naukowa lub specjalistyczna w rozumieniu art. 193 § 2 k.p.k.*, *op. cit.*, s. 46; postanowienie SN z 5 grudnia 2006 r., II K 196/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2351. Jak zauważył SA w Katowicach: „Specjalistyczną jest taka instytucja, w której profilu działalności mieści się wykonywanie ekspertyz, co zostało potwierdzone przez właściwe organy państwowe i jest przez nie na bieżąco nadzorowane. Pozwala to zaliczyć do instytucji specjalistycznych także prywatne podmioty gospodarcze, o ile posiadają własną wyspecjalizowaną kadrę o potwierdzonych przez organy państwowe kompetencjach, wykonują badania we własnych laboratoriach, które zostały poddane procedurze certyfikacji, a kierownik jednostki ma przygotowanie w zakresie nauk sądowych, aby wyznaczyć do wykonania opinii konkretną osobę” – wyrok SA w Katowicach z 7 czerwca 2017 r., II AKa 167/17, Lex nr 2343433. Do takich instytucji można zaliczyć np. laboratoria kryminalistyczne komend wojewódzkich Policji, Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Instytut Ekspertyz Sądowych im. prof. dra hab. Jana Sehna w Krakowie, Laboratorium Kryminalistyczne Centrum Badawczo-Szkoleniowego Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego – J. Dzierżanowska [w:] J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym*, Warszawa 2019, s. 333–334.

kacjami zawodowymi (art. 193 § 1 i 2, art. 195, art. 200 § 2 pkt 1 k.p.k.), jak i zaufaniem publicznym, sumiennością oraz bezstronnością wobec stron procesu (art. 196 § 3³⁸ i 197 § 1 k.p.k.), a także zaufaniem sądu lub organu prowadzącego konkretne postępowanie prawne do jego osoby (art. 198 § 1 k.p.k.)³⁹. Obiektywizm biegłego oraz należyty poziom jego opinii ma zapewnić instytucja wyłączenia biegłego. Stosownie do treści art. 196 § 1 k.p.k. biegłymi nie mogą być:

- 1) obrońca oskarżonego (tak aktualny, jak i wykonujący obowiązki obrońcy poprzednio⁴⁰) oraz adwokat i radca prawny, udzielający pomocy zatrzymanemu co do faktów, o których dowiedzieli się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę (art. 178 pkt 1 k.p.k.);
- 2) duchowny co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi (art. 178 pkt 2 k.p.k.);
- 3) osoba najbliższa dla oskarżonego, czyli osoba określona w art. 115 § 11 k.k. (art. 182 § 1 k.p.k.)⁴¹;
- 4) osoba, która w innej toczącej się sprawie jest oskarżona o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem w sprawie,

³⁸ Jak podnosi się w orzecznictwie, powodami osłabiającymi zaufanie do bezstronności biegłego mogą być przykładowo: fakt uprzedniego leczenia psychiatrycznego podejrzanego przez biegłego, który ma wydać opinię z dziedziny psychiatrii – wyrok SN z 11 stycznia 1983 r., IV KR 343/82, OSPiKA 1984 r., nr 12, poz. 254; zatrudnienie w tej samej instytucji, w której zatrudniony jest (lub był) podejrzanym lub pokrzywdzonym, bądź też w jednostce nadrzędnej, o ile biegłego i strony postępowania łączyły stosunki służbowe – wyrok SN z 11 lutego 1975 r., IV KR 341/74, niepublikowany; uprawdopodobnione braki w wiedzy specjalistycznej, jaka jest niezbędna do wydania opinii – wyrok SN z 5 lutego 1982 r., III KR 31/81, niepublikowany; powołanie w charakterze biegłego osoby, która wcześniej występowała jako organ w postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko oskarżonemu – wyrok SN z 11 stycznia 1983 r., IV KR 343/82, OSPiKA 1984, nr 12, poz. 254. Warto w tym miejscu przytoczyć również stanowisko zaprezentowane przez SN w postanowieniu z 22 lipca 2015 r., w którym stwierdzono, że: „konflikt sumienia biegłego może mieć wpływ na zachowanie przez niego bezstronności przy opiniowaniu. Eliminowaniu takiego niebezpieczeństwa – leżącego u źródeł unormowania art. 196 § 1 k.p.k., podobnie jak u podstaw instytucji *iudex inhabilis* opisanej w art. 40 § 1 k.p.k. – służy także regulacja art. 196 § 3 k.p.k., przewidująca powinność powołania innego biegłego w sytuacji ujawnienia się osłabienia zaufania m.in. do obiektywizmu opiniującego eksperta. Nawet jednak w kontekście tego ostatniego przepisu nie może być mowy o porównaniu niebezpieczeństwa konfliktu sumienia: sędziego w sytuacji, w której miałby on, jak w podawanym przykładzie, dokonywać kontroli własnego orzeczenia (choć i na tego rodzaju decyzje zezwala ustawa – art. 463 § 1 k.p.k.), i biegłego, który miałby wypowiadać się przed sądem co do własnej, wydanej w tej samej sprawie opinii (podtrzymać ją, zmodyfikować lub wycofać się z niej) w konfrontacji z opinią innego biegłego i to także wówczas, gdyby do powołania kolejnego eksperta i skonfrontowania obu opinii miało dojść w następnym stadium tego samego postępowania (albo przy ponownym rozpoznaniu sprawy)” – postanowienie SN z 22 lipca 2015 r., IV KK 114/15, Lex nr 1794321.

³⁹ J. Dzierżanowska [w:] J. Dzierżanowska, J. Studzińska, *op. cit.*, s. 324.

⁴⁰ K. Papke-Olszauskas, *Wyłącznie uczestników postępowania karnego*, Gdańsk 2007, s. 231.

⁴¹ Jak wskazuje art. 115 § 11 k.k., osobą najbliższą jest: małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

w której miałyby wykonywać obowiązki biegłego (art. 182 § 3 k.p.k.);

- 5) osoba, która pozostaje z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym (185 k.p.k.);
- 6) osoba, której sprawa dotyczy bezpośrednio (art. 40 § 1 pkt 1 k.p.k.)⁴²;
- 7) małżonek strony lub pokrzywdzonego albo ich obrońcy, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego albo pozostający we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób (art. 40 § 1 pkt 2 k.p.k.);
- 8) osoba będąca krewnym lub powinowatym w linii prostej, a w linii bocznej aż do stopnia pomiędzy dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w art. 40 § 1 pkt 2 k.p.k., albo związana z jedną z tych osób węzłem przysposobienia, opieki lub kurateli (art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k.);
- 9) osoba, która brała udział w sprawie jako prokurator⁴³, obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel ustawowy strony albo prowadziła postępowanie przygotowawcze (art. 40 § 1 pkt 5 k.p.k.);
- 10) osoba powołana w sprawie w charakterze świadka (chodzi tu o osoby nie tylko przesłuchane, ale także te, co do których złożono wnioski o przesłuchanie), a także osoba, która była świadkiem czynu⁴⁴.

Nie należą do odosobnionych przypadki, gdy w sprawach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, w charakterze biegłych powoływanych przez sąd lub prokuratora występują inspektorzy Państwowej Inspekcji Pracy, którzy uprzednio uczestniczyli w oględzinach miejsca zdarzenia wypadkowego, które dokonywane były w ramach postępowania kontrolnego prowadzonego w związku z zaistnieniem tego typu zdarzeń w oparciu o regulacje zawarte w ustawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy⁴⁵. Następnie dowody z ich opinii były przyjmowane przez prokuratorów lub sądy, a na ich podstawie opierały się orze-

⁴² Bezpośrednie zainteresowanie w sprawie ma miejsce wówczas, gdy biegły jest stroną postępowania bądź też rozstrzygnięcie wywiera bezpośredni wpływ na jego uprawnienia lub interesy – K. Papke-Olszuskas, *op. cit.*, s. 108–114 oraz 234.

⁴³ Wyłączeniu podlega zarówno ten prokurator, który wnosił oskarżenie i popierał je przed sądem, jak i ten, który prowadził śledztwo lub dochodzenie w tej sprawie – uchwała SN z 6 sierpnia 1965 r., VI KZP 25/65 OSNKW 1965, nr 10, poz. 118; podobnie wyłączeniu podlega prokurator, który sporządził i podpisał akt oskarżenia, choćby sam nie wniósł tego aktu oskarżenia i nie popierał go osobiście przed sądem – uchwała SN z 20 grudnia 1972 r., VI KZP 67/72, OSNKW 1973, nr 2–3, poz. 24.

⁴⁴ W doktrynie dominuje stanowisko, że świadkiem czynu jest ten, kto okoliczności jego popełnienia zna z własnej percepcji zmysłowej, a nie z relacji naoczego świadka lub środków masowego przekazu – L.K. Paprzycki [w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2010, s. 566.

⁴⁵ Ustawa z dnia 13 kwietnia 2013 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, t.j. Dz.U. z 2022 poz. 1614.

czenia kończące postępowania karne, a zatem albo postanowienia o umorzeniu, albo wyroki tak skazujące, warunkowo umarzające postępowanie, jak i uniewinniające. Praktykę taką należy zanegować, a inspektor pracy przeprowadzający czynności kontrolne u pracodawcy w związku z konkretnym zdarzeniem wypadkowym nie może być powołany w postępowaniu karnym dotyczącym tego samego zdarzenia w charakterze biegłego. Mamy bowiem, w tym przypadku, do czynienia z sytuacją, o jakiej mowa w art. 196 § 1 k.p.k. Inspektora pracy traktować należy jako świadka, a opinia wydana przez takiego biegłego nie stanowi dowodu, co oznacza, że nie może być podstawą wyroku (art. 410 k.p.k.), a jako dokumentu nie sposób odczytać jej na rozprawie (art. 393 § 1 k.p.k.), jak również nie sposób uznać jej za odczytaną (art. 394 § 2 k.p.k.), albowiem nie jest przedmiotem czynności określanej jako zaliczenie do materiału dowodowego⁴⁶. Nie ma natomiast jakichkolwiek przeszkód, aby taki tryb rekomendować w celu praktycznego stosowania przez organy ścigania i inspektorów pracy na etapie wstępnych czynności procesowych, w szczególności oględzin miejsca zdarzenia wypadkowego, wykonywanych w ramach postępowania w niezbędnym zakresie, o jakim mowa w art. 308 § 1 k.p.k., przybrać do tej czynności w charakterze specjalisty (art. 205 k.p.k.), a następnie przesłuchać w charakterze świadka, na co zezwala zarówno art. 177 § 1 k.p.k., jak i art. 206 § 2 k.p.k.

IV. Ekspertyzy pozasądowe

W postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, pojawiają się niejednokrotnie, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i w toku przewodu sądowego (tak przez sądem I instancji, jak również w trakcie postępowania odwoławczego), opinie prywatne (tzw. ekspertyzy pozasądowe). Mając na uwadze obecne brzmienie art. 393 § 3 k.p.k., opinia taka, jako dokument prywatny, może być dowodem. Wskazany tu przepis proceduralny dopuszcza możliwość odczytywania, na rozprawie, dokumentów powstałych poza procesem. Dokumentem takim niewątpliwie jest prywatna opinia biegłego. Zwrócić należy w tym miejscu uwagę, że z reguły opinie tego rodzaju opracowywane są przez osoby wpisane na listę biegłych sądowych, posiadające jednocześnie zawodowo-naukowy oraz powszechnie uznawany autorytet, przez co zawierają wiadomości specjalne, jakich może nie posiadać inny biegły, powołany do wydania opinii przez organ procesowy⁴⁷. Bezsprzecznie opinie tego rodza-

⁴⁶ Wyrok SN z 5 października 2004 r., V KK 124/04, Lex nr 126715.

⁴⁷ B.T. Bieńkowska, *Opinia prywatnego biegłego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego ustawą z dnia 27 września 2013 r. [w:] Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego, Księga jubileuszowa profesora Piotra Kruszyńskiego*, B.T. Bieńkowska (red.), Warszawa 2015, s. 32–33.

ju, w postępowaniu karnym, mogą ułatwić dotarcie do prawdy obiektywnej, a także realizację prawa do obrony, stanowiąc instrument realizacji zasady prawdy materialnej, a także kontradiktoryjności postępowania⁴⁸. W odróżnieniu jednak od opinii, jaka wydana została przez biegłego powołanego przez sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze, opinia prywatna wydawana jest na zlecenie strony. Tym samym wydająca taką opinię osoba, mimo np. wpisania jej na listę biegłych sądowych, nie musi, a nawet nie powinna posługiwać się statusem „biegłego”. Pełni bowiem, w tym przypadku, swoistą rolę eksperta. Po dowód z opinii prywatnej strony postępowania karnego, przedmiotem którego jest wypadek przy pracy, sięgają najczęściej z uwagi na brak spodziewanej aktywności organu procesowego. Celem tego dowodu jest najczęściej wykazanie braków lub (i) błędów opinii biegłego powołanego uprzednio przez organ procesowy, jak również wsparcie prezentowanego przez stronę, jaka korzysta z pomocy takiego biegłego forsowanego przez nią w procesie stanowiska. W doktrynie tzw. biegłych prywatnych nazywa się np. „rzeczoznawcami”, a opinie, jakie zostały przez nich sporządzone, noszą miano „opinii rzeczoznawczych”⁴⁹. Definicję opinii prywatnej, na potrzeby prawa karnego procesowego, sformułował m.in. J. Zagrodnik, który wywiódł, że opinia prywatna to „opinia sporządzona przez rzeczoznawcę (specjalistę lub biegłego), na zlecenie uczestnika procesu karnego, niebędącym organem prowadzącym postępowanie karne, na danym jego etapie”⁵⁰. Z kolei zdaniem K. Woźniewskiego opinia prywatna jest efektem pracy rzeczoznawcy, który swoją ekspertyzę wykonuje na zlecenie stron, nie zaś na zlecenie organu procesowego, stąd też inne jej określenia, jak np.: opinia pozaprocessowa, pozasądowa czy rzeczoznawcza⁵¹. Jak akcentuje D. Kala: „Ekspertyza prywatna pozyskana na zlecenie strony postępowania karnego nie jest opinią biegłego w znaczeniu wskazanym w art. 193 k.p.k. w zw. z art. 200 k.p.k., skoro jej sporządzenie nie zostało poprzedzone wydaniem przez organ procesowy postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego (art. 194 pkt 1–3 k.p.k.). Jest ona natomiast dokumentem w rozumieniu karnoprocessowym, ponieważ pod tym pojęciem należy rozumieć każdy przedmiot, z którego wynika określona treść intelektualna, niezależnie od sposobu jej utrwalenia. [...] Ekspertyza [...] jest dokumentem prywatnym, który w toku postępowania powinien zostać odczytany

⁴⁸ R. Kmieciak, *Kontrowersyjne unormowania w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2, s. 12.

⁴⁹ J. Misztal-Konecka, *Znaczenie tzw. opinii prywatnych dla postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 2, s. 15.

⁵⁰ J. Zagrodnik, *Opinia prywatna w procesie karnym [w:] Dowody w procesie karnym, Nowe rozwiązania i niewykorzystane możliwości*, M. Nowak, M. Golec (red.), Katowice 2005, s. 67–68.

⁵¹ K. Woźniewski, *Tzw. prywatne opinie biegłych*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2005, nr 3, s. 92 i n.

na podstawie art. 393 § 3 k.p.k. i podlegać, skoro spełniony został warunek z art. 410 k.p.k., ocenie zgodnej z art. 7 k.p.k. Niedokonanie przez sąd oceny dowodu w postaci ekspertyzy prywatnej (naruszenie art. 7 k.p.k. w zw. z art. 410 k.p.k.) bądź też ocenienie jej niezgodnie z art. 7 k.p.k. (na przykład brak analizy treści ekspertyzy w relacji do opinii biegłego) może prowadzić do błędnych ustaleń faktycznych. To zaś daje stronie prawo do wywiedzenia środka odwoławczego kwestionującego poczynione w sprawie ustalenia faktyczne z powołaniem się na błąd braku lub też błąd dowolności⁵².

V. Powołanie biegłego

Warunkiem niezbędnym do pojawienia się biegłego w postępowaniu karnym jest jego powołanie, co następuje w formie postanowienia. Takie postąpienie konstytuuje biegłego w konkretnym procesie. Opinia wykonana bez polecenia organu procesowego nie ma waloru środka dowodowego. Dopiero więc z chwilą wydania postanowienia o powołaniu biegłego w celu sporządzenia przez niego opinii lub udziału w konkretnej czynności dowodowej, np. eksperymencie procesowym, staje się on uczestnikiem postępowania, a wydana przez niego opinia uzyskuje cechy opinii w rozumieniu przepisów postępowania karnego⁵³. Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego (instytucji naukowej, specjalistycznej) w postępowaniu, przedmiotem którego jest wypadek przy pracy, wydaje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator albo funkcjonariusz Policji. Postanowienie takie powinno czynić zadość wymogom przewidzianym przez art. 94 k.p.k., a nadto zawierać elementy wskazane w art. 194 k.p.k., a zatem: imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, a w przypadku opinii instytucji, o jakich mowa w art. 193 § 2 k.p.k., w razie potrzeby, specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy (art. 194 pkt 1 k.p.k.). Określanie biegłego lub biegłych następuje z imienia i nazwiska, a nie jedynie przez wskazanie kwalifikacji oraz specjalności bliżej nieidentyfikowanych osób⁵⁴. Wskazanie wyłącznie specjalności oraz kwalifikacji osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy, jest dopuszczalne w razie zasięgnięcia opinii instytucji naukowej lub specjalistycznej. Należy je określić *verba legis* „w miarę potrzeby”, co oznacza, że organ procesowy nie ma takiego obowiązku. W takim wypadku imiennie biegłych wyznacza kierownik in-

⁵² D. Kala, *Opiniowanie prywatne w świetle unormowań znowelizowanego Kodeksu postępowania karnego*, KSAG 2016, nr 1, s. 191–209.

⁵³ Postanowienie SN z 23 listopada 2021 r., III KK 250/21, Lex nr 3343333.

⁵⁴ J. Gurgul, *Wybrane zagadnienia proceduralne opiniowania sądowo-psychiatrycznego*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 11, s. 57.

stytucji, mając na uwadze zakres merytorycznych kompetencji danej osoby, a nie jedynie jej specjalizację⁵⁵. Postanowienie takie powinno określać także przedmiot i zakres ekspertyzy (art. 194 pkt 2 k.p.k.), a także termin jej dostarczenia (art. 194 pkt 3 k.p.k.). W przypadku powołania kilku biegłych organ procesowy powinien wskazać także rodzaj opinii, jaką mają oni sporządzić: czy każdy z nich ma wydać odrębną opinię, czy też mają oni przeprowadzić badania wspólnie i wydać wspólną opinię, a zatem opinię kompleksową (art. 193 § 3 k.p.k.). W postanowieniu o powołaniu biegłego nie można formułować nakazów co do metod badawczych, jakimi ma posłużyć się biegły przy wykonywaniu opinii. Jak trafnie bowiem zauważył SN: „Decyzja co do doboru metod badawczych należy do biegłych i to oni decydują, jakimi metodami się posłużą dla udzielenia odpowiedzi na pytanie postawione w postanowieniu organu procesowego. Strona może oczywiście w ramach sfery kontrolowania prawidłowości takiej opinii zadawać pytania co do użytych metod badawczych oraz pominięcia określonej metody lub metod”⁵⁶. Postanowienie takie nie wymaga, stosownie do treści art. 98 § 3 k.p.k., uzasadnienia i jest niezaskarżalne. Omawiając tę problematykę, nie sposób nie wspomnieć, że nauka kryminalistyki wypracowała zasady, jakich powinien przestrzegać organ procesowy przy formułowaniu pytań do biegłych. Zaliczyć do nich należy: zakaz stawiania pytań spoza zakresu wiedzy, którą reprezentuje konkretny biegły, pytania powinny wynikać z przedmiotu sprawy, konieczność uporządkowania pytań według ich treści logicznej, pytania powinny mieć celowy charakter, wskazanie w pierwszej kolejności pytań szczegółowych, a następnie pytań zasadniczych, precyzowanie pytań w sposób jasny, przejrzysty i szczegółowy, unikanie przy redagowaniu pytań niezrozumiałych terminów, zakaz bezpośredniego łączenia pytań dotyczących kwestii specjalistycznych z zagadnieniami prawnymi⁵⁷.

VI. *Opinia biegłego – elementy*

Aby opinia wydana przez biegłego lub biegłych albo instytucję naukową lub specjalistyczną była przydatna dla konkretnego postępowania karnego, przedmiotem którego jest wypadek przy pracy, musi być pełna, jasna i nie może zawierać sprzeczności. Jak wskazał SN w wyroku z 23 lipca 2003 r.: „Przekonanie sądu o wiarygodności lub niewiarygodności określonych dowodów pozostaje pod ochroną zasady wyrażonej w art. 7 k.p.k. wtedy tylko, kiedy spełnione są warunki: ujawnienia całokształtu okoliczności sprawy (art. 410 k.p.k.) w granicach respektujących zasadę prawdy obiek-

⁵⁵ Postanowienie SN z 23 sierpnia 2007 r., IV KK 222/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 1864.

⁵⁶ Postanowienie SN z 20 lutego 2014 r., V KK 375/13, Lex nr 1441479.

⁵⁷ S. Kalinowski, *Biegły i jego opinia*, Warszawa 1994, s. 160; T. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 70–74.

tywnej (art. 7 k.p.k.), rozważenia wszystkich okoliczności zgodnie z zasadą określoną w art. 4 k.p.k. oraz wyczerpującego i logicznego – z uwzględnieniem wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego – uzasadnienia przekonania sądu (art. 424 § 1 pkt 1 k.p.k.). Jest oczywiste, że pogląd ten zachowuje aktualność w odniesieniu do wszystkich dowodów, niezależnie od ich źródła, a więc także w wypadku dowodów z opinii biegłych⁵⁸. Warto również zwrócić uwagę na wyrok SN z 19 czerwca 2015 r., w którym stwierdzono, że: „Wszystkie opinie biegłych dopuszczone w sprawie są formalnie równoważne, a o zasadności uczynienia ich podstawą ustaleń faktycznych w kwestiach wymagających wiadomości specjalnych powinny decydować jedynie takie ich walory, jak jasność sformułowań, siła argumentacji, wyczerpanie problematyki postawionej przez organ procesowy przed biegłym przy jednoczesnym skorzystaniu z wszystkich materiałów dowodowych mogących mieć znaczenie dla wyjaśnienia tej problematyki (»pełność«), wzajemna koherentność prezentowanych poglądów (»niesprzeczność«), uwzględnienie aktualnych zapatrywań nauki. Organ procesowy powinien, kierując się powyższymi kryteriami, dokonać oceny poszczególnych opinii, a ocena tak przeprowadzona, po należytych jej uzasadnieniu, korzysta z ochrony przewidzianej w art. 7 k.p.k.”⁵⁹. Jak wskazuje się w judykaturze, opinia biegłego jest niepełna, jeżeli nie udziela odpowiedzi na wszystkie postawione bieglemu pytania, na które zgodnie z zakresem posiadanych wiadomości specjalnych i udostępnionych materiałów dowodowych może oraz powinien udzielić odpowiedzi lub jeżeli nie uwzględnia wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia konkretnej kwestii okoliczności, albo też nie zawiera uzasadnienia wyrażonych w niej ocen i poglądów⁶⁰. Niepełna jest również opinia, która pomija niezbędne wyniki badawcze, a także opinia, która nie zawiera uzasadnienia powodów, dla których odrzuca wyniki badań pomocniczych⁶¹. Z opinią niejasną mamy do czynienia w sytuacji, gdy jej sformułowania nie pozwalają na zrozumienie wyrażonych w niej ocen i poglądów, a także sposobu dochodzenia do nich albo jeżeli zawiera wewnętrzne sprzeczności, czy też posługuje się nielogicznymi argumentami⁶². Jest to opinia trudna do zrozumienia, zawiła, niewyraźna, niesprecyzowana⁶³. Z opinią wewnętrznie sprzeczną natomiast mamy do czynienia w sytuacji,

⁵⁸ Wyrok SN z 23 lipca 2003 r., V KK 375/02, Lex nr 80278.

⁵⁹ Wyrok SN z 19 czerwca 2015 r., SDI 16/15, Lex nr 1745840.

⁶⁰ Wyrok SN z 7 października 2009 r., III KK 122/09, Lex nr 532391.

⁶¹ Wyrok SN z 6 września 1979 r., Rw 198/79, OSNKW 1980, nr 1–2, poz. 9; wyrok SN z 12 maja 1988 r., II KR 92/88, Lex nr 17934.

⁶² Wyrok SA w Lublinie z 30 marca 2010 r., II AKA 39/10, Lex nr 583685; wyrok SA w Krakowie z 14 października 2008 r., II AKA 133/08, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2008, nr 11, poz. 51; T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 44.

⁶³ Wyrok SA w Poznaniu z 30 stycznia 1992 r., II AKr 19/02, OSA 1992, nr 5, poz. 31.

gdy zawiera ona wzajemnie wykluczające się wnioski lub też gdy jej wnioski końcowe nie mają potwierdzenia w przeprowadzonych badaniach⁶⁴. Należy w tym miejscu przywołać postanowienie SN z 1 września 1975 r., w którym stwierdzono, że: „W rozumieniu art. 182 [...] [k.p.k. z 1969 r., obecnie art. 201 k.p.k. – przyp. M.J.] opinia biegłego jest: a) niepełna, jeżeli nie udziela odpowiedzi na wszystkie postawione mu pytania, na które zgodnie z zakresem posiadanych wiadomości specjalnych i udostępnionym mu materiałem dowodowym może oraz powinien udzielić odpowiedzi, lub jeżeli nie uwzględni wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia konkretnej kwestii okoliczności albo też nie zawiera uzasadnienia wyrażonych w niej ocen oraz poglądów, jeżeli jej sformułowanie nie pozwala na zrozumienie wyrażonych w niej ocen i poglądów, a także sposobu dochodzenia do nich, albo jeżeli zawiera wewnętrzne sprzeczności, posługuje nielogicznymi argumentami itp.”⁶⁵ Warto przytoczyć w tym miejscu jeszcze jedno orzeczenie najwyższej instancji odnoszące się do tej problematyki: „Niejasność opinii, o której mowa w art. 182 [...] [k.p.k. z 1969 r., obecnie art. 201 k.p.k. – przyp. M.J.] jako podstawa wezwania tych samych biegłych, odnosi się nie tylko do sądu orzekającego, lecz także do każdej ze stron postępowania karnego. Żądanie wezwania biegłych przed sąd orzekający w celu umożliwienia stawiania pytań i wyjaśnienia istniejących niejasności nie może być oddalone [...]”⁶⁶.

VII. Przyczyny wydawania wadliwych opinii biegłych

Opinie biegłych pozyskiwane na potrzeby postępowań karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, mogą być niezwykle przydatne do dokonania prawidłowych ustaleń faktycznych. Wadliwe opinie mogą być natomiast powodem pomyłek sądowych. Powody wydania niepełnowartościowych opinii mogą leżeć zarówno po stronie organów procesowych, jak i po stronie biegłych. Wśród pierwszej kategorii przyczyn wydania wadliwych opinii wskazać można w szczególności na niewłaściwe przeprowadzenie czynności dowodowych postępowania karnego poprzedzających sięgnięcie po dowód z opinii biegłego, następstwem czego jest dostarczenie biegłemu nieprawidłowo zgromadzonego materiału dowodowego np. na skutek różnych zaniedbań ze strony organów zabezpieczających miejsce zdarzenia wypadkowego, co może prowadzić do konieczności

⁶⁴ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2003, s. 169; wyrok SA w Krakowie z 3 czerwca 1993 r., II AKr 76/93, Lex nr 28036.

⁶⁵ Postanowienie SN z 1 września 1975 r., Z 24/75, OSNKW 1975, nr 12, poz. 172.

⁶⁶ Wyrok SN z 7 grudnia 1988 r., IV KR 116/88, OSNKW 1989, nr 3–4, poz. 30; wyrok SN z 9 października 1980 r., II KR 317/80, Lex nr 21883; wyrok SN z 21 października 1980 r., Rw 361/80, OSNKW 1981, Nr 1–2, poz. 7.

powtórzenia badań, co zawsze może grozić zniszczeniem śladów, w oparciu o które biegły ma udzielić odpowiedzi na postawione mu pytania⁶⁷. Kolejną przyczyną uzyskania wadliwej opinii biegłego, leżącą po stronie organów procesowych, jest nieumiejętne, niedokładne sprecyzowanie pytań do biegłego, niejednokrotnie bowiem w postanowieniach o powołaniu biegłego pojawiają się pytania sformułowane zbyt ogólnikowo⁶⁸, pytania wykraczające poza jego kompetencje bądź też zawierające informacje niemożliwe do uzyskania, jak również pytania zawierające rutynowe tezy dowodowe⁶⁹. Wśród przyczyn tego rodzaju wskazać należy także na niewłaściwe ułożenie relacji pomiędzy organem procesowym a biegłym, jak i na wybór, przez organ procesowy, niewłaściwego momentu na pomoc biegłego, niejednokrotnie bowiem biegły w konkretnym postępowaniu, przedmiotem którego jest wypadek przy pracy, pojawia się zbyt późno (tu wskazać należy w szczególności na brak biegłego w czynnościach procesowych, a przede wszystkim oględzinach miejsca zdarzenia wypadkowego wykonywanych w ramach czynności niecierpiących zwłoki, o jakich mowa w art. 308 § 1 k.p.k.), a powodem wydania postanowienia o powołaniu tego uczestnika postępowania jest swoista asekuracja procesowa organu procesowego. Niejednokrotnie również organy procesowe nie potrafią, mimo bardzo dobrej opinii biegłego, dokonać jej właściwej analizy i wyciągnąć z niej prawidłowych wniosków⁷⁰. Po stronie biegłych natomiast wśród przyczyn wydania wadliwych opinii należy wskazać: brak staranności, zaniechanie oparcia opinii na całym zgromadzonym na danym etapie postępowania karne materiały dowodowy, brak odpowiedniej wiedzy, brak doświadczenia, nadmierną rutynę, przekonanie o słuszności własnych wyobrażeń, trudności w rozumieniu kompetencji biegłego oraz kompetencji organu procesowego.

⁶⁷ Cz. Grzeszyk, *Daktyloskopia*, Warszawa 1992, s. 244–246.

⁶⁸ Przykładem ogólności postanowień sądu lub innego organu prowadzącego postępowanie karne w sprawie wypadku przy pracy wydanych na podstawie art. 193 k.p.k. jest zlecenie biegłemu opracowania opinii „na okoliczność przyczyn i przebiegu wypadku” bądź też „w sprawie wypadku, który zdarzył się dnia”, bez żadnych dalszych pytań czy też wyjaśnień. Zdarzają się również postanowienia zawierające pytania o to, „kto ponosi winę za powstanie wypadku przy pracy”, czy też polecenia „dokonania rekonstrukcji wypadku przy pracy i ustalenia odpowiedzialności osób w nim uczestniczących”. Następnym przykładem to postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego w celu ustalenia, „w jakim stopniu poszczególni uczestnicy przyczynili się do powstania wypadku przy pracy”, „wydanie opinii co do okoliczności wypadku przy pracy i przyczynienia się do niego podejrzanego oraz pokrzywdzonego”.

⁶⁹ Rutynowa teza dowodowa postanowienia organu prowadzącego postępowanie karne, przedmiotem którego jest wypadek przy pracy, wydane na podstawie art. 193 § 1 k.p.k., niejednokrotnie brzmi: „dopuszczyć dowód z opinii biegłego celem rekonstrukcji wypadku przy pracy i ustalenia, jakich naruszeń zasad i przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy dopuścił się podejrzany/oskarżony”.

⁷⁰ J. Gurgul, *Najważniejsze błędy we wstępnej fazie postępowania w sprawach o zabójstwa*, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 231, s. 28–32.

wego, który wydał postanowienie o jego powołaniu, trudności w wyodrębnieniu związku przyczynowo-skutkowego.

VIII. Postanowienie o powołaniu biegłego – wskazanie zakresu opinii

W postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, obowiązek sięgnięcia po opinię biegłych zachodzi najczęściej w przypadku konieczności wyjaśnienia stanu technicznego maszyn lub innych urządzeń, jakie mają związek z tego typu zdarzeniami, wymogów dotyczących prawidłowej ich eksploatacji, ustalenia rodzaju i charakteru obrażeń ciała doznanych w następstwie tych zdarzeń przez pokrzywdzonych, a także odtworzenia przebiegu zdarzeń w oparciu o zabezpieczone na miejscach ich zaistnienia ślady kryminalistyczne.

W praktyce, w przypadku zaistnienia tego typu zdarzeń, spotkać się możemy z różnymi rodzajami zadań, jakie zlecane są biegłym przez sądy lub organy prowadzące postępowania przygotowawcze. Formułowanie pytań do biegłych nie jest zadaniem łatwym. Wymaga zarówno doskonałej znajomości zawartości akt postępowania, jak i dokonania wstępnej analizy prawnej przebiegu zdarzenia. W niemal każdym postępowaniu związanym z wypadkiem przy pracy, bez względu na jego kwalifikację prawną, pojawiają się opinie sądowo-lekarskie. W zależności od następstw tego typu zdarzeń opinie tego rodzaju związane są najczęściej z oględzinami ciał ofiar wypadków lub oględzinami i otwarciem ich zwłok, a także analizą dokumentacji medycznej dotyczącej procesu leczenia pokrzywdzonych. Celem opinii tego rodzaju jest udokumentowanie śladów materialnych, jakimi są obrażenia ciała uczestnika lub uczestników wypadku, a w przypadku wypadków śmiertelnych poznanie mechanizmu zgonu. Dokładne ustalenie obrażeń może być także bardzo pomocne przy określaniu przebiegu tego typu zdarzeń. Opinie z tego zakresu mogą służyć również do oceny stanu trzeźwości uczestników zdarzeń oraz ustalenia, czy byli, w momencie jego zaistnienia, pod wpływem środków odurzających, substancji psychotropowych lub nowych substancji psychoaktywnych⁷¹. Wśród pytań stawianych biegłym tej specjalności wskazać należy m.in. na następujące: kiedy nastąpił zgon pokrzywdzonego w następstwie zdarzenia wypadkowego, jakie zmiany, odbiegające od szeroko przyjętej normy, wykazano podczas badania sekcyjnego zwłok, które z tych zmian mają pochodzenie chorobowe czy związane z wiekiem, a które mogą mieć związek z domniemywaną śmiercią

⁷¹ J. Wierciński [w:] *Ekspertyza sądowa, Zagadnienia wybrane*, J. Wójcikiewicz (red.), Warszawa 2007, s. 502; wyrok SN z 3 grudnia 2014 r., II KK 219/14, Lex 1567466.

gwałtowną, jaki był mechanizm powstania zmian/obrażeń ciała prowadzących do śmierci gwałtownej, jaki był czas, w którym powstały wykazane sekcyjne obrażenia ciała, jaka była kolejność powstania wykazanych sekcyjnych obrażeń ciała, jakie były uszkodzenia ciała osoby zmarłej, czy ocena uszkodzeń odzieży denata może być pomocna do określenia okoliczności zgonu i mechanizmu powstania obrażeń ciała, jaka była pierwotna, wtórna i bezpośrednia przyczyna zgonu osoby zmarłej, jakich obrażeń ciała doznał pokrzywdzony w następstwie badanego w postępowaniu karnym zdarzenia wypadkowego, jaki był stan zdrowia pokrzywdzonego przed zaistnieniem zdarzenia wypadkowego, czy obrażenia ciała ujawnione w trakcie oględzin zewnętrznych osoby lub odnotowane w dokumentacji medycznej dotyczącej procesu leczenia pokrzywdzonego powstały w okolicznościach, jakie podawane były przez pokrzywdzonego lub świadka(ów) zdarzenia, czy też mogły powstać w innych okolicznościach, czy istnieje związek przyczynowy pomiędzy aktualnie rozpoznawanymi obrażeniami ciała (dolegliwościami) zgłaszanymi przez pokrzywdzonego a zdarzeniem wypadkowym, czy obrażenia ciała stwierdzone u pokrzywdzonego są w ogóle wynikiem zdarzenia zgłoszonego przez osobę pokrzywdzoną, czy pokrzywdzony w następstwie zdarzenia wypadkowego znajdował się w czasie jego zaistnienia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej bądź też w stanie po użyciu alkoholu lub środka odurzającego⁷².

Postępowaniom karnym, przedmiotem których są wypadki przy pracy, nie są również obce opinie toksykologiczne. W przypadku opinii tego rodzaju konieczne może być sformułowanie m.in. następujących pytań: czy w momencie zdarzenia wypadkowego pokrzywdzony/podejrzany/osoba odpowiedzialna za bezpieczeństwo i higienę pracy znajdował się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, substancji psychotropowej, nowej substancji psychoaktywnej bądź też środka zastępczego, a jeżeli tak, to jakie było stężenie tego rodzaju środków lub substancji, czy na ubraniu pokrzywdzonego w następstwie wypadku przy pracy (podejrzanego o spowodowanie zdarzenia wypadkowego) występują mikroślady lakieru/farby i czy nadają się one do badań porównawczych, a jeżeli tak, to czy odpowiadają one farbom/lakierom z urzędnictwa, jakie obsługiwał pokrzywdzony (podejrzany), czy na powierzchni urzędnictwa/wózka widłowego/innego pojazdu mającego związek ze zdarzeniem wypadkowym znajdują się mikroślady włókien, a jeżeli tak, to czy nadają się one do badań porównawczych, a jeżeli tak, to czy pochodzą one mogą z odzieży pokrzywdzonego

⁷² S. Raszeja, R. Hauser, Z. Jankowski, T. Gos, M. Wiergowski, R. Pawłowski, K. Pstrong, K. Karnecki, M. Kaliszczan, M. Krzyżanowski, *Pytania stawiane medykowi sądowemu*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 5, s. 146–158.

w następstwie zdarzenia wypadkowego (podejrzanego), czy zabezpieczony płyn zawiera alkohol etylowy, a jeżeli tak, to w jakim stężeniu procentowym, czy przesłany do badań susz roślinny zawiera środki odurzające, a jeżeli tak, to w jakim stężeniu, czy zabezpieczony proszek, kryształy, tabletki stanowią substancję psychotropową, a jeżeli tak, to jaką i w jakim stężeniu.

Kolejnym rodzajem opinii, z jakim możemy spotkać się w postępowaniach karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, są opinie techniczne, wśród których wymienić należy w szczególności opinie mechanoskopijne. W opiniach kryminalistycznych z tej dziedziny przedstawione są w szczególności wyniki badania śladów, jakie znajdują się na maszynach lub innych urządzeniach technicznych, jakie miały związek ze zdarzeniem wypadkowym lub mogących się tam znajdować, ponieważ właśnie dzięki tym śladom może zaistnieć możliwość odtworzenia przebiegu wypadku przy pracy. Wśród pytań stawianych tej kategorii biegłych można wymienić następujące: jakiego rodzaju narzędzie mogło pozostawić ślady, czy ślady zabezpieczone w różnych miejscach zdarzeń pochodzą od tego samego narzędzia, jakim narzędziem spowodowano konkretny ślad, czy konkretny ślad spowodowano narzędziem przesłanym do badań, czy przesłane do badań fragmenty podłoża stanowiły jedną całość, czy odcinek przewodu stanowił jedną całość z przewodem będącym materiałem dowodowym, w jaki sposób doszło do rozdzielenia przewodu, jaki był stan techniczny urządzenia (maszyny, pojazdu) przed wypadkiem i po nim, a także określenie wpływu stanu technicznego urządzenia (maszyny, pojazdu) na zaistnienie oraz przebieg wypadku. W trakcie postępowań karnych, przedmiotem których są wypadki przy pracy, może zaistnieć konieczność powołania biegłych z dziedziny daktyloskopii, a także badań biologicznych.

Odnosnie do pierwszej spośród wymienionych powyżej kategorii biegłych zasadnym jest zadanie w postanowieniu o ich powołaniu następujących pytań: czy na zabezpieczonym przedmiocie znajdują się ślady linii papilarnych, czy zabezpieczone na miejscu zdarzenia odfitki linii papilarnych nadają się do identyfikacji, czy odfitki zabezpieczone w toku oględzin pochodzą od osób, których odfitki przesłano do badań jako materiał porównawczy, czy odfitki zabezpieczone w kilku miejscach zdarzeń pochodzą od tej samej osoby, czy na zabezpieczonym przedmiocie znajdują się odfitki linii papilarnych, jaki był mechanizm powstania zabezpieczonego śladu, czy zabezpieczone ślady daktyloskopijne mogły powstać w sposób podany przez pokrzywdzonego/podejrzanego, czy ślady czerwieni wargowej (nosa, czoła), jakie znajdują się na zabezpieczonym materiale dowodowym, pochodzą od osoby, od której pobrano materiał dowodowy dostarczony do badań, czy zabezpieczone na miejscu zdarzenia ślady pochodzą od rękawiczek, od jakiego typu rękawiczek pochodzą zabezpieczone ślady, czy zabez-

pieczone na miejscu zdarzenia ślady rękawiczek odpowiadają nadesłanemu materiałowi porównawczemu.

Co się zaś tyczy biegłych z dziedziny badań biologicznych, to w postanowieniu o ich powołaniu powinny znaleźć się m.in. następujące pytania: czy zabezpieczony ślad biologiczny jest krwią, czy ujawniony ślad biologiczny pochodzi od człowieka, jaki jest profil DNA jądrowego i/lub mitochondrialnego wyizolowanego z materiału dowodowego, czy ustalony profil DNA może pochodzić od podejrzanego (pokrzywdzonego), a jeżeli tak, to jaka jest wartość dowodu, jaka jest płeć osobnika, który pozostawił ślad biologiczny, jaki jest wiek plamy krwawej.

Kolejnym rodzajem biegłych, potrzeba powołania których może pojawić się w trakcie postępowań karnych dotyczących wypadków przy pracy, są biegli z zakresu badań traseologicznych. W przypadku powołania biegłych tej specjalności wśród stawianych im pytań mogą pojawić się następujące: od jakiego obuwia (środka transportu) pochodzą zabezpieczone na miejscu zdarzenia ślady, czy ślady dowodowe pochodzą od zabezpieczonego obuwia porównawczego, czy but dowodowy i porównawczy stanowiły parę obuwia.

Nie są również obcy postępowaniom karnym, przedmiotem których są wypadki przy pracy, biegli z zakresu badania sprzętu komputerowego. Biegłym tej specjalności można zadać następujące pytania: kiedy na dowodowym komputerze został utworzony konkretny plik/pliki, czy można określić datę wykasowania pliku/plików na dowodowym komputerze, czy można odtworzyć plik, jaki wykasowany został z dowodowego komputera, jeżeli tak, to proszę o jego odtworzenie.

Wielokrotnie w postępowaniach karnych o wskazane tu zdarzenia pojawiają się opinie rekonstrukcyjne⁷³, których celem jest odtworzenie okoliczności przebiegu wypadku przy pracy, w szczególności na podstawie interpretacji śladów powypadkowych zabezpieczonych w trakcie oględzin oraz ocena zachowania się uczestników wypadku w odniesieniu do zasad bezpieczeństwa pracy⁷⁴. W tym celu najczęściej powoływani są biegli z dziedziny bezpieczeństwa i higieny pracy. W razie powołania biegłego tej specjalności w postanowieniu o jego powołaniu powinny znaleźć się następujące pytania: jaki był przebieg wypadku, co było przyczyną zaistnienia

⁷³ Termin „rekonstrukcja” oznacza rekonstrukcję kryminalistyczną, a zatem opartą na dowodach pozasobowych materialnych, rozumianych jako szeroko pojęte ślady powstałe na skutek wypadku. Finalnym wynikiem właściwie wykonanej rekonstrukcji może być nie tylko odtworzenie przebiegu wypadku przy pracy, ale także weryfikacja przez sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze zeznań uczestników wypadku – J. Wierciński, *Wypadki drogowe, Vademecum biegłego sądowego*, Kraków 2010, s. 29.

⁷⁴ J. Wierciński [w:] *Ekspertyza sądowa, Zagadnienia wybrane, op. cit.*, s. 502.

zdarzenia wypadkowego, jakie zasady dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy zostały naruszone i na czym naruszenie to polegało, kto w strukturze organizacyjnej podmiotu, gdzie miało miejsce zdarzenie, był odpowiedzialny za stwierdzone naruszenia zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, czy stwierdzone naruszenia zasad bezpieczeństwa i higieny pracy pozostawały w związku przyczyno-skutkowym z obrażeniami ciała, jakich doznał pokrzywdzony, czy stwierdzone naruszenia dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy skutkowały zagrożeniem dla życia i zdrowia pracowników, w jakich warunkach uniknięcie wypadku przez pokrzywdzonego było możliwe, czy na dostarczonym do badań obuwiu/odzieży występują ślady charakterystyczne dla badanego zdarzenia, jeśli tak, to czy można na ich podstawie ustalić usytuowanie pokrzywdzonego względem maszyny w czasie zdarzenia, czy na dostarczonej do badań odzieży znajdują się ślady, które mogły powstać w wyniku badanego zdarzenia i czy możliwe jest ustalenie, od jakich części urządzenia/maszyny powstały, jakie było usytuowanie pokrzywdzonego/podejrzanego względem maszyny bezpośrednio przed zaistnieniem zdarzenia, czy oświetlenie w miejscu zaistnienia zdarzenia wypadkowego było właściwe i czy w chwili zdarzenia było ono sprawne, czy uszkodzenia (wskazać jakie) zgłaszane przez pokrzywdzonego występowały w dowodowej maszynie i czy mogły mieć wpływ na zaistnienie wypadku, czy w urządzeniu (wskazać jakim) występowały przed wypadkiem niesprawności, a jeżeli tak, to czy mogły mieć wpływ na zaistnienie wypadku przy pracy oraz jego przebieg, czy sposób obsługi urządzenia/maszyny przez pokrzywdzonego/podejrzanego był zgodny z obowiązującymi zasadami bezpieczeństwa pracy, czy pokrzywdzony był wyposażony w odzież oraz obuwie ochronne właściwe do swego stanowiska pracy, czy instrukcje dotyczące zasad bezpieczeństwa i higieny pracy znajdowały się we właściwych miejscach, czy ciągi komunikacyjne na miejscu zdarzenia wypadkowego były wytyczone prawidłowo.

IX. Podsumowanie

Kończąc powyższe rozważania, zaakcentować należy, że postępowania karne, przedmiotem których są wypadki przy pracy, nastroczają niejednokrotnie dużych problemów zarówno sądom, jak i organom, które prowadzą postępowania przygotowawcze w tym przedmiocie. Kluczową rolę w zrealizowaniu celów postępowania karnego, o jakich mowa w art. 2 k.p.k., a w szczególności w wykryciu sprawcy przestępstwa i pociągnięciu go do odpowiedzialności karnej, uwzględnieniu prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego oraz rozstrzygnięciu sprawy w rozsądnym terminie, odgrywają biegli. Śledząc praktykę, można stwierdzić, że zasięga się, w tego

typu postępowaniach, opinii biegłego z dziedziny bezpieczeństwa i higieny pracy. Niejednokrotnie bywa to zupełnie niepotrzebne, albowiem wydającemu postanowienie o powołaniu biegłego takiej specjalności chodzi o interpretację obowiązujących przepisów czy też ocenę dotychczas zgromadzonego materiału dowodowego, co w żaden sposób nie należy do kompetencji biegłego. Organy prowadzące postępowania karne na danym jego etapie niejako przerzucają oceny prawne na ekspertów, co jest kardynalnym błędem. Taki stan rzeczy wynika, w dużej mierze, z niewłaściwego przygotowania organów procesowych do prowadzenia tego rodzaju spraw. Z drugiej jednak strony organy procesowe nie są merytorycznie, w zakresie posiadania wiadomości specjalnych, przygotowane do podejmowania rzeczowej oceny opinii biegłego. W wielu przypadkach ze względu na brak wyspecjalizowanych jednostek prokuratury, a także brak funkcjonariuszy Policji, którzy posiadaliby odpowiednie przygotowanie, zwłaszcza w zakresie poszukiwania, ujawniania i zabezpieczania śladów tego typu zdarzeń, jak również i innych źródeł dowodowych mogących mieć znaczenie dla rekonstrukcji opinii biegłych z uwagi na wcześniej popełnione błędy, w szczególności w trakcie oględzin miejsca zdarzenia wypadkowego, nie dają jednoznacznej odpowiedzi na zadane przez wydającego postanowienie o powołaniu biegłego pytania. Bardzo często również biegły z dziedziny bezpieczeństwa i higieny pracy, jak i biegli innych specjalności pojawiają się w tego typu postępowaniach zbyt późno, nie uczestniczą bowiem w czynnościach dowodowych, jakie podejmowane są bezpośrednio po zaistnieniu wypadku przy pracy, a zatem w czynnościach dowodowych realizowanych w oparciu o art. 308 k.p.k., a w szczególności w oględzinach miejsca wypadku, a których prawidłowe przeprowadzenie ma kluczowe znaczenie dla przeprowadzenia na dalszym etapie postępowania karnego procesu rekonstrukcji.

A B S T R A C T

The article is devoted to the issue of the participation of experts in criminal proceedings, the subject of which are accidents at work. The author analyzes in detail the applicable legal provisions in the field of accident insurance, as well as substantive criminal law, procedural criminal law and the position of the Supreme Court and common courts in this matter. The article is an attempt to systematize the problem in terms of substantive, procedural and

substantive grounds for appointing experts and seeking expert opinions in criminal proceedings covering the subject of accidents at work. The author points to the actual problems of cooperation between the authorities conducting criminal proceedings in this regard and the experts. Due to the frequency of invoking expert opinions in criminal proceedings, which are the subject of accidents at work, this topic deserves special attention.

Keywords: accident at work, forensic expert, ad hoc expert, private expert, special news, expert opinion, opinion of a scientific institution, opinion of a specialist institution

Bibliografia

Literatura

- Bieńkowska B.T., *Opinia prywatnego biegłego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego ustawą z dnia 27 września 2013 r.* [w:] *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego, Księga jubileuszowa profesora Piotra Kruszyńskiego*, Bieńkowska B.T. (red.), Warszawa 2015
- Błoński M. [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym, Komentarz z praktycznym orzecznictwem, Wzory pism procesowych*, Kruszyński P. (red.), Warszawa 2015
- Chobot A., *Ochrona pracy*, Poznań 1999
- Dzierżanowska J. [w:] Dzierżanowska J., Studzińska J., *Biegli w postępowaniu sądowym cywilnym i karnym*, Warszawa 2019
- Gaberle A., *Biegli* [w:] *Dowody w sądowym procesie karnym, Teoria i praktyka*, Warszawa 2010,
- Grzeszyk Cz., *Daktyloskopia*, Warszawa 1992
- Grzeszyk W., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2003
- Gurgul J., *Najważniejsze błędy we wstępnej fazie postępowania w sprawach o zabójstwa*, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 231
- Gurgul J., *Wybrane zagadnienia proceduralne opiniowania sądowo-psychiatrycznego*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 11
- Hofmański P., Zgryzek K., Sadzik E., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2007
- Kala D., *Opiniowanie prywatne w świetle unormowań znowelizowanego Kodeksu postępowania karnego*, KSAG 2016, nr 1
- Kalinowski S., *Biegły i jego opinia*, Warszawa 1994

- Klich A., *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, Biegły lekarz, Warszawa 2016.
- Kłak Cz., „Pełność”, „jasność” i „niesprzeczność” jako kryteria oceny dowodu z opinii biegłego w polskim procesie karnym (art. 201 k.p.k.), „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 4
- Kmieciak R., *Kontrowersyjne unormowania w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 1–2
- Miształ-Konecka J., *Znaczenie tzw. opinii prywatnych dla postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2013, nr 2
- Papke-Olszauskas K., *Wylącznie uczestników postępowania karnego*, Gdańsk 2007
- Paprzycki L.K. [w:] Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. 1, Warszawa 2010
- Raszeja S., Hauser R., Jankowski Z., Gos T., Wiergowski M., Pawłowski R., Pstronk K., Karnecki K., Kaliszczak M., Krzyżanowski M., *Pytania stawiane medykom sądowym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 5
- Salwa Z., *Pojęcie wypadku przy pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2003, nr 3
- Sojka T., Kałusowski T., *Wypadki przy pracy, Świadczenia wypadkowe i wyrównawcze, Komentarz, Przepisy, Orzecznictwo Sądu Najwyższego*, Zielona Góra 1999
- Szymańska G., *Zawał serca jako wypadek przy pracy na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 1984, nr 11
- Szymański Z., *Ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków*, Warszawa 1960
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Warszawa 1998
- Śliwiński S., *Polski proces karny*, Warszawa 1959
- Widzisz R., *Odpowiedzialność za naruszenie bezpieczeństwa i higieny pracy w świetle art. 220 kodeksu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 4
- Wierciński J. [w:] *Ekspertyza sądowa, Zagadnienia wybrane*, J. Wójcikiewicz (red.), Warszawa 2007
- Wierciński J., *Wypadki drogowe, Vademecum biegłego sądowego*, Kraków 2010
- Widła T., *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992
- Woźniewski K., *Tzw. prywatne opinie biegłych*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2005, nr 3
- Zagrodnik J., *Opinia prywatna w procesie karnym [w:] Dowody w procesie karnym, Nowe rozwiązania i niewykorzystane możliwości*, M. Nowak, M. Golec (red.), Katowice 2005

Akty prawne

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1510, ze zm.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138, ze zm.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, ze zm.

Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 217

Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2189

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2013 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1614

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych, Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133

Orzecznictwo

Uchwała SN z 11 lutego 1963 r., III PO 15/62, OSPiKA 1964 r., poz. 23

Uchwała SN z 6 sierpnia 1965 r., VI KZP 25/65, OSNKW 1965, nr 10, poz. 118

Uchwała SN z 20 grudnia 1972 r., VI KZP 67/72, OSNKW 1973, nr 2–3, poz. 24

Uchwała SN z 7 listopada 1980 r., III UZP 9/80, OSNCAPiUS 1981, nr 5, poz. 73

Wyrok SN z 5 lutego 1974 r., III KR 371/73, OSNKW 1974, nr 6, poz. 117

Wyrok SN z 15 kwietnia 1976 r., II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10–11, poz. 133

Wyrok SN z 6 września 1979 r., Rw 198/79, OSNKW 1980, nr 1–2, poz. 9

Wyrok SN z 17 października 1979 r., I KR 140/79, Lex nr 17197

Wyrok SN z 9 października 1980 r., II KR 317/80, Lex nr 21883

Wyrok SN z 21 października 1980 r., Rw 361/80, OSNKW 1981, nr 1–2, poz. 7

Wyrok SN z 5 lutego 1982 r., III KR 31/81, niepublikowany

Wyrok SN z 3 maja 1982 r., I KR 319/81, OSNPG 1982, nr 11, poz. 149

Wyrok SN z 23 listopada 1982 r., II KR 186/82, Lex nr 17479

Wyrok SN z 11 stycznia 1983 r., IV KR 343/82, OSPiKA 1984, nr 12, poz. 254

Wyrok SN z 17 stycznia 1987 r., V KRN 474/86, OSNPG 1988, nr 3, poz. 29

Wyrok SN z 12 maja 1988 r., II KR 92/88, Lex nr 17934

Wyrok SN z 7 grudnia 1988 r., IV KR 116/88, OSNKW 1989, nr 3–4, poz. 30

Wyrok SN z 5 lutego 1997 r., II UKN 85/96, OSNAPiUS 1997, nr 19, poz. 386

Wyrok SN z 18 lutego 1998 r., II UKN 529/97, OSNPIUS 1999, nr 4, poz. 144

Wyrok SN z 22 stycznia 1999 r., II UKN 443/98, OSNPiUS 2000, nr 6, poz. 237

Wyrok SN z 8 kwietnia 1999 r., IV KKN 653/98, Lex nr 37945

Wyrok SN z 19 kwietnia 1999 r., II KKN 102/97, Lex nr 560734

Wyrok SN z 24 listopada 1999 r., I CKN 223/98, Lex nr 39411

Wyrok SN z 23 lipca 2003 r., V KK 375/02, Lex nr 80278

Wyrok SN z 5 października 2004 r., V KK 124/04, Lex nr 126715

Wyrok SN z 2 marca 2017 r., II KK 358/16, Lex nr 2259785

Wyrok SN z 2 października 2009 r., II PK 108/09, Monitor Prawa Pracy 2010, nr 7

Wyrok SN z 7 października 2009 r., III KK 122/09, Lex nr 532391

Wyrok SN z 12 grudnia 2012 r., V KK 64/12, OSNKW 2013, nr 3, poz. 22

Wyrok SN z 3 grudnia 2014 r., II KK 219/14, Lex 1567466

Wyrok SN z 19 czerwca 2015 r., SDI 16/15, Lex nr 1745840

Wyrok SN z 8 grudnia 2020 r., IV KK 516/19, Lex nr 3168992

Postanowienie SN z 14 listopada 1968 r., Z 46/68, OSNKW 1969, nr 3, poz. 34

Postanowienie SN z 1 września 1975 r., Z 24/75, OSNKW 1975, nr 12, poz. 172

Postanowienie SN z 5 grudnia 2006 r., II K 196/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2351

Postanowienie SN z 17 maja 2007 r., II KK 331/06, Lex nr 301131

Postanowienie SN z 23 sierpnia 2007 r., IV KK 222/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 1864

Postanowienie SN z 20 lutego 2014 r., V KK 375/13, Lex nr 1441479

Postanowienie SN z 22 lipca 2015 r., IV KK 114/15, Lex nr 1794321

Postanowienie SN z 23 listopada 2021 r., III KK 250/21, Lex nr 3343333

Wyrok SA w Poznaniu z 30 stycznia 1992 r., II AKr 19/02, OSA 1992, nr 5, poz. 31

Wyrok SA w Krakowie z 3 czerwca 1993 r., II AKr 76/93, Lex nr 28036

Wyrok SA w Poznaniu z 16 stycznia 1996 r., III AUr 664/95, Prawo Pracy 1996, nr 9

Wyrok SA w Krakowie z 16 grudnia 1998 r., II AKz 191/98, Krakowskie Zeszyty Sądowe 1998, nr 12, poz. 37

Wyrok SA w Krakowie z 14 października 2008 r., II AKa 133/08, Krakowskie Zeszyty Sądowe 2008, nr 11, poz. 51

Wyrok SA w Lublinie z 30 marca 2010 r., II AKa 39/10, Lex nr 583685

Wyrok SA w Katowicach z 7 czerwca 2017 r., II AKa 167/17, Lex nr 2343433

Wyrok SO w Siedlcach z 20 sierpnia 2013 r., II Ka 337/13, Lex nr 1717927

Wyrok WSA w Warszawie z 11 stycznia 2006 r., VI SA/Wa 1976/05, Lex nr 206569

Wyrok WSA w Warszawie z 30 marca 2007 r., VI SA/Wa 119/07, Lex nr 335193

*Pochwalanie popełnienia przestępstwa
i nawoływanie do jego popełnienia podczas
impres masowych i zgromadzeń*

*Praise and incitement to crime during mass
events and gatherings*

S T R E S Z C Z E N I E

Autor dokonuje analizy czynu zabronionego w postaci nawoływania do popełnienia przestępstwa i jego pochwalania, penalizowanych w art. 255 k.k., podczas imprez masowych oraz zgromadzeń. W tym celu szczegółowo opisuje znamiona „nawoływania” do popełnienia przestępstwa oraz jego „pochwalania”. Autor przybliży uregulowania ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz Prawa o zgromadzeniach, wskazując na przepisy istotne z punktu widzenia znamion czynów określonych w art. 255 k.k. W artykule zaprezentowano również przykłady zachowań sprawców, polegających na nawoływaniu do popełnienia przestępstwa lub pochwalaniu go, do jakich dochodzi podczas imprez masowych i zgromadzeń.

Słowa kluczowe: nawoływanie do przestępstwa, pochwalanie przestępstwa, zgromadzenia, imprezy masowe, chuligani, pseudokibice

Publiczne działanie sprawcy należy do jednych z istotnych znamion czynu zabronionego w postaci pochwalania przestępstwa i nawoływania do jego popełnienia, penalizowanych w art. 255 k.k. Dlatego też poniższe rozważania mają na celu dokonanie analizy czynów z art. 255 k.k., ze szczególnym uwzględnieniem ich popełnienia podczas imprez masowych oraz zgromadzeń. Te publiczne spotkania regulowane są odpowiednio przez ustawę o bezpieczeństwie imprez masowych oraz ustawę Prawo o zgromadzeniach, których szczegółowe przepisy zostały omówione w dalszej części artykułu. To m.in. podczas takich wydarzeń, jak imprezy masowe czy zgromadzenia, może dochodzić do naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego, nawoływania do popełniania przestępstw, a następnie popełnienia ich i w konsekwencji do ich pochwalania.

¹ Dr Karol Borchólski – prokurator Prokuratury Okręgowej w Ostrołęce del. do Prokuratury Krajowej, wykładowca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Zarówno pochwalanie przestępstwa, jak i nawoływanie do jego popełnienia były penalizowane już w kodeksie karnym z roku 1932, a także w ustawie z 1969 roku. W porównaniu do poprzednich uregulowań obecne przepisy zostały poszerzone przez ustawodawcę. Przesłębstwa określone w § 1 i 2 uznawane są za specyficzną formę podżegania, która wykacza poza ramy art. 18 § 2 k.k., ponieważ skierowana jest do nieokreślonej jednoznacznie osoby². Przedmiotem ochrony z art. 255 k.k. jest porządek publiczny i prawny³. L. Peiper twierdził, że istota nawoływania do popełnienia przestępstwa i pochwalania go tkwi w zagrożeniu ładu prawnego⁴. D. Gruszecka wskazuje, że indywidualnym przedmiotem ochrony z art. 255 k.k. jest porządek publiczny w postaci poszanowania praworządności⁵. Natomiast A. Lach podnosi, że przedmiotem ochrony jest porządek publiczny wyrażający się w zapobieganiu przestępstwom oraz negatywnej ocenie przestępstw w społeczeństwie⁶. A. Herzog uznaje, że nawoływanie do popełnienia przestępstwa lub pochwalanie go prowadzi do anarchii życia publicznego, przez co stanowi zagrożenie dla funkcjonowania społeczeństwa i państwa⁷. Natomiast M. Bojarski wskazuje, że przedmiotem ochrony przepisu z art. 255 k.k. jest zapewnienie porządku publicznego w zakresie niepodburzania społeczeństwa do popełnienia przestępstwa⁸.

Należy również zwrócić uwagę, że podobne uregulowania do art. 255 k.k. zawiera art. 52a k.w., który przewiduje odpowiedzialność za publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego. Wykroczenie to sankcjonuje również publiczne nawoływanie do przeciwdziałania przemocą aktowi stanowiącemu źródło powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej oraz publiczne pochwalanie popełnienia przestępstwa. Za powyższe wykroczenia odpowiada sprawca, jeżeli zasięg czynu albo jego skutki nie były znaczne. Jak wskazują przedstawiciele doktryny, różnica pomiędzy wskazanymi czynami karalnymi dotyczy zasięgu i skutków działania sprawcy. Jeżeli nie są one znaczne w rozumieniu społecznej szkodliwości czynu (wykroczenie z założenia jest bezprawnym zachowa-

² A. Zoll red., *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 kk*, Zakamycze, wyd. 2, 2006 r. Lex 2023.

³ E. Pływaczewski, *Komentarz do Kodeksu Karnego. Część szczególna*, t. 2, pod red. A. Wąska, C.H. Beck, 2006 r., s. 412.

⁴ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, Wydawca Leon Frommer, Kraków 1933 r., s. 439–440.

⁵ D. Gruszecka, *Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz*, pod red. J. Giezka, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 1048.

⁶ A. Lach, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. V. Konarskiej-Wrzosek, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1211.

⁷ A. Herzog, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. R.A. Stefańskiego, C.H. Beck, Warszawa 2023, Legalis 2023.

⁸ M. Bojarski, *Kodeks Karny. Komentarz. System prawa karnego*, pod red. L. Gardockiego, C.H. Beck 2018, s. 835.

nieniem o szkodliwości niższej niż znikoma) bądź też działanie sprawcy opisane w dyspozycji przepisu nie spotkało się z większym zainteresowaniem lub też było np. skierowane do małej liczby ludzi, wówczas sprawca będzie odpowiadał za wykroczenie z art. 52a k.w., a nie za przestępstwo z art. 255 k.k.⁹

Przestępstwo z art. 255 k.k. ma charakter powszechny, zatem może zostać popełnione przez każdą osobę. Już L. Peiper podkreślał, że zamachy na ład prawny mogą występować jako nawoływanie do przestępstwa, czyli do karygodnego naruszenia ustawy albo do przeciwdziałania ustawom jako elementom ładu prawnego. Nawoływanie do innego działania, nie stojące w sprzeczności z porządkiem prawnym, nie może stanowić przestępstwa¹⁰. W ocenie L. Peipera nawoływanie pozostaje w pewnym pokrewieństwie z podżeganiem, ponieważ w obu wypadkach sprawca zwraca się do nieokreślonej liczby osób, których może nie znać osobiście i z którymi nie ma bezpośredniej styczności. Stara się oddziaływać na psychikę innych osób, nastawiając ich na popełnienie przestępstwa, do którego nawołuje. Jak wskazuje L. Peiper, nawoływanie różni się od podżegania tym, że brak jest związku pomiędzy podburzającym a osobą, na którą sprawca oddziałuje, a także pomiędzy nawołującym a ewentualnym przestępstwem¹¹. Jak wskazuje D. Gruszecka, zarówno nawoływanie, jak i pochwalanie musi zostać dokonane umyślnie, z zamiarem bezpośrednim. Przestępstwo z art. 280 § 2 k.k. z 1969 r., czyli publiczne nawoływanie do popełnienia zbrodni, i jego obecny odpowiednik, czyli przestępstwo z art. 255 § 2 k.k., może być popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim. Sprowadza się on bowiem do oddziaływania na psychikę innych, bliżej nieokreślonych osób poprzez wzywanie ich lub zachęcanie w różny sposób do popełnienia zbrodni¹². Podobny pogląd wyraża J. Piórkowska-Flieger, wskazując, że strona podmiotowa przestępstw określonych w art. 255 k.k. polega na umyślności w formie zamiaru bezpośredniego¹³. Również zdaniem A. Marka z uwagi na intencjonalność nawoływania czyn ten można popełnić tylko z zamiarem bezpośrednim¹⁴. Na uwagę zasługuje także wyrok Sądu Najwyższego z 17 marca 1999 r., wskazujący, że czyn z art. 255 § 2 kk może być popełniony jedynie w zamiarze bezpośrednim. W ocenie sądu sprowadza się on do oddziaływania na psychikę innych, bliżej nieokreślonych osób, poprzez wzywanie ich lub zachęcanie w różny sposób do popełnienia zbrod-

⁹ W. Jankowski, *Kodeks Wykroczeń. Komentarz*, pod red. T. Grzegorzcyka, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 241–242.

¹⁰ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, op. cit., s. 437.

¹¹ *Ibidem*, s. 438–439.

¹² D. Gruszecka, *Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz*, pod red. J. Giezka, Wolters Kluwer, s. 1051.

¹³ J. Piórkowska-Flieger, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. T. Bojarskiego, C.H. Beck 2016, s. 758.

¹⁴ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 551.

ni. Sposobem takim może być malowanie hasła i rysunków, jeżeli następuje w zamiarze nawoływania do popełnienia przestępstwa¹⁵.

Jak wskazuje L. Peiper, nawoływanie ma być ukierunkowane na wywołanie w psychice osób, do których jest skierowane, emocji dodatnich w stosunku do przestępstwa, bez względu na to, czy będą one tak silne, że przestępstwo zostanie spełnione, czy przynajmniej spełnienie jego będzie możliwe. Dla karalności nawoływania nie jest rzeczą konieczną, aby ktokolwiek uległ nawoływaniu czy dał się skłonić do popełnienia przestępstwa. Dla przypisania odpowiedzialności karnej wystarczające jest, aby sprawca działał w tym kierunku na psychikę ludzi. Nawoływanie nie musi nastąpić w jakiejś podniosłej, uroczystej formie, ani też z podaniem motywów prawnych lub etycznych, narodowych lub partyjnych, dla których należy dać posłuch nawoływaniu. W ocenie L. Peipera decyduje treść, a nie czas, forma i miejsce, jednak nawoływanie lub pochwalanie musi nastąpić publicznie. W słowie „nawołuje” mieści się pierwiastek zwracania się do większej ilości osób, dlatego ustawa sankcjonuje nawoływanie publiczne. Mimo to nawoływanie nie musi nastąpić głośno: krzykiem lub wołaniem. Przeciwnie – może ono nastąpić po cichu i tajnie, szeptem ledwie dosłyszalnym, byleby się zwracało do większej ilości osób. L. Peiper wskazuje, że nawoływanie do popełnienia przestępstwa jest w swej istocie podżeganiem, ponieważ posługuje się ono tymi samymi środkami, tylko musi nastąpić publicznie. Karze podlegają zarówno podżegacz, jak i nawołujący. Przestępstwo, do którego nawoływanie się odnosi, może polegać na działaniu lub zaniechaniu, np. nawoływanie do nieudzielania pomocy tonącemu. Jak wskazuje L. Peiper, nie wypełnia znamion przestępstwa nawoływanie do niewyjawiania przestępstwa lub przestępców¹⁶.

Zgodnie z definicją słownika PWN „nawoływać” oznacza wydawać okrzyki, przyzywać kogoś lub wzywać do czegoś¹⁷. Przez nawoływanie do przestępstwa należy rozumieć namawianie, zachęcanie, skłanianie, podburzanie, bez względu na to, czy nawoływanie odniosło skutek, czyli czy doszło do popełnienia przestępstwa przez kogoś z nawoływanych¹⁸. Nawoływanie jest to czynność sprawcza, która polega na działaniu w postaci wzywania nieoznaczonych z góry co do tożsamości oraz liczby osób do popełnienia przestępstwa. Sprawca może, jednak nie musi, być jednym z popełniających przestępstwo, do którego zachęca. Nawoływanie może odbywać się poprzez wznoszenie głośnych okrzyków, rozlepianie plakatów, wysyłanie lub

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 17 marca 1999 r., IV KKN 464/98, LEX nr 1400159.

¹⁶ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, op. cit., s. 440.

¹⁷ <<https://sjp.pwn.pl/szukaj/nawo%C5%82ywa%C4%87.html>> [dostęp: 02.06.2023].

¹⁸ M. Mozgawa (red.), M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 684.

wydawanie odezw, ogłoszeń czy artykułów w prasie, wystąpienia w środkach masowego przekazu, wystąpienia przed zgromadzonymi na wiecu lub manifestacji, na wykładach, zajęciach lub szkoleniach, gdzie sprawca ma do czynienia z jakąś zbiorowością¹⁹. Dla bytu przestępstwa nie ma znaczenia, czy osoby, do których kieruje on nawoływanie, są mu nieznane, czy część lub większość jest mu osobiście mniej lub bardziej znana. Istotne jest, aby nawoływanie było skierowane do każdej dowolnej osoby, która znajdzie się w kręgu oddziaływania sprawcy i jego zdaniem może być podatna na wezwania²⁰. Jak wskazuje M. Bojarski, nawoływanie to nie tylko głośne wypowiedzi, ale też inne zachowanie, np. publikowanie artykułów w prasie, rozdawanie ulotek, wyświetlanie filmów, wypowiedzi radiowe itp. Nawoływanie musi jednak dotyczyć konkretnego przestępstwa, nie zaś przestępstw w ogólności. Fakt, iż sprawca zwraca się do bliżej nieokreślonej liczby osób, odróżnia nawoływanie od podżegania, które jest skierowane do ściśle określonych osób²¹.

Czynność sprawcza nawoływania wyraża się w zachęcaniu, nakłanianiu, wzywaniu do popełnienia przestępstwa, podejmowanych wobec nieoznaczonych z góry co do tożsamości i liczby osób. Samo zachowanie, do którego nawołuje sprawca, powinno być skonkretyzowane w takim stopniu, aby można w przybliżeniu ustalić, jaki charakter ma mieć owo przestępstwo²². W ocenie przedstawiciele doktryny znamiona z art. 255 są zrealizowane także wówczas, gdy sprawca odnosi się do przestępstw w ogóle, nawołując do popełnienia jakiegokolwiek czynu zabronionego przez prawo karne, w tym także prawo karne skarbowe, aby dać wyraz dezaprobaty dla niesprawiedliwych, według niego, przepisów prawa²³.

Jak wskazuje A. Marek, publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa jest „podburzaniem” skierowanym przeciwko porządkowi prawnemu. Ustawa różnicuje wysokość kary w zależności od tego, czy nawoływanie dotyczy zbrodni czy występku, co jest uzasadnione różnym stopniem społecznej szkodliwości tych przestępstw²⁴. Jak wskazuje L. Peiper, karygodność nawoływania polega na samym skierowaniu działalności sprawcy przeciw podstawom prawnym ładu publicznego. Dla oceny nawoływania nie ma znaczenia kwalifikacja prawna czynu, do jakiego nawołuje sprawca.

¹⁹ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 kk*, Zakamycze, 2006, Lex 2023.

²⁰ A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 kk*, Zakamycze, 2006, Lex 2023.

²¹ M. Bojarski, *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*, t. 8, *System Prawa Karnego*, pod red. L. Gardockiego 2018, Legalis.

²² D. Gruszecka, *Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz*, pod red. J. Giezka, Wolters Kluwer 2021, s. 1048.

²³ J. Piórkowska-Flieger, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. T. Bojarskiego, Wolters Kluwer, s. 719.

²⁴ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 551.

Sąd w takim wypadku wymierza karę, oceniając rodzaj i społeczne znaczenie czynu, do którego nawoływano, w tym czy stanowi on zbrodnię czy występki oraz jaki jest jego stopień niebezpieczeństwa²⁵.

Publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa jest przestępstwem formalnym, zatem warunkiem odpowiedzialności karnej nie jest nastąpienie skutku w postaci doprowadzenia innej osoby do popełnienia przestępstwa. Wystarczające jest, aby w nawoływaniu zostało zawarte potencjalne zagrożenie dla porządku prawnego²⁶. Z uwagi na formalny charakter przestępstwa nawoływania do popełnienia przestępstwa nie jest wymagane podjęcie przez adresata wypowiedzi zamiaru jego popełnienia, czy też przedsięwzięcie jakichkolwiek działań w tym kierunku. Koniecznym warunkiem odpowiedzialności z art. 255 k.k. jest przede wszystkim publiczne popełnienie przestępstwa. Działanie sprawcy we wszystkich trzech przypadkach penalizowanych przez art. 255 k.k. musi być publiczne, czyli skierowane do nieokreślonej liczby osób²⁷. Ustawodawca wymaga, żeby zarówno nawoływanie, jak i pochwalanie odbywało się publicznie, tj. w sposób umożliwiający dotarcie do bliżej nieoznaczonej liczby odbiorców, do każdej dowolnej osoby. Możliwość ta powinna być rzeczywista, a nie tylko hipotetyczna. Do publicznego działania może dojść również w miejscu, do którego dostęp jest ograniczony tylko do określonej grupy osób, np. na terenie zakładu pracy, budynku, w którym mieści się szkoła, lub w jednostce wojskowej. Nie należy tego wymogu utożsamiać z działaniem w miejscu publicznym²⁸. Jednocześnie, jak wskazuje J. Piórkowska-Flieger, publiczność miejsca zapewnia zachowanie publiczności działania sprawcy, nawet jeżeli jest ono w pierwotnym zamiśle podejmowane wobec osób, które dają się w pełni zidentyfikować i tworzą przez to wybraną grupę, a nie dowolny „ogół”²⁹.

Zdaniem M. Bojarskiego znamię „publicznie” interpretuje się w ten sposób, aby zachowanie sprawcy mogło być realnie dostrzeżone przez bliżej nieokreśloną liczbę nieoznaczonych z góry osób. Warunek taki spełnia już sama możliwość dostrzeżenia zachowania się sprawcy nawet przez przypadkowego przechodnia. W teorii zwraca się też uwagę, iż publicznie można również działać w miejscu niepublicznym, jeżeli zachowanie mogło być dostrzeżone z miejsca publicznego, np. działanie w otwartym oknie. Należy jednak mieć na uwadze warunki, w jakich nastąpiło zachowanie się sprawcy. M. Bojarski zwraca uwagę, że nie wypełnia ustawowych znamion z art.

²⁵ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, op. cit., s. 438.

²⁶ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 551.

²⁷ A. Lach, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. V. Konarskiej-Wrzošek, Wolters Kluwer 2020, s. 1212.

²⁸ D. Gruszecka, *Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz*, pod red. J. Giezka, Wolters Kluwer 2021, s. 1049.

²⁹ J. Piórkowska-Flieger, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. T. Bojarskiego, Wolters Kluwer, s. 719.

255 k.k. zachowanie, które nie było możliwe do usłyszenia lub zrozumienia z różnych powodów, np. w sytuacji gdy nawoływany był głuchy czy nie rozumiał języka polskiego³⁰.

Jak wskazuje L. Peiper, pośrednią formą nawoływania do przestępstwa jest pochwalanie przestępstwa dokonanego wprost albo też przez wyrazy uznania dla sprawcy. Istotne jest to, że sprawca dąży do wywołania przychylnych dla przestępstwa tendencji, a przez to do zagrożenia ładu prawnego. Pochwała nie musi nastąpić w formie uroczystej, poważnej, ponieważ wystarczy każde uczynione publicznie oświadczenie, w którym sprawca pewne przestępstwa gloryfikuje, uznaje za godne naśladownictwa, chwali lub uznaje za usprawiedliwione. Pochwalaniem nie jest natomiast usprawiedliwianie samego sprawcy, np. oświadczenie, że sprawca działał w uniesieniu, że jest osobnikiem nieodpowiedzialnym. Przepisy zapobiegają podważaniu pojęć prawnych, poczucia prawa i obowiązków obywatelskich³¹.

Występek z § 3 jest samoistnym typem przestępstwa i sankcjonuje pochwalnie przestępstwa, nie przewiduje natomiast odpowiedzialności za pochwalanie wykroczenia. Sankcjonuje zarówno pochwalanie zbrodni, występkę, jak i przestępstwa skarbowego. Pochwalenie jest to każde oświadczenie, w którym sprawca gloryfikuje, chwali, uznaje przestępstwo za godne naśladowania lub za usprawiedliwione. Może dotyczyć zarówno przestępstwa już popełnionego, jak i niedokonanego czy nieusłowanego. Warunkiem koniecznym jest to, aby na podstawie wypowiedzi sprawcy możliwe było ustalenie, że pochwalane przez niego zachowanie stanowi przestępstwo w rozumieniu polskiego prawa karnego³². Należy podkreślić, że pochwalanie również będzie mieć postać działania i stanowi wyrażanie aprobaty dla popełnionego przestępstwa. Nie ma znaczenia, czy przestępstwo zostało lub ma być popełnione przez samego sprawcę czy też przez inną osobę. Forma wyrażania aprobaty jest dowolna, natomiast istotne jest to, by z zachowania sprawcy wynikało, że popełnienie przestępstwa jest słuszne, wskazane, celowe i zasługuje na aprobatę³³.

Zgodnie z definicją Słownika PWN „pochwalać” to uznawać za słuszne, dobre, właściwe³⁴. Jak wskazuje D. Gruszecka, pochwalanie to wszelkie zachowania, zarówno werbalne, jak i pozawerbalne, wyrażające aprobatę dla przestępstw już popełnionych lub dopiero planowanych. Chodzi

³⁰ M. Bojarski, *Kodeks Karny. Komentarz. System prawa karnego*, pod red. L. Gardockiego, C.H. Beck 2018, s. 837.

³¹ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego, op. cit.*, s. 440.

³² M. Mozgawa (red.), M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Kodeks karny. Komentarz praktyczny*, Wolters Kluwer 2015, s. 685.

³³ Z. Cwiąkański, pod red. A. Zolla, *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 kk*, Wolters Kluwer, 2017 r., Lex 2023.

³⁴ <<https://sjp.pwn.pl/szukaj/pochwala%C4%87.html>> [dostęp: 02.06.2023].

o wyrażanie dodatniej oceny czynu, jego akceptacji, wzbudzenia wrażenia, że popełnienie przestępstwa jest słuszne i zasługuje na aprobatę³⁵. Zdaniem A. Lacha, pomimo że ustawodawca odnosi się w § 3 do przestępstwa, należy przyjąć, że dotyczy to również czynu zabronionego, jeżeli jego przestępczość jest wyłączona np. ze względu na niemożność przypisania sprawcy winy w chwili czynu³⁶.

Zdaniem M. Kalitowskiego przestępstwo określone w art. 255 § 3 k.k. w znacznym stopniu zbliżone jest w swej istocie do przestępstw określonych w § 1 i 2, ponieważ popełnia je każdy (przestępstwo powszechne), kto, w odróżnieniu od sprawcy przestępstw z § 1–2, nie nawołuje do popełnienia przestępstwa, lecz publicznie pochwała jego popełnienie. Pojęcie pochwalania oznacza wyrażanie w jakikolwiek sposób pozytywnej oceny przestępstwa zarówno takiego, które zostało już popełnione, jak i takiego, które może być popełnione. W tym drugim wypadku chodzi nie tylko o przestępstwo konkretne, lecz także o przestępstwo w ujęciu abstrakcyjnym. Przestępstwo określone w art. 255 § 3 jest przestępstwem bezskutkowym, co oznacza, że zostaje ono popełnione z chwilą określonego w przepisie zachowania sprawcy, niezależnie od tego, czy pochwalane przestępstwo zostało popełnione³⁷.

Jak wskazał Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w wyroku z 12 czerwca 2014 r., pochwalanie przestępstwa bez wątpienia stanowi zagrożenie dla funkcjonowania życia publicznego i może prowadzić do jego anarchii. Na kanwie sprawy, która była przedmiotem orzeczenia, Sąd wskazał, że czyn polegający na złożeniu publicznie oświadczenia, w którym sprawca gloryfikuje zniszczenie mienia poprzez spalenie lepianek, wyraża w ten sposób swoją aprobatę dla przestępczego sposobu ich likwidacji i wyczerpuje znamiona występku z art. 255 § 3 k.k.³⁸

W ocenie R. Stefańskiego pochwała to nic innego jak dodatnia ocena czynu. Pochwała jest zachętą do naśladowania popełnionego czynu, wskazuje, że przestępstwo jest czynem zasługującym na uznanie. Ustawa nie określa ani nawoływania, ani pochwalania formy, zatem mogą one przejawiać się w dowolny sposób, a istotne jest, by z zachowania sprawcy wynikało, że popełnienie przestępstwa jest słuszne i zasługuje na pozytywną ocenę, aprobatę³⁹.

L. Gardocki wskazuje, że pochwalanie przestępstwa może polegać na pochwalaniu konkretnego czynu przestępczego lub na wyrażaniu aprobaty

³⁵ D. Gruszecka, *Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz*, pod red. J. Giezka, Wolters Kluwer 2021, s. 1049.

³⁶ A. Lach, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. V. Konarskiej-Wrzosek, Wolters Kluwer 2020, s. 1212.

³⁷ M. Kalitowski, *Kodeks Karny. Komentarz*, pod red. M. Filara, Wolters Kluwer 2016, s. 1441–1442.

³⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 12 czerwca 2014 r., II AKa 149/14, Legalis 1049725.

³⁹ R.A. Stefański, *Przestępstwo publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa (art. 255 kk)*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1.

popęlnienia przestępstw sformułowanych abstrakcyjnie. Przy czym art. 255 k.k. obejmuje czyny będące przestępstwami w świetle prawa polskiego⁴⁰.

Według statystyk policyjnych liczba wszczętych postępowań o czyn z art. 255 k.k. znacznie wzrosła od 1999 roku, kiedy to było ich 4 do 205 w roku 2020. Jednocześnie, jak wskazują dane policyjne, w podanym okresie wzrosła również liczba postępowań stwierdzonych z 5 w 1999 roku do 169 i 128 odpowiednio w roku 2019 i 2020 r.⁴¹ Zgodnie z dostępnymi danymi statystycznymi w 2013 roku zapadły 3 wyroki skazujące za czyny z art. 255 k.k., w kolejnych latach natomiast było ich 6 (2014 r.), 11 (2015) oraz 11 (2016)⁴². Jednocześnie brak jest statystyk wskazujących na miejsce popełnienia przestępstw z art. 255 k.k., ponieważ nie są one w tym zakresie prowadzone.

Tymczasem miejsce popełnienia przestępstwa ma istotne znaczenie dla przypisania sprawcy odpowiedzialności karnej, albowiem aby doszło do wyczerpania znamion z art. 255 k.k., konieczne jest popełnienie przestępstwa publicznie. Do takich sytuacji może dochodzić podczas zgromadzeń, których szczegółowe zasady i tryb organizowania, jak również odbywania i rozwiązywania określa ustawa Prawo o zgromadzeniach. Zarówno Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, jak i regulacje międzynarodowe gwarantują prawo do zgromadzeń. Zgodnie z art. 57 polskiej ustawy zasadniczej każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich⁴³. Zgromadzeniem kieruje przewodniczący, którym jest organizator lub osoba przez niego wyznaczona, którzy są zobowiązani do zapewnienia przebiegu zgromadzenia zgodnie z przepisami prawa. Jeśli uczestnicy nie stosują się do jego poleceń, przebieg narusza przepisy ustawy lub przepisy karne, przewodniczący rozwiązuje zgromadzenie. Z chwilą jego rozwiązania uczestnicy muszą niezwłocznie opuścić miejsce, w którym się zebrali (art. 19 p.z.). Zgromadzenie może być również rozwiązane przez przedstawiciela organu gminy, gdy przewodniczący nie rozwiązuje go pomimo wcześniejszego uprzedzenia oraz jeżeli jego przebieg zagraża życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach lub narusza przepisy ustawy Prawo o zgromadzeniach. W takiej sytuacji o rozwiązanie zgromadzenia może zwrócić się do organu gminy funkcjonariusz Policji (art. 20 p.z.). Prawo o zgromadzeniach wprowadziło również uregulowania dotyczące zgromadzeń spontanicznych z wyraźnym wskazaniem, że nie mogą one zakłócać pozostałych zgromadzeń opisanych

⁴⁰ L. Gardocki, *Prawo karne*, C.H. Beck, 2004, s. 294–295.

⁴¹ <<https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-13/63612,Nawolywanie-do-przestepstwa-art-255.html>> [dostęp: 02.06.2023].

⁴² <<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie>> [dostęp: 02.06.2023].

⁴³ Art. 57 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. z 1997 r. poz. 483).

w ustawie. Ponadto ustawa przewiduje, że zgromadzenie spontaniczne może być rozwiązane przez funkcjonariusza Policji, jeżeli jego przebieg zagraża życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach, powoduje poważne zagrożenie bezpieczeństwa lub porządku publicznego, powoduje istotne zagrożenie bezpieczeństwa lub porządku w ruchu drogowym na drogach publicznych, narusza przepisy ustawy Prawo o zgromadzeniach, przepisy karne lub zakłóca przebieg innych zgromadzeń określonych przez ustawę (art. 27, 28 p.z.). Prawo do zgromadzeń jest również uregulowane w normach międzynarodowych, w tym w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁴⁴, która przewiduje, że każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się, a ograniczenia tych praw mogą wynikać z ustawy, jeżeli są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub praw i wolności innych osób. Podobne uregulowania przewiduje Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych⁴⁵, który uznaje prawo do zgromadzeń.

Kolejnym istotnym miejscem, gdzie może dojść i dochodzi do publicznego nawoływania do popełnienia lub pochwalania przestępstwa, są imprezy masowe, a w szczególności mecze piłki nożnej. Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych definiuje imprezę masową jako imprezę artystyczno-rozrywkową, sportową, w tym mecz piłki nożnej. Wśród imprez, jakie nie są objęte uregulowaniami ustawy, wyróżniamy m.in. te, które organizowane w teatrach, operach, operetkach, filharmoniach, kinach, muzeach, bibliotekach, w szkołach i placówkach oświatowych przez zarządzających tymi szkołami i placówkami, organizowanych w ramach współzawodnictwa sportowego dzieci i młodzieży. Przez masową imprezę sportową należy rozumieć imprezę masową mającą na celu współzawodnictwo sportowe lub popularyzowanie kultury fizycznej, organizowaną na:

- 1) stadionie lub w innym obiekcie niebędącym budynkiem, na którym liczba udostępnionych przez organizatora miejsc dla osób, ustalona zgodnie z przepisami prawa budowlanego oraz przepisami dotyczącymi ochrony przeciwpożarowej, wynosi nie mniej niż 1000, a w przypadku hali sportowej lub innego budynku umożliwiającego przeprowadzenie imprezy masowej – nie mniej niż 300,
- 2) terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy masowej, na którym liczba udostępnionych przez organizatora miejsc dla osób wynosi nie mniej niż 1000.

⁴⁴ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.

⁴⁵ Dz.U. z 1997 r. Nr 38, poz. 167.

Ustawa wprowadza odrębną definicję meczu piłki nożnej jako masowej imprezy sportowej mającej na celu współzawodnictwo w dyscyplinie piłki nożnej, organizowaną na stadionie lub w innym obiekcie sportowym, na którym liczba udostępniionych przez organizatora miejsc dla osób, ustalona zgodnie z przepisami prawa budowlanego oraz przepisami dotyczącymi ochrony przeciwpożarowej, wynosi nie mniej niż 1000⁴⁶. Na organizatorów masowej imprezy sportowej o podwyższonym ryzyku, organizowanej w obiektach zamkniętych, nałożono obowiązek zapewnienia identyfikacji osób biorących w niej udział. Powodem takich działań było przede wszystkim ograniczenie do minimum ryzyka związanego z wstępem na takie imprezy, w tym w szczególności na mecze piłkarskie, osobom, których zachowanie może zagrażać porządkowi publicznemu⁴⁷. Wprowadzenie takich uregulowań miało na celu zapewnienie pełnej identyfikacji kibiców i tym samym zweryfikowanie osób wchodzących na stadion. Kolejnym ważnym powodem wprowadzenia tych uregulowań było wyeliminowanie anonimowości sprawców przestępstw i wykroczeń stadionowych.

Na stadionach piłkarskich sprawcami przestępstwa z art. 255 k.k. są najczęściej pseudokibice, którzy pochwalają przestępstwa, do jakich dochodzi w trakcie meczu, lub nawołują do ich popełnienia, czego przykładem mogą być zachowania podczas meczu rozgrywanego pomiędzy dwoma krakowskimi drużynami piłkarskimi. W czasie spotkania monitoring zarejestrował, że tzw. gniazdowy, czyli osoba prowadząca doping w tzw. młynie, zachęcała kibiców do wulgarnych piosenek. Potem gniazdowy przekazał mikrofon Andrzejowi L., który krzyczał: „Jesteśmy głodni kolejnej zbrodni!” i wznosił kolejne przyśpiewki, które pochwały śmiertelne pobicie Tomasza C. ps. „Człowiek”. Do tego brutalnego zdarzenia doszło w 2011 roku. Sprawcy zadali pokrzywdzonemu ponad 50 ciosów m.in. maczetami i nożami. Sąd skazał Andrzeja L. za pochwalanie zbrodni na 10 miesięcy ograniczenia wolności, poprzez wykonanie prac społecznych w wymiarze 30 godzin miesięcznie. Wobec oskarżonego orzeczono również 2-letni zakaz stadionowy⁴⁸.

Następnym przykładem czynu z art. 255 k.k. może być zachowanie jednego z pseudokibiców Cracovii Artura Cz., który zamieszczał w Internecie wpisy nawołujące do popełnienia przestępstwa. Artur Cz. na portalu internetowym pisał m.in., że kibiców innego klubu należy „j... siekierami

⁴⁶ K. Borchólski, *Przestępczość kibiców piłkarskich na tle art. 59–61 ustawy z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie imprez masowych*, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, t. 15, Wydawca Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Kryminalistyki, Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne 2011, s. 13–14.

⁴⁷ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych (druk sejmowy nr 638).

⁴⁸ <<http://krakow.naszemiasto.pl/artukul/1814305,krakowski-sad-andrzej-l-wulgarnymi-przyspiewkami-chwalil,id,t.html>> [dostęp: 02.06.2023].

po głowie”, co – według prokuratury – stanowiło publiczne nawoływanie do popełnienia występku uszkodzenia ciała kibiców innej drużyny. Pisał również m.in., że przyjdzie dzień, w którym każdy kibic innej drużyny „będzie wisieć” – co było jedną z podstaw oskarżenia go o publiczne pochwalanie przestępstwa polegającego na pozbawieniu życia lub doprowadzenia do targnięcia się na życie kibiców innego klubu. Niektóre wpisy stanowiły komentarz do własnych zdjęć z przekreślonymi i opisanymi symbolami innej drużyny. Artur Cz. do zarzutów dotyczących wpisów internetowych nie ustosunkował się. Oskarżony był już wcześniej karany, m.in. za wymuszenia rozbójnicze, przywłaszczenie mienia, zniewagę symbolu państwowego i posługiwanie się cudzym dokumentem⁴⁹.

Kolejnym przykładem jest zachowanie pseudokibiców Wisły Kraków podczas meczu w Kielcach z miejscową Koroną z listopada 2009 roku. Chuligani Wisły Kraków krzyczeli „Rachu ciachu, Małpa w piachu”. Powyższe okrzyki nawiązywały do śmierci Karola P., kibica kieleckiej Korony o pseudonimie „Małpa”, który w 2007 roku został zabity nożem przez pseudokibica Wisły Kraków⁵⁰.

Innym przykładem jest zachowanie pseudokibiców Ruchu z czerwca 2007 roku z meczu pomiędzy Lechią Gdańsk a Ruchem Chorzów. Kiedy część z kibiców przyjezdnych weszła na stadion, zaczęli krzyczeć wobec gospodarzy „chodźcie śmiało, jest nas mało”. Niedługo po tym doszło do zadymy chuliganów z Policją⁵¹. Powyższy okrzyk jest typowym zachowaniem pseudokibiców, powtarzającym na wszystkich stadionach i ma na celu zachęcenie przeciwnika do bójki, a zatem może zostać zakwalifikowany jako nawoływanie do popełnienia przestępstwa w rozumieniu art. 255 k.k.

Kolejnym typowym zachowaniem pseudokibiców noszącym znamiona czynu z art. 255 k.k. jest pochwalanie przestępstw popełnianych przez wrogich pseudokibiców w sytuacji, gdy używają oni przemocy w stosunku do służb porządkowych lub Policji. Pochwalanie tego rodzaju przestępstw odbywa się poprzez bicie braw, wznoszenie okrzyków niosących wsparcie, np. „Legia, Legia trzymaj się”, lub hasła: „Zostaw kibica, ty k..., zostaw kibica”. Czyny z art. 255 k.k. są popełniane przez pseudokibiców w większości na stadionach piłkarskich, natomiast formy nawoływania lub pochwalania przestępstwa dla wszystkich chuliganów sprowadzają się do takich samych zachowań, jak wznoszenie okrzyków lub bicie braw. Ponadto należy zwrócić uwagę na osobę prowadzącą doping na stadionie, tzw. gniazdo-

⁴⁹ <<http://www.gazetakrakowska.pl/arttykul/402969,krakow-pseudokibic-odpowie-za-wpisy-w-internecie,id,t.html?cookie=1>> [dostęp: 05.2011].

⁵⁰ <http://kielce.gazeta.pl/kielce/1,35255,7214235,Jak_daleko_siega_chamstwo_pseudokibicow> [dostęp: 11.2009].

⁵¹ <<http://www.niebiescy.pl/wyjazdy.php?wyjazdy=2006/07>> [dostęp: 02.06.2023].

wego, który wskazuje, jakie okrzyki mają wznosić kibice w młynie, często jest ich autorem, co świadczy o tym, że zarówno pochwalanie popełnienia przestępstwa, jak i nawoływanie do niego jest działaniem zaplanowanym i dokładnie przygotowanym. Tym samym można bezsprzecznie stwierdzić, że sprawca takiego czynu działa z zamiarem bezpośrednim.

Podobne zachowania, jak uczestników imprez masowych, mają miejsce podczas zgromadzeń, manifestacji, demonstracji. Przewodniczący zgromadzenia czy też osoba przemawiająca na nim niejednokrotnie zwraca się do zebranych i jednocześnie nawołuje tłum do popełnienia przestępstwa. Kiedy dochodzi do interwencji Policji, bywa, że zgromadzeni „dopingują” swoich uczestników, którzy wdają się w fizyczne starcia z Policją stojącą na straży porządku i bezpieczeństwa publicznego. Wówczas zdarza się, że uczestnicy zgromadzenia pochwalają tego rodzaju przestępcze zachowania poprzez zarówno bicie braw, jak i wnoszenie okrzyków aprobujących takie działania. Kolejnym zachowaniem, które może wyczerpywać znamiona czynu z art. 255 k.k. podczas zgromadzenia, jest niewątpliwie wnoszenie wszelkich transparentów, na których znajdują się hasła czy to o charakterze wulgarnym, obraźliwym, czy też z groźbami karalnymi skierowanymi pod adresem konkretnych osób, które również mogą wzywać, nawoływać do określonego działania uczestników zgromadzenia.

Na podstawie powyższych rozważań można stwierdzić, że co do zasady nawoływanie do popełnienia przestępstwa jest działaniem zazwyczaj jednego sprawcy, który prowadzi doping na stadionie, przemawia do tłumu na demonstracji lub w jakikolwiek sposób zwraca się do uczestników zgromadzenia. Natomiast w przypadku pochwalania przestępstwa czyn ten popełniony może być w znacznym stopniu przez większą liczbę sprawców, w tym przypadku tłum, kibiców, demonstrantów, uczestników zgromadzenia, do których kierowane są określone hasła, zbiorowość, do której zwracają się nawołujący.

Podsumowując powyższe rozważania, należy zauważyć, że podawana w oficjalnych statystykach liczba przestępstw kwalifikowanych z art. 255 k.k. jest niewielka, a przytoczona powyżej liczba wyroków skazujących zapadających w tych sprawach wskazuje, że również są to jednostkowe przypadki. Jednak biorąc pod uwagę liczbę odbywających się w Polsce każdego roku imprez masowych, w tym masowych imprez sportowych, a w szczególności meczów piłki nożnej na wszystkich poziomach rozgrywkowych, a także organizowanych zgromadzeń, manifestacji, demonstracji, należy uznać za uzasadnione stwierdzenie, że nie wszystkie zachowania mogące skutkować odpowiedzialnością karną z art. 255 k.k. są ujawniane, jak również zapewne w części spraw już na ich początkowym etapie mogą wystąpić trudności dowodowe, przez które nie będzie możliwe pociągnięcie sprawców do odpowiedzialności karnej. Pomimo że czynu w postaci nawoływania do popełnienia przestęp-

stwa i pochwalania go są popełniane publicznie, to niejednokrotnie brak jest dowodów wskazujących na indywidualną odpowiedzialność poszczególnych osób. W większości przypadków przestępstwa te popełniane są zbiorowo, przez co w praktyce występują trudności z indywidualnym zidentyfikowaniem sprawców, którzy maskują się, używając chust, kominiarek, masek i innych elementów ubioru utrudniających ich rozpoznanie, co w konsekwencji uniemożliwia pociągnięcie ich do odpowiedzialności karnej. Kolejnym czynnikiem utrudniającym identyfikację sprawców jest brak świadków, ponieważ wszystkie osoby, które widziały lub słyszały nawoływanie lub pochwalanie przestępstwa, często są również sprawcami tych czynów, albowiem same w nich uczestniczyły. Zatem zbierając materiał dowodowy w zakresie czynów z art. 255 k.k., należy zwrócić szczególną uwagę na wszelkiego rodzaju zapisy wizyjne czy to z kamer monitoringu stadionowego, miejskiego, nagrań dokonywanych przez Policję podczas zabezpieczania imprez masowych, czy też nagrań dokonywanych przez osoby postronne lub przedstawicieli mediów. Każdorazowo zabezpieczony materiał dowodowy z uwagi na charakter popełnieniach czynów z art. 255 k.k. powinien zawierać zarówno wizję, jak i fonię, czyli dźwięk, ponieważ co do zasady popełnienie czynów z art. 255 k.k. odbywa się głównie poprzez działanie werbalne sprawców.

A B S T R A C T

The author analyzes the prohibited act in the form of inciting to commit a crime and praising it, penalized in article 255 polish penal code, during mass events and assemblies. To this end, he describes in detail the features of „incitement” to commit a crime and „glorification” of it. The author describes the provisions of the Act on the Safety of Mass Events and the Law on Assemblies, pointing to the provisions relevant from the point of view of the characteristics of the acts specified in article 255 polish penal code. The article also contains references to exemplary behaviors of perpetrators, calling for committing a crime or praising it, which occur during mass events and gatherings.

Keywords: incitement to crime, praise of crime, assemblies, mass events, hooligans

Bibliografia

Literatura

- Bojarski T., *Kodeks Karny. Komentarz*, C.H. Beck 2016
- Borchólski K., *Przestępczość kibiców piłkarskich na tle art. 59–61 ustawy z dnia 20 marca 2009 roku o bezpieczeństwie imprez masowych*, *Problemy Współczesnej Kryminalistyki*, t. 15, Uniwersytet Warszawski Wydział Prawa i Administracji, Katedra Kryminalistyki, Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne 2011
- Filar M., *Kodeks Karny. Komentarz*, Wolters Kluwer 2016
- Gardocki L., *Kodeks Karny. Komentarz. System prawa karnego*, C.H. Beck 2018
- Gardocki L., *Prawo karne*, C.H. Beck 2004
- Giezek J., *Kodeks Karny. Część szczególna. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021
- Grzegorzczak T., *Kodeks Wykroczeń. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013
- Konarska-Wrzosek V., *Kodeks Karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010
- Mozgawa M., *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu karnego*, Wydawca Leon Frommer, Kraków 1933
- Pływaczewski E., *Komentarz do Kodeksu Karnego. Część szczególna*, t. 2, pod red. A. Wąska, C.H. Beck 2006
- Stefański R.A., *Kodeks Karny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2023, Legalis 2023
- Stefański R.A., *Przestępstwo publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa (art. 255 kk)*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1
- Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 kk*, Zakamycze 2006
- Zoll A. (red.), *Kodeks karny, Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 kk*, Wolters Kluwer, wyd. V., 2017

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z 17 marca 1999 r., IV KKN 464/98, LEX nr 1400159
- Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 12 czerwca 2014 r., II AKa 149/14, Legalis 1049725

*Zabezpieczenie majątkowe na
kryptowalutach – sądowy portfel
kryptowalutowy (część II)*

*Security on property on the cryptocurrencies
– judicial cryptocurrency wallet (part II)*

S T R E S Z C Z E N I E

Cyberprzestępczość to stale rozwijający się rodzaj przestępczości, który aktualnie rozciąga się na waluty wirtualne, w szczególności na kryptowaluty. Nie dziwi zatem fakt, że kryptoaktywa znajdują coraz większe zainteresowanie u organów ścigania. Wobec powyższego postanowiono rozstrzygnąć, w jakich warunkach i czy w ogóle sąd powinien utworzyć portfel kryptowalutowy.

Prezentowany artykuł składa się z dwóch części. Pierwsza z nich sprowadza się do opisu podstawowych pojęć i rozwiązań technologicznych cechujących kryptowaluty na przykładzie Bitcoina oraz Ethereum. Wyjaśnia, czym różnią się między sobą: waluta cyfrowa, waluta wirtualna i kryptowaluta oraz charakter portfela kryptowalutowego, jakie są jego cechy i rodzaje, a także sposoby generowania portfela do wykorzystania go w postępowaniu sądowym.

Część druga traktuje o zabezpieczeniu majątkowym i tymczasowym zajęciu mienia ruchomego. Postawiono tezę, zgodnie z którą stosowanie instytucji z art. 295 § 1 k.p.k. na kryptowalutach jest niedopuszczalne. Rozwiązanie zaistniałego problemu taktyczno-procesowego stanowi instytucja żądania wydania rzeczy oraz przeszukania, stosowane przy uwzględnieniu art. 236b k.p.k., a także zajęcie nośnika danych, na którym znajdują się klucze publiczne i prywatne. Opisano także, jakie organy procesowe mogą dysponować cyfrową portmonetką. W ocenie autora każdy z takich organów, w tym sąd, powinien posiadać docelowo w przyszłości własny adres publiczny do kolejnego transferowania jednostek kryptowaluty, przy czym aktualnie nie ma jeszcze przepisów regulujących takie obowiązki. Wątpliwości nie wzbudza natomiast konieczność założenia sądowego portfela sprzętowego w wypadku, gdy do zabezpieczenia majątkowego na tokenach cyfrowych dochodzi dopiero po wszczęciu przewodu sądowego, a w sprawie nie trzeba podejmować czynności egzekucyjnych, o których mowa w art. 293 § 6 k.p.k.

¹ Doktorant Damian Robert Jaworski, Szkoła Doktorska Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, aplikant Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury XIII rocznika aplikacji prokuratorskiej, członek Koła Naukowego Prawa Karnego Materialnego WPiA UKSW w Warszawie. Adres e-mail: d.jaworski.dzialalnosc.naukowa@gmail.com. ORCID: 0000-0002-1069-6916.

Słowa kluczowe: zabezpieczenie majątkowe, tymczasowe zajęcie mienia ruchomego, waluty wirtualne, blockchain, kryptowaluty, Bitcoin, Ethereum, mienie, portfel kryptowalutowy

I. Problematyka zabezpieczenia majątkowego na kryptowalutach

W doktrynie i orzecznictwie zamiennie używa się pojęć „waluty wirtualne” i „kryptowaluty”, przy czym pierwsze z wymienionych określeń jest szersze pod względem liczby i rodzaju tokenów, które obejmuje². Warto jedynie wspomnieć, że skoro waluta wirtualna jako jedyna posiada swoją definicję legalną, to sędziowie i prokuratorzy powinni w pierwszej kolejności posługiwać się właśnie tym określeniem³. Prowadząc jednak rozważania teoretyczno-prawne, należy stwierdzić, że samo pojęcie „waluty wirtualne” obejmuje zbyt wiele kryptoaktywów, aby zająć się nimi w zaledwie kilkunastostronicowym opracowaniu, i dlatego prezentowana analiza koncentruje się na kryptowalutach.

Przechodząc do bezpośredniej analizy tematu, należy wskazać, że zabezpieczenie majątkowe, o którym mowa w art. 291 § 1 k.p.k.⁴, stosuje się z urzędu na mieniu oskarżonego (podejrzanego) w fazie postępowania *ad personam*, co do którego istnieje duże prawdopodobieństwo⁵, że popełnił przestępstwo umożliwiające orzeczenie:

- 1) grzywny,
- 2) świadczenia pieniężnego,
- 3) przepadku,
- 4) środka kompensacyjnego,
- 5) zwrotu pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi korzyści majątkowej, jaką sprawca osiągnął z popełnionego przestępstwa, albo jej równowartości

– jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione.

² Szczegółowe omówienie różnic pomiędzy walutą cyfrową, walutą wirtualną oraz kryptowalutą zostało dokonane w części pierwszej. Zob. D.R. Jaworski, *Zabezpieczenie majątkowe na kryptowalutach – sądowy portfel kryptowalutowy* (część I), „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2023, nr 1, s. 94–96.

³ Zob. G. Ocieczek, P. Opitek, *Analiza definicji walut wirtualnych z ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, „Consilium Iuridicum” 2022, nr 3–4, s. 123.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 t.j.), dalej: k.p.k.

⁵ O konieczności zaistnienia dużego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa zob. np. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 9 lutego 2011 r., II AKz 61/11, LEX nr 846510.

Zabezpieczenie majątkowe może nastąpić także:

- 1) na mieniu, co do którego zachodzi domniemanie prawne z art. 45 § 2 k.k.⁶;
- 2) z urzędu wobec podmiotu zobowiązanego, określonego w art. 91a k.p.k., jeżeli chodzi o zabezpieczenie wykonania orzeczenia:
 - a) zwrotu korzyści majątkowej albo jej równowartości,
 - b) przypadku świadczenia albo jego równowartości;
- 3) na potrzeby zabezpieczenia wykonania orzeczenia o kosztach sądowych, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia w tym zakresie będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione.

W piśmiennictwie, jako odrębną⁷ podstawę prawną do zastosowania zabezpieczenia majątkowego, wskazywany jest art. 291 § 2 k.p.k. Przepis ten dopuszcza m.in. zabezpieczenie mienia w fazie *in rem*, przy spełnieniu przesłanek w nim określonych.

Postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym wydaje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator. W decyzji określa się kwotowo zakres i sposób zabezpieczenia, uwzględniając rozmiar możliwej do orzeczenia w okolicznościach danej sprawy grzywny, środków karnych, przypadku lub środków kompensacyjnych (art. 293 § 1 i 2 zdanie pierwsze k.p.k.). Przy stosowaniu zabezpieczenia majątkowego należy pamiętać o tzw. zasadzie adekwatności (proporcjonalności), wyrażonej w art. 293 § 2 zdanie drugie k.p.k., a więc o tym, aby rozmiar zabezpieczenia odpowiadał jedynie potrzebom tego, co ma zabezpieczyć. Zgodnie z art. 291 § 4 k.p.k. zabezpieczenie majątkowe należy niezwłocznie uchylić w całości lub w części, jeżeli ustaną przyczyny, wskutek których zostało ono zastosowane, lub pojawią się okoliczności uzasadniające jego uchylenie chociażby w części. W aktualnym porządku prawnym postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym z chwilą wydania stanowi tytuł wykonawczy i jest natychmiast wykonalne (art. 293 § 5 k.p.k. i art. 462 k.p.k.).

Odnosząc się do wykonania zabezpieczenia, należy zauważyć, że co do zasady następuje ono w sposób wskazany w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego⁸. W tym trybie przepis art. 747 k.p.c. określa odpowiednio sposoby zabezpieczenia roszczeń pieniężnych. W przypadku grożącego przypadku przepisem określającym realizację instytucji z art. 291 k.p.k. jest art. 292 § 2 k.p.k. Procedura karna dopuszcza nadto, pod okre-

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 t.j.), dalej: k.k.

⁷ Zob. K. Eichstaedt, *komentarz do art. 291 [w:] Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, e. el. LEX 2022.

⁸ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 t.j.), dalej: k.p.c.

ślonymi warunkami, dokonanie zabezpieczenia poprzez ustawienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa, w tym przedsiębiorstwa podmiotu zbiorowego w rozumieniu ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁹. Co istotne, jeżeli zabezpieczenie nastąpiło na rzeczach, które uprzednio oskarżony wydał organowi procesowemu lub które zatrzymano w wyniku czynności, o których mowa w rozdziale 25 Kodeksu postępowania karnego, nie podejmuje się czynności egzekucyjnych dla wykonania postanowienia o zabezpieczeniu (art. 293 § 6 k.p.k.).

Osoba fizyczna, prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, o której mowa w art. 45 § 3 k.k., może wystąpić z powództwem przeciwko Skarbowi Państwa o ustalenie, że mienie lub jego część nie podlega przepadkowi. Wówczas, do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy, postępowanie egzekucyjne ulega zawieszeniu (art. 293 § 7 k.p.k.). Zabezpieczenie upada natomiast, gdy nie zostaną prawomocnie orzeczone: grzywna, przepadek, nawiązka, świadczenie pieniężne lub nie zostanie nałożony obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, a powództwo o te roszczenia nie zostanie wytoczone przed upływem 3 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia. W razie wytoczenia powództwa termin ten pozostaje w mocy, jeżeli w postępowaniu cywilnym sąd nie orzeknie inaczej (art. 294 § 1 i 2 k.p.k.).

Stosując opisane wyżej regulacje prawne do zabezpieczenia majątkowego, którego przedmiotem są kryptowaluty, stwierdzić należy, że zasadniczego znaczenia nabiera udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy takie kryptowaluty są mieniem na gruncie prawa karnego procesowego. W tym kontekście to waluty wirtualne i ich nieuregulowany status prawny, tak w prawie cywilnym, jak i administracyjnym oraz karnym (materialnym i procesowym) implikują ewentualne kontrowersje prawne. Na ten temat w prawie cywilnym sformułowano następujące poglądy:

- zdaniem K. Zacharzewskiego, kryptowaluta Bitcoin „jako prawo majątkowe względne [...] może wchodzić do majątku osoby utytułowanej tylko jako wierzycelność”¹⁰, a „wszystkie aspekty funkcjonowania bitcoina we współczesnej codzienności można osadzić na siatce aktualnie obowiązujących unormowań. Nie wydaje się zresztą niczym uzasadniona potrzeba normatywnej regulacji

⁹ Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2020 r. poz. 358 t.j.).

¹⁰ K. Zacharzewski, *Bitcoin jako przedmiot prawa prywatnego*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 21, s. 1133.

tego odcinka, w celu jego ściślejszego zsynchronizowania z podstawowymi instytucjami prawa cywilnego [...]”¹¹;

- w opozycji do wyżej wymienionego poglądu stoi M. Michna, który omawiając sieć Bitcoin, dostrzegł w kryptowalucie samoistny (samodzielny) przedmiot świadczenia nawiązujący *per analogiam* do zobowiązania wynikającego z umowy o *know-how*¹²; odnosząc się natomiast do poglądu K. Zacharzewskiego, przywołany Autor stwierdził, że „nie da się zbudować koncepcji opisującej funkcjonowanie bitcoina w oparciu o tezę, że bitcoin stanowi wierzytelność. Nie można bowiem w takim przypadku zidentyfikować pozostałych elementów stosunku zobowiązaniowego: osoby dłużnika, długu oraz świadczenia. Należy więc odrzucić pogląd mówiący o tym, że bitcoin jest względnym prawem podmiotowym”¹³.

Wskazać należy również na pojawiające się rozbieżności statusu kryptowalut na gruncie prawa karnego:

- P. Opitek wyraził pogląd, zgodnie z którym „jednostka kryptowaluty może być przedmiotem zabezpieczenia majątkowego, gdyż jako prawo majątkowe, mieści się w pojęciu «mienia», o którym mowa w art. 44 k.c.”¹⁴;
- tymczasem w ocenie A. Behana „jest to oczywiście błędne stanowisko dotyczące kwalifikowania walut wirtualnych jako prawa majątkowego, co jednoznacznie przesądził ustawodawca [...]”¹⁵.

Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na przeprowadzenie szczegółowych rozważań na temat statusu walut wirtualnych, w tym kryptowalut na gruncie prawa cywilnego. Konieczna jest natomiast analiza tego zagadnienia na gruncie prawa karnego procesowego. Jeśli chodzi o ustawę z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu¹⁶, to zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 27 ilekroć w ustawie mowa jest o wartościach majątkowych – rozumie się przez to prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości, środki płatnicze, instrumenty finansowe w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, inne papiery wartościowe, wartości dewizowe oraz waluty wirtualne. Wynika z tego, że na gruncie wspomnianej ustawy waluty

¹¹ K. Zacharzewski, *Praktyczne znaczenie bitcoina na wybranych obszarach prawa prywatnego*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 4, s. 194.

¹² Zob. szerzej: M. Michna, *Bitcoin jako przedmiot stosunków cywilnoprawnych*, Warszawa 2018, s. 45-47.

¹³ *Ibidem*, s. 43.

¹⁴ Zob. P. Opitek, *Kryptowaluty jako przedmiot zabezpieczenia majątkowego i poręczenia majątkowego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 6, s. 48.

¹⁵ A. Behan, *Waluty wirtualne jako przedmiot przestępstwa*, Kraków 2022, s. 668.

¹⁶ Dz.U. z 2022 r. poz. 593 t.j., dalej: AML.

wirtualne nie są traktowane jako prawo majątkowe. Twierdzenie to popiera w szczególności analiza wyżej przywołanej definicji legalnej walut wirtualnych na gruncie jej pierwotnej wersji z rządowego projektu. Zgodnie z art. 2 pkt 29 projektu ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu z dnia 4 maja 2017 r., ilekroć w ustawie jest mowa o walucie wirtualnej – rozumie się przez to zbywalne prawo podmiotowe o charakterze majątkowym, zapewniające możliwość korzystania z jednostek walut wirtualnych zgodnie z zasadami przewidzianymi dla danego rodzaju waluty wirtualnej, które nie jest prawnym środkiem płatniczym ani pieniądzem elektronicznym w rozumieniu ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, ani też instrumentem finansowym w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, ale może zostać przeniesione na inną osobę w systemie teleinformatycznym albo poza nim¹⁷. Nie ma zatem wątpliwości, w świetle aktualnie obowiązującej definicji legalnej walut wirtualnych ustawodawca zrezygnował z uznania ich za zbywalne prawo podmiotowe o charakterze majątkowym i zamiast tego poprzestał wyłącznie na wskazaniu w art. 2 pkt 27 AML, że są to „wartości majątkowe”. Nie implikuje to jednak wniosku o niedopuszczalności stosowania zabezpieczenia majątkowego na kryptowalutach. Co prawda waluta wirtualna jest równorzędną do praw majątkowych „wartością majątkową”, jednak tak samo jak w przypadku nieruchomości jej „posiadanie” zdeterminowane jest prawem majątkowym. Dla nieruchomości jest to prawo własności. Dla kryptowalut jest to jedno z praw majątkowych, przy czym które dokładnie, pozostaje kwestią otwartą – w ocenie autora kryptowaluty nie są jednak wierzytelnością, albowiem musiałyby one wówczas zostać uznane za prawo majątkowe względne (a prawem majątkowym nie są). Wobec powyższego należy stwierdzić, że kryptowaluty mogą stanowić przedmiot zabezpieczenia majątkowego, gdyż są objęte prawem majątkowym, stanowiącym składnik mienia, o którym mowa w art. 44 k.c.¹⁸ Na poparcie tej tezy należy wskazać, że ustawodawca wprost przewiduje możliwość „posiadania” wartości majątkowych w postaci walut wirtualnych, np. w art. 2 pkt 21 AML (definicja legalna transakcji), gdzie mowa jest o „przeniesieniu posiadania wartości majątkowych”, a zatem przeniesieniu posiadania walut wirtualnych. Co więcej, patrząc przez pryzmat praktyki stosowania prawa, a więc już dokonane przez organy ścigania zabezpieczenia majątkowe na kryptowalutach, to nadanie tokenom cyfrowym statusu „majątku” jest w pełni uzasadnione. Jeśli chodzi o wykonanie zabezpieczenia majątkowego na kryptowalutach, to realizowane jest

¹⁷ Zob. <<https://perma.cc/BRT8-DKYT>> [w:] A. Behan, *Waluty...*, s. 492.

¹⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 t.j.), dalej: k.c.

ono dwuetapowo. Po pierwsze, chodzi o ujawnienie i zabezpieczenie klucza prywatnego albo frazy *seed* (względnie *passphrase'a* do portfela pamięciowego). Po drugie, o dokonanie transferu środków na adres kontrolowany przez organy ścigania. Zdaniem autora, adres taki pełni funkcję quasi-rachunku sum depozytowych i powinien być wygenerowany na portfelu sprzętowym.

II. Tymczasowe zajęcie mienia ruchomego

Institucja tymczasowego zajęcia mienia ruchomego, stosowana przez Policję lub inne uprawnione służby, poprzedza często wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym i jednocześnie, z uwagi na swój subsydiarny charakter, przeprowadzenie tymczasowego zajęcia ma duży wpływ na prawidłowość właściwego zabezpieczenia¹⁹. Procedura opisana w art. 295 k.p.k. ma chronić potencjalny przedmiot (przyszłego) zabezpieczenia przed jego utratą (zbyciem, ukryciem lub zniszczeniem przez osobę podejrzaną). Stąd też warunkiem jej stosowania jest spełnienie przesłanki obawy usunięcia mienia ruchomego.

Zgodnie z art. 294 § 1 k.p.k. tymczasowe zajęcie może nastąpić na mieniu ruchomym osoby podejrzanego, a zatem już w fazie *in rem*. Biorąc pod uwagę, że osoba podejrzana to taka osoba, co do której zebrane w sprawie dowody dostatecznie uzasadniają podejrzenie, że popełniła określone przestępstwo, ale nie zostało wobec niej wydane postanowienie o przedstawieniu zarzutów, tymczasowe zajęcie mienia powinno następować w ścisłym powiązaniu z czynnościami dążącymi do przekształcenia postępowania w fazę *ad personam*²⁰. Powyższy środek przymusu ma dwa cele: po pierwsze, ułatwić wykonanie postanowienia prokuratora o zabezpieczeniu majątkowym w postępowaniu przygotowawczym²¹, a po drugie, zapewnić skuteczność wykonania przyszłego wyroku skazującego, jeśli wina oskarżonego zostanie uznana przez sąd²². Do tymczasowego zajęcia stosuje się odpowiednio przepisy art. 217–235 k.p.k., a zatem prawie wszystkie przepisy rozdziału 25 Kodeksu postępowania karnego pt. „Zatrzymanie rzeczy. Przeszukanie”. Tymczasowe zajęcie upada, jeżeli w ciągu 7 dni od daty jego dokonania nie zostanie wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym. Co więcej, nie może ono dotyczyć przedmiotów, które nie podlegają egzekucji.

¹⁹ Zob. R.A. Stefański, S. Zabłocki, komentarz do art. 295 w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, *Komentarz do art. 167–296*, R.A. Stefański, S. Zabłocki, e. el. LEX 2019.

²⁰ Zob. M. Bojanowski, M. Śrubka, *Zabezpieczenie majątkowe i tymczasowe zajęcie mienia ruchomego w postępowaniu przygotowawczym. Materiały Dydaktyczne nr 188*, Legionowo 2019, s. 24.

²¹ Zob. *ibidem*.

²² Zob. *ibidem*.

W przeciwieństwie do zabezpieczenia majątkowego tymczasowe zajęcie mienia może wzbudzać kontrowersje co do możliwości jego stosowania w odniesieniu do walut wirtualnych. Przepis art. 295 § 1 k.p.k. zawęża bowiem pojęcie mienia wyłącznie do „mienia ruchomego”. Mając na względzie, że tymczasowe zajęcie mienia ruchomego przez uprawniony organ jest niezaskarżalnym środkiem przymusu²³ o doniosłych skutkach prawnych w postaci ingerencji w konstytucyjnie zagwarantowane prawo do własności, postanowiono możliwie szeroko przeanalizować poruszaną problematykę, stawiając dwie następujące tezy:

- 1) żadna waluta wirtualna nie może być uznana za rzecz ruchomą lub przedmiot w świetle przepisów Kodeksu karnego;
- 2) stosowanie przez Policję lub inne uprawnione służby tymczasowego zajęcia mienia ruchomego na walutach wirtualnych jest niedopuszczalne.

Na gruncie przepisów prawa karnego materialnego istnieje pogląd, zgodnie z którym w przypadku nieuprawnionego „przelewu” jednostek kryptowaluty nie dochodzi do jej „kradzieży”, albowiem „w wypadku ingerencji w zapis teleinformatyczny i przejęcia danych nie dochodzi do «zaboru rzeczy ruchomej» [...]”. W wypadku przejęcia kluczy prywatnych do zarządzania kryptowalutą, przedmiotem zaboru są niejako wartości majątkowe zapisane w systemie informatycznym w postaci sekwencji cyfrowych²⁴. W tym kontekście rekomenduje się, aby takie czyny kwalifikować z rozdziału XXXIII Kodeksu karnego pt. „Przestępstwa przeciwko ochronie informacji”, a nie z rozdziału XXXV pt. „Przestępstwa przeciwko mieniu”²⁵. Na gruncie prawa karnego materialnego waluty wirtualne są zasadniczo traktowane jako informacje (zapisy binarne), które w żaden sposób nie mogą zostać zaliczone do mienia ruchomego. Takie stanowisko jest bezpośrednim następstwem uznania, że kryptowaluta nie stanowi desygnatu rzeczy ruchomej lub przedmiotu, o którym mowa w art. 115 § 9 k.k. Zgodnie z wyżej przywołanym przepisem rzeczą ruchomą lub przedmiotem jest także:

- 1) polski albo obcy pieniądz lub
- 2) inny środek płatniczy,
- 3) środek pieniężny zapisany na rachunku oraz
- 4) dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo
- 5) dokument zawierający obowiązek wypłaty kapitału,

²³ Zgodnie z art. 295 § 2 k.p.k. a *contrario* do tymczasowego zajęcia mienia ruchomego nie stosuje się przepisu art. 236 k.p.k., który wprowadza możliwość zaskarżenia decyzji procesowych dotyczących przeszukania, zatrzymania rzeczy, w przedmiocie dowodów oraz innych czynności przez osoby, których prawa zastały naruszone.

²⁴ *Ibidem*, s. 147.

²⁵ Zob. *ibidem*, s. 146.

- 6) dokument zawierający obowiązek wypłaty odsetek,
- 7) dokument zawierający obowiązek wypłaty udziału w zyskach,
- 8) dokument zawierający stwierdzenie uczestnictwa w spółce.

Stosując metodę eliminacyjną, należy wskazać, że definicja opisana w art. 2 pkt 26 AML wskazuje, że waluta wirtualna nie jest prawnym środkiem płatniczym emitowanym przez Narodowy Bank Polski, czyli stosownie do treści art. 31 i 32 ustawy o Narodowym Banku Polskim²⁶ znakiem pieniężnym w postaci banknotu albo monety opiewającym na złote albo grosze i emitowanym przez NBP. Nie jest także pieniądzem elektronicznym w rozumieniu ustawy z dnia 19 sierpnia 2022 r. o usługach płatniczych²⁷; zgodnie z jej art. 2 pkt 21a pieniądź elektroniczny jest wartością pieniężną przechowywaną elektronicznie, w tym magnetycznie, wydawaną, z obowiązkiem jej wykupu, w celu dokonywania transakcji płatniczych, akceptowaną przez podmioty inne niż wyłącznie wydawca pieniądza elektronicznego. *Nota bene* do wykluczenia kryptowaluty jako desygnatu pieniądza elektronicznego nie trzeba nawet przywoływać ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, gdyż ujęta w sposób określony w części pierwszej kryptowaluta po prostu nie spełnia kryteriów tak określonej definicji legalnej pieniądza elektronicznego²⁸.

W rozumieniu art. 115 § 9 k.k. kryptowaluta nie jest również obcym pieniądzem, a posiłkując się Prawem dewizowym²⁹, należy wskazać na art. 2 ust. 1 pkt 10 p.d. *in principio*, zgodnie z którym walutami obcymi są znaki pieniężne (banknoty i monety) będące poza krajem prawnym środkiem płatniczym, a także wycofane z obiegu, lecz podlegające wymianie. Kryptowaluta nie jest bowiem zmaterializowana do postaci banknotu albo monety. Co więcej, nawiązując do art. 2 ust. 1 pkt 10 p.d. *in fine*, kryptowaluta nie stanowi wymiennej rozrachunkowej jednostki pieniężnej stosowanej w rozliczeniach międzynarodowych, albowiem taka jednostka to umowna część udziału w wartości aktywów, a Bitcoin i inne altcoiny nie reprezentują żadnych aktywów (np. w postaci koszyka walut fiducjarnych). Nadto w świetle aktualnej wiedzy kryptowaluty nie są wykorzystywane do międzynarodowych rozliczeń, jak również nie są ustanawiane przez jakąkolwiek organizację międzynarodową ani też nie podlegają akceptacji przez poszczególne kraje należące do takiej organizacji lub z nią współpracujące.

Waluta wirtualna nie wpisuje się w zamknięty katalog instrumentów finansowych, o których mowa w art. 2 ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o ob-

²⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. z 2022 r. poz. 2025 t.j.).

²⁷ Ustawa z dnia 19 sierpnia 2022 r. o usługach płatniczych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1907 t.j.).

²⁸ Argumenty przeciwko uznaniu kryptowaluty (w tym wypadku Bitcoina) za pieniądź elektroniczny można odnaleźć np. również w: Ł. Pasternak, *Kryptowaluta i pieniądź...*, s. 83–84.

²⁹ Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 309 t.j.), dalej: p.d.

rocie instrumentami finansowymi. Kryptowaluta nie spełnia nadto kryterium instrumentu finansowego o charakterze pochodnym, „albowiem nie posiada ona podstawowej cechy takiego instrumentu, tj. bezpośredniego lub pośredniego uzależnienia jej ceny od ceny lub wartości instrumentu bazowego, którym może być papier wartościowy, towar, waluta, indeks albo prawo majątkowe. Cena kryptowaluty nie jest więc uzależniona od innego prawa majątkowego, a jej wartość zależy tylko i wyłącznie od niej samej, tj. kwoty wyrażonej w danej walucie krajowej”³⁰.

Biorąc pod uwagę, że kryptowaluta nie posiada także cech weksla i czeku oraz dokumentów wymienionych w art. 115 § 9 k.k., należy stwierdzić, iż może być ona rozpatrywana wyłącznie w kontekście „środka pieniężnego zapisanego na rachunku” lub „innego środka płatniczego”. Odnosząc się do pierwszego pojęcia, trzeba wskazać, że kryptowaluta nie jest ani polskim, ani obcym pieniądzem. Jako odrębna wartość majątkowa nie reprezentuje również żadnej z walut fiducjarnych. Niezależnie od wykładni wyrażenia „zapisanego na rachunku” kryptowaluta nie jest „środkiem pieniężnym”. W związku z powyższym, w świetle art. 115 § 9 k.k., nie można jej traktować jako „środka pieniężnego zapisanego na rachunku”. W kwestii drugiego pojęcia należy natomiast wskazać, że zasadniczo kryptowaluta nie jest „innym środkiem płatniczym”, albowiem nie stanowi surogatu pieniądza³¹. I nie zmienia tego stanowiska treść wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 22 października 2015 r., sygn. akt C-264/14³² w sprawie Skatteverket przeciwko David Hedqvist. Trybunał stwierdził, że transakcje dotyczące walut nietradycyjnych (czyli innych niż pieniądze, które są prawnymi środkami płatniczymi w jednym lub kilku krajach), o ile:

- 1) waluty te zostały zaakceptowane przez strony transakcji jako alternatywny środek płatniczy wobec prawnych środków płatniczych oraz
 - 2) ich jedynym przeznaczeniem jest funkcja środka płatniczego,
- stanowią odpłatne świadczenie usług rozumiane jako transakcje finansowe zwolnione z podatku od wartości dodanej, o którym mowa w dyrektywie 2006/112/WE w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej³³ tak samo jak waluty, banknoty i monety używane jako prawny środek płatniczy.

³⁰ Ł. Pasternak, *Kryptowaluta i pieniądz...*, s. 85.

³¹ Zob. P. Opitek, *Cyberprzestępczość w pracy prokuratora. Prokuratura i Prawo – wydanie specjalne*, Warszawa 2018, s. 165; Ł. Pasternak, *Kryptowaluta i pieniądz...*, s. 90–91.

³² LEX nr 1814890.

³³ Dyrektywa 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz.U. L. 347 z 11.12.2006, s. 1), dalej: dyrektywa 2006/112/WE o wspólnym podatku VAT.

Przytoczone stanowisko wynikało ze stwierdzenia, że treść art. 135 ust. 1 lit. e dyrektywy 2006/112/WE o wspólnym podatku VAT³⁴ nie pozwala przy pomocy wykładni literalnej jednoznacznie stwierdzić, czy przepis ten dotyczy tylko walut tradycyjnych³⁵. W związku z powyższym Trybunał zastosował interpretację z kontekstu oraz wykładnię celowościową, mając na względzie, że preferencje podatkowe przewidziane w dyrektywie 2006/112/WE o wspólnym podatku VAT służą w szczególności zaradzeniu trudnościom związanym z ustaleniem podstawy opodatkowania i kwoty podlegającej odliczeniu podatku VAT³⁶. O ile takie rozwiązanie jest w pełni akceptowalne na gruncie prawa podatkowego, które opiera się w uproszczeniu na sankcjonowaniu skutku – głównie dokonywaniu obrotu i uzyskiwaniu dochodu, a nie zaś sposobu jego osiągnięcia³⁷, o tyle nie spełnia ono zasady *nullum crimen sine lege certa*. Kryptowaluty nie są ogólnie akceptowanym środkiem płatniczym i nie można się nimi posługiwać zamiast pieniędzmi, a ponadto dla umorzenia zobowiązania wymagają co najmniej nieformalnej umowy stron o akceptacji dokonania transakcji w walucie wirtualnej³⁸. Kryptowaluta nie jest również nośnikiem pieniądza oraz przedstawia wyłącznie taką wartość, jaką cenę za BTC określona osoba godzi się aktualnie uiszczyć³⁹.

Zdaniem autora nie sposób zgodzić się, aby na gruncie prawa karnego umowna (na zasadzie *datio in solutum*) kryptowaluta, przy pomocy rozszerzającej wykładni funkcjonalnej, była traktowana jako „inny środek płatniczy” bez znowelizowania art. 115 § 9 k.k. poprzez rozszerzenie tego przepisu o pojęcie waluty wirtualnej. Odmiennie stanowisko doprowadziłoby do sytuacji, w której w świetle obowiązującej ustawy karnej dowolnie stworzona kryptowaluta (nawet taka, której żaden podmiot nie chciałby przyjąć tytułem zwolnienia ze zobowiązania) byłaby uznawana za „inny środek płatniczy”. Stanowiska takiego nie zmienia fakt, że Bitcoin został uznany za prawny środek płatniczy od 7 września 2021 r. w Republice Salwadoru⁴⁰ i obecnie BTC w Salwadorze ma powszechną moc umarzania zobowiązań, a do przechowy-

³⁴ Art. 135 ust. 1 lit e dyrektywy o wspólnym podatku VAT. Państwa członkowskie zwalniają następujące transakcje: transakcje, łącznie z pośrednictwem, dotyczące walut, banknotów i monet używanych jako prawny środki płatniczy, z wyłączeniem banknotów i monet będących przedmiotami kolekcjonerskimi, za które uważa się monety ze złota, srebra lub innych metali, jak również banknoty, które nie są zwykle używane jako prawny środek płatniczy lub które przedstawiają wartość numizmatyczną.

³⁵ Zob. R. Biernat, *Zwolnienie z VAT waluty wirtualne Bitcoin*, „Glosa” 2017, nr 1, s. 111.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Zob. K. Zacharzewski, *Praktyczne znaczenie...*, s. 195.

³⁸ Zob. Ł. Pasternak, *Kryptowaluta i pieniądź...*, s. 90.

³⁹ Zob. *ibidem*, s. 91.

⁴⁰ Zob. H. Arslanian, R. Donovan, M. Blumenfeld, A. Zamore, D. Di Stefano, E. Coscia, G. Simion, *El Salvador's law: a meaningful test for Bitcoin*, s. 3, <<https://www.pwc.com/gx/en/financialservices/pdf/el-salvadors-law-a-meaningful-test-for-bitcoin.pdf>>, [dostęp: 16.11.2022 r.]

wania kryptowaluty może służyć m.in. rządowy portfel kryptowaluty *Chivo* (nie pobiera on prowizji od transakcji oraz obsługuje operacje w dolarach amerykańskich⁴¹). Korzyści płynące z takiego rozwiązania to:

- natychmiastowe otwarcie Salwadoru na rynki międzynarodowe,
- oszczędności na przekazach pieniężnych poprzez wyeliminowanie pośredników i prowizji przy wysyłaniu pieniędzy,
- rozwój inwestycji zagranicznych⁴².

Przepisy prawa obowiązujące w Republice Salwadoru nie powodują automatycznie, że Bitcoin staje się „rzeczą” na gruncie polskiego Kodeksu karnego. Nie stanowi on także, zdaniem autora, desygnatu „innego środka płatniczego” w rozumieniu art. 115 § 9 k.k., gdyż inne środki płatnicze nie posiadają prawnej mocy umarzania zobowiązań pieniężnych⁴³, a ponadto środki takie muszą być powiązane z pieniądzem. Przykładowo pieniądz bankowy jest związany z pieniądzem w taki sposób, że stanowi on wierzycielność wobec banku do wypłaty pieniędzy. Bitcoin z kolei sam w sobie stanowi wartość i nie jest powiązany z żadnym pieniądzem – nie stanowi jego surogatu (in. substytutu/zamiennika).

Ponieważ kryptowaluty nie są rzeczą lub przedmiotem w rozumieniu art. 115 § 9 k.k., to nie mogą zostać zarekwirowane w ramach tymczasowego zajęcia mienia ruchomego⁴⁴. Nie zmienia tego treść art. 236b § 1 k.p.k., gdyż instytucja tymczasowego zajęcia, a dokładnie art. 295 § 2 k.p.k. nie odsyła do treści tego przepisu, a zezwala jedynie na odpowiednie stosowanie art. 217–235 k.p.k. Finalnie można wskazać, że w literaturze przedmiotu przyjmuje się, iż tymczasowe zajęcie mienia ruchomego nie obejmuje praw oraz wierzycielności, które mogą być objęte wyłącznie zabezpieczeniem majątkowym⁴⁵. W ocenie autora takie stanowisko doktryny nie budzi wątpliwości w przypadku pieniądza bankowego i podobnie jest w odniesieniu do kryptowalut.

Mając na uwadze, że „wystarczy kilka sekund, aby skutecznie przenieść jednostki binarne z jednego portfela do drugiego”⁴⁶, a ponadto w przypadku kryptowalut – za wyjątkiem giełd kryptowalutowych i podobnych licencjonowanych platform – brak jest podmiotu obowiązanego, który mógłby zastosować wstrzymanie transakcji lub blokadę rachunku na mocy ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu

⁴¹ Zob. H. Arslanian i in., *El Salvador's law...*, s. 6.

⁴² Zob. <<https://www.chivowallet.com/index.html#beneficios>>, [dostęp: 17.11.2022 r.].

⁴³ Zob. J. Skorupka, *Jeszcze o pojęciu pieniądza w przestępstwie z art. 310 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 2, s. 8.

⁴⁴ Odmienne zob. P. Opitek, *Kryptowaluty w aspekcie czynności dochodzeniowo-sledczych Policji*, „Przegląd Policyjny” 2017, nr 2, s. 152–156.

⁴⁵ Zob. T. Grzegorzczak, komentarz do art. 295 w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–467*, wyd. 6, T. Grzegorzczak, e. el. LEX 2014.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 153.

terroryzmu, to należy wskazać, że waluty wirtualne mogą być potraktowane jako dowód rzeczowy, przetransferowane do portfela organu procesowego, a następnie objęte zabezpieczeniem majątkowym. W prawie karnym istnieją bowiem dwie definicje legalne rzeczy lub przedmiotu: definicja legalna z prawa karnego materialnego (art. 115 § 9 k.k.) oraz z prawa karnego procesowego (art. 236b § 1 k.p.k.). Pierwsza z wymienionych ma zastosowanie do regulacji Kodeksu karnego oraz Kodeksu postępowania karnego, druga natomiast wyłącznie do rozdziału 25 k.p.k. Nie wchodząc w szczególności, które wykraczają poza zakres niniejszego artykułu, należy stwierdzić, że *ratio legis* wprowadzenia definicji legalnej z art. 236b § 1 k.p.k. sprowadza się do stworzenia możliwości uznania przez organ procesowy środków na rachunku za dowód rzeczowy i ich „faktyczne objęcie” w posiadanie. Zgodnie z treścią przywołanego artykułu rzeczą lub przedmiotem w rozumieniu przepisów rozdziału 25 k.p.k. są również środki na rachunku. Przez rachunek rozumie się natomiast w myśl art. 2 pkt 17 AML prowadzony w formie elektronicznej zbiór danych identyfikacyjnych zapewniających osobom uprawnionym możliwość korzystania z jednostek walut wirtualnych, w tym przeprowadzania transakcji ich wymiany. Teoretycznie waluty wirtualne, w szczególności kryptowaluty, mogą więc zostać objęte protokołem zatrzymania rzeczy oraz przeszukania w trybie niecierpiącym zwłoki. Należy jednak zauważyć, że takie rozwiązanie jest dopuszczalne wyłącznie w sytuacji, gdy waluty wirtualne mogą stanowić w sprawie dowód popełnienia określonego przestępstwa. Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z 18 maja 2022 r., I KZP 7/21⁴⁷, uniemożliwienie posiadaczowi rachunku swobodnego dysponowania niestanowiącymi dowodu w sprawie środkami, które dopiero w przyszłości mogą stać się przedmiotem zabezpieczenia majątkowego, jest niedopuszczalne. Alternatywnym rozwiązaniem jest tymczasowe zajęcie mienia ruchomego w postaci całego nośnika danych, na którym znajdują się klucze publiczne i prywatne, np. dysku twardego komputera, smartfona, portfela sprzętowego lub papierowego.

III. Portfele kryptowalutowe w postępowaniu karnym

Teoretycznie rzecz biorąc, w toku postępowania karnego możliwe jest wyróżnienie portfela „policyjnego” (gdy jednostki kryptowaluty zostaną zatrzymane w trybie niecierpiącym zwłoki jako dowód rzeczowy⁴⁸), „prokuratorskiego” oraz „sądowego”. Dodatkowo można wymienić port-

⁴⁷ LEX nr 3345502.

⁴⁸ W przypadku dokonania zatrzymania rzeczy albo przeszukania przez inną uprawnioną służbę kryptowalutowa „portmonetka” będzie określana oczywiście inną nazwą, jednak na potrzeby dalszych rozważań przyjęto zbiorczy termin „portfela policyjnego”.

fel „komorniczy” oraz portfel zarządzany przez naczelnika urzędu skarbowego, albowiem – zgodnie z art. 293 § 6 k.p.k. *a contrario* – jeżeli zabezpieczenie nastąpiło na rzeczach, których oskarżony nie wydał organowi procesowemu, jak również których nie zatrzymano w wyniku czynności, o których mowa w rozdziale 25 Kodeksu postępowania karnego, podejmuje się czynności egzekucyjne dla wykonania postanowienia o zabezpieczeniu. Wówczas, stosowanie do treści art. 292 k.p.k., w zależności od rodzaju roszczenia wysuniętego wobec sprawcy może dojść do zaangażowania:

- 1) w przypadku grzywny, świadczenia pieniężnego, przepadku, środka kompensacyjnego, zwrotu pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi korzyści majątkowej, jaką sprawca osiągnął z popełnionego przestępstwa, albo jej równowartości, a także orzeczenia o kosztach sądowych – komornika sądowego, którego postępowanie egzekucyjne będzie prowadzone według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego,
- 2) w przypadku przepadku – naczelnika urzędu skarbowego, stosującego przepisy ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji⁴⁹.

Biorąc pod uwagę, że komornik sądowy, jak i naczelnik urzędu skarbowego działają na mocy odrębnych przepisów, ich portfele nie będą przedmiotem szczególnych rozważań. Powstaje natomiast pytanie, czy przy zmianie etapu postępowania karnego, a więc także organu prowadzącego proces, jednostki kryptowaluty powinny być przekazywane na odpowiednie „portmonetki” poszczególnych organów, a może wystarczy jeden, wspólny portfel użytkowany zarówno przez policję, prokuratora i sąd? Także aktualne jest pytanie o miejsce przechowywania takiej bazy danych.

Poczynając od stanowiska aprobującego jeden portfel kryptowalutowy dla całego postępowania karnego, należy wpiąć się do istoty umowy o prowadzenie rachunku bankowego. Zgodnie z art. 725 k.c. przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Stosownie do treści art. 726 k.c. bank może obracać czasowo wolne środki pieniężne zgromadzone na rachunku bankowym z obowiązkiem ich zwrotu w całości lub w części na każde żądanie, chyba że umowa uzależnia obowiązek zwrotu od wypowiedzenia. Podkreślenia wymaga również przepis art. 726 k.c., zgodnie z którym bank może odmówić wykonania zlecenia posiadacza rachun-

⁴⁹ Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2022 r. poz. 479 t.j.), dalej: p.e.w.a.

ku bankowego tylko w wypadkach przewidzianych w przepisach szczególnych. Takie wypadki przewidują m.in. art. 889 i n. k.p.c., a także art. 80 i n. p.e.w.a.

Odkodowując powyższe regulacje, można stwierdzić, że posiadacz rachunku przekazuje bankowi swoje środki pieniężne, którymi bank może czasowo obracać, np. udzielając kredytów. Odzwierciedleniem ilości przekazanych bankowi pieniędzy jest suma wskazana na rachunku. Biorąc nadto pod uwagę, że bank zasadniczo musi wydać posiadaczowi rachunku środki pieniężne w całości lub w części na każde jego żądanie, mowa jest tutaj o wierzytelności posiadacza względem banku. Co więcej, konto obsługujące rachunek sum depozytowych jest zarejestrowane na konkretny organ procesowy, który jest jego posiadaczem. Przelew pieniądza bankowego, czyli *de facto* wierzytelności, oznacza zmianę jego posiadacza, a zatem zmianę wierzyciela, co do którego istnieje obowiązek wypłaty pieniędzy. Udostępnienie danych logowania do konta obsługującego rachunek sum depozytowych innemu podmiotowi jest nieuprawnione.

W przypadku kryptowalut sytuacja wygląda odmiennie. „Posiadaczem” kryptowaluty jest tylko ten, kto dysponuje kluczem prywatnym. Transakcje odbywają się wyłącznie w sieci *blockchain* i nie oznaczają faktycznego przekazania kryptoaktywów, tak jak wygląda to w przypadku zabezpieczenia bankowego pieniądza bezgotówkowego. Co więcej, za wyjątkiem portfeli powierniczych nie istnieje coś takiego jak konto kryptowalutowe. Teoretycznie brak jest zatem prawnych przeciwwskazań, aby *hard wallet* mógł być przekazywany kolejnym organom procesowym. Przyjęcie takiego rozwiązania ma ważne zalety: nie uszczupla zabezpieczonej sumy jednostek kryptowalut w związku z koniecznością zapłaty opłaty transakcyjnej (ang. *fee*) za każdy transfer środków na kolejny adres i nie wymaga ciągłej obsługi portfela, co zmniejsza ryzyko przypadkowej utraty zgromadzonych na nim środków.

Istnieje jednak poważny kontrargument natury techniczno-finansowej prowadzący do wniosku, aby jednostki kryptowaluty przekazywać kolejno do portfeli odpowiednich organów procesowych; czynności takie mogą dotyczyć następujących etapów:

- 1) zakup policyjnego portfela sprzętowego (objęcie w posiadanie dowodów rzeczowych w postaci walut wirtualnych),
- 2) przekazanie *hard walleta* do dyspozycji prokuratora, który wydał zabezpieczenie majątkowe na kryptowalucie, uznając tokeny za dowód rzeczowy,
- 3) dalsza alokacja „sprzętowej portmonetki” do dyspozycji sądu.

Sukcesywne przekazywanie kryptowaluty prowadziłoby do obciążenia kosztami organy prowadzące postępowania przygotowawcze, gdyż musia-

noby każdorazowo przesyłać do dyspozycji sądu zakupiony za kilkaset złotych portfel, przy czym należy podkreślić, że *hard wallet* jest wielokrotnego użytku. Co więcej, kolejne przekazywanie portfela sprzętowego, zamiast jego przechowywania w bezpiecznym miejscu, zwiększa ryzyko uszkodzenia urządzenia albo jego przypadkowej utraty.

Rekomenduje się zatem, aby każdy z organów procesowych posiadał własną sprzętową „portmonetkę” oraz wygenerowany na niej adres publiczny do kolejnego „przelewania” jednostek kryptowaluty – i to pomimo opłat transakcyjnych (które poprzez zmniejszenie wartości zabezpieczenia końcowo obciążają sprawcę). Zdając sobie jednak sprawę, że poruszane zagadnienia stanowią stosunkowo nową problematykę, w ocenie autora – dopuszczalna, chociaż nierekomendowana – jest obecnie praktyka przekazywania jednego portfela sprzętowego kolejno, aż do dyspozycji sądu. Trzeba bowiem zauważyć, że na etapie czynności policyjnych objęta w posiadanie jako dowód rzeczowy kryptowaluta może nie móc zostać przetransferowana do dyspozycji prokuratury, a następnie sądu ze względu na niedysponowanie przez te organy odpowiednim adresem publicznym. W tym kontekście nie jest błędem wystosowanie pisma, w którym organ dysponujący kryptowalutą zwróci się z prośbą o rozważanie założenia sprzętowego portfela dla określonego rodzaju kryptowaluty i podaniu jego adresu publicznego w celu dokonania stosownego „przelewu”. Należy jednak zaznaczyć, że takie pismo w żaden sposób nie obliguje adresata do jego pozytywnego rozpatrzenia.

Mając powyższe na uwadze, sądowy portfel kryptowalutowy powinien zostać założony w każdym wypadku, gdy do sądu wpływa akt oskarżenia z zabezpieczonymi kryptowalutami. Jednak w obecnych realiach tworzenie dla każdego z organów postępowania karnego odrębnego *hard walleta* oraz generowanie adresów publicznych dla indywidualnej sprawy stanowi postulat wprowadzenia dobrych praktyk. Wnioskowany przez autora stan rzeczy polega na tym, że sąd powinien utworzyć własny portfel kryptowalutowy w każdym wypadku, gdy nie dysponuje portfelem policyjnym albo prokuratorskim. Sytuacja taka zawsze będzie miała miejsce, gdy do zabezpieczenia majątkowego na tokenach cyfrowych dojdzie dopiero po wszczęciu przewodu sądowego, a w sprawie nie trzeba będzie podejmować czynności egzekucyjnych, o których mowa w art. 293 § 6 k.p.k. Urządzenie przypominające pendrive może być przechowywane wraz z hasłem oraz frazą odzyskiwania *seed* w bezpiecznej kopercie złożonej w sejfie organu procesowego przy zachowaniu reguł szczególnej ostrożności określonych stosownym regulaminem wewnętrznym.

IV. Podsumowanie oraz wnioski de lege ferenda

Szczegółowa analiza instytucji zabezpieczenia majątkowego doprowadziła do wniosku, że nie ma formalnych przeciwwskazań do wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym na kryptowalutach przez sąd albo prokuratora. Kryptowaluty mogą stanowić przedmiot zabezpieczenia majątkowego, gdyż są objęte prawem majątkowym, które stanowi składnik mienia, o którym mowa w art. 44 k.c. Ustawodawca wprost wskazuje na możliwość „posiadania” wartości majątkowych w postaci walut wirtualnych. W przypadku instytucji tymczasowego zajęcia mienia ruchomego nie ma natomiast wątpliwości, że waluty wirtualne, a zatem i kryptowaluty nie mieszczą się w pojęciu mienia ruchomego. Twierdzenia takiego nie niweluje orzecznictwo trybunałów unijnych dotyczące podatków, gdyż prawo podatkowe rządzi się znaczną autonomią wykładniczą, która nie znajduje bezpośredniego przełożenia na kwestie karnistyczne.

Biorąc jednak pod uwagę, że w przypadku kryptowalut nadzór instytucji obowiązanych jest znacznie ograniczony, potrzeba zapewnienia możliwości tymczasowego zajęcia walut wirtualnych jest szczególnie uzasadniona, np. w momencie ujawnienia frazy *seed* w toku prowadzonego przeszukania. Jako „remedium” na opisany wyżej problem taktyczno-procesowy należy wskazać, że w świetle aktualnie obowiązujących przepisów nie ma żadnych przeciwwskazań, aby stosownie do treści art. 236b k.p.k. jednostki każdego rodzaju kryptowaluty – o ile stanowią dowód w sprawie – mogły zostać faktycznie objęte poprzez ich transfer na portfel kryptowalutowy organów procesowych w ramach wykonania czynności żądania wydania rzeczy lub przeszukania, a następnie objęte zabezpieczeniem majątkowym. Innym rozwiązaniem może być tymczasowe zajęcie mienia ruchomego w postaci całego nośnika danych, na którym znajdują się klucze publiczne i prywatne. Aby jednak umożliwić Policji i innym uprawnionym służbom korzystanie z tymczasowego zajęcia mienia ruchomego w odniesieniu do kryptowalut, należy rozszerzyć zakres odpowiedniego stosowania przepisów w art. 295 § 2 k.k. o regulację z art. 236b § 1 k.p.k. Wówczas obowiązująca na gruncie przepisów prawa karnego procesowego definicja rzeczy oraz przedmiotu obejmie swoją fikcją prawną waluty wirtualne, w tym kryptowaluty.

Całość poczynionych rozważań należy zakończyć stwierdzeniem, że teoretycznie w postępowaniu karnym można wyróżnić pięć organów uprawnionych do założenia baz danych do obsługi kluczy publicznych i prywatnych w postaci portfeli: policyjnego, prokuratorskiego, komorniczego, sądowego i portfela znajdującego się w dyspozycji naczelnika urzędu skarbowego. Biorąc pod uwagę wszystkie argumenty za i przeciw, autor rekomenduje, aby każdy z organów procesowych posiadał własny adres

publiczny do kolejnego „przelewania” jednostek kryptowaluty. Aktualnie urządzenie przypominające pendrive może być przechowywane wraz z hasłem oraz frazą odzyskiwania *seed* w bezpiecznej kopercie złożonej w sejfie organu procesowego przy zachowaniu reguł szczególnej ostrożności określonych stosownym regulaminem wewnętrznym. W przyszłości powinny jednak powstać zcentralizowane portfele sprzętowe, które byłyby kontrolowane przez odpowiednie komórki organów postępowania karnego na wzór rachunków sum depozytowych przy prokuraturach i sądach, zwłaszcza że jeden *hard wallet* może wygenerować kilka adresów. Jest to jednak scenariusz, który mógłby zmaterializować się wyłącznie w sytuacji istotnego wzrostu przestępczości wykorzystującej kryptowaluty, albowiem wymaga on zarówno sporego nakładu sił i środków organów procesowych, jak i odpowiednich zmian legislacyjnych mających na celu przede wszystkim: zobowiązanie organów procesowych do zakupu portfeli sprzętowych, zapewnienie ich obsługi oraz publicznego udostępnienia wygenerowanych adresów publicznych, uregulowanie sposobu ich bezpiecznego przechowywania, ustalenie dopuszczalnego limitu opłat transakcyjnych, a także nałożenie obowiązku akceptacji kolejnych transferów zabezpieczonej kryptowaluty w związku ze zmianą gospodarza postępowania.

A B S T R A C T

This paper considers the legitimacy of creating a cryptocurrency wallet at the stage of court proceedings. Cybercrime is an ever-growing type of crime that currently extends to virtual currencies, particularly cryptocurrencies. Therefore it is not surprising, that digital currencies are finding increasing interest in the law enforcement community, which tries to fight against this kind of crime. Given the above, the author of this article has decided to resolve under what conditions and whether the judicial cryptocurrency wallet can be created. This paper consists of two parts. The first one is about generally description elementary issues and cryptocurrency technology. Bitcoin and Ethereum have been used as the examples. The part

one explains what the differences are between digital currency, virtual currency and cryptocurrency. It also describes what a cryptocurrency wallet is, what are its features and types, and what variants of this type of database can be taken into account when generating a forensic cryptocurrency wallet. Finally, the author points to the so-called hard wallet.

The second part treats security on property and temporary seizure of movable property. It puts forward the thesis that the application of the institution of Article 295 § 1 of the Code of Criminal Procedure on cryptocurrencies is unacceptable. The solution to the tactical and procedural problem that has arisen is the institution of a request for the surrender of things and a search, applied with consideration of Article 236b of the Code of Criminal Procedure, as well as the seizure of the data storage device on which the public and private keys are located. It is also described which procedural authorities can dispose of the digital wallet. In the author's opinion, each such authority including the court should have its own public address for the subsequent transfer of cryptocurrency units in the future. However, currently there are no provisions yet regulating such obligations. On the other hand, there are no doubts about the necessity of establishing a court hardware wallet in the situation where the security on property on digital tokens happens only after the initiation of the court proceedings, and there is no need to take enforcement actions in the case pursuant to the text of Article 293 § 6 of the Code of Criminal Procedure.

Keywords: security on property, temporary seizure of movable property, virtual currency, blockchain, cryptocurrencies, Bitcoin, Ethereum, property, cryptocurrency wallet

Bibliografia

Literatura

- Behan A., *Waluty wirtualne jako przedmiot przestępstwa*, Kraków 2022
- Biernat R., *Zwolnienie z VAT waluty wirtualne Bitcoin*, „Glosa” 2017, nr 1
- Bojanowski M., Śrubka M., *Zabezpieczenie majątkowe i tymczasowe zajęcie mienia ruchomego w postępowaniu przygotowawczym. Materiały Dydaktyczne nr 188*, Legionowo 2019
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–467*, wyd. 6, e. el. LEX 2014
- Jaworski D. R., *Zabezpieczenie majątkowe na kryptowalutach – sądowy portfel kryptowalutowy (część I)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2023, nr 1
- Michna M., *Bitcoin jako przedmiot stosunków cywilnoprawnych*, Warszawa 2018
- Ocieczek G., Opitek P., *Analiza definicji walut wirtualnych z ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, „Consilium Iuridicum” 2022, nr 3–4
- Opitek P., *Cyberprzestępczość w pracy prokuratora*. „Prokuratura i Prawo” – wydanie specjalne, Warszawa 2018
- Opitek P., *Kryptowaluty jako przedmiot zabezpieczenia majątkowego i poręczenia majątkowego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 6
- Opitek P., *Kryptowaluty w aspekcie czynności dochodzeniowo-śledczych Policji*, „Przegląd Policyjny” 2017, nr 2
- Pasternak Ł., *Kryptowaluta i pieniądz wirtualny jako przedmiot przestępstwa z art. 310 § 1 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 4
- Skorupka J., *Jeszcze o pojęciu pieniądza w przestępstwie z art. 310 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 2
- Stefański R.A., Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego*, t. 2, *Komentarz do art. 167–296*, e. el. LEX 2019
- Świecki D. red., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz aktualizowany*, e. el. LEX 2022
- Zacharzewski K., *Bitcoin jako przedmiot prawa prywatnego*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 21
- Zacharzewski K., *Praktyczne znaczenie bitcoina na wybranych obszarach prawa prywatnego*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 4

Akty prawne

- Dyrektywa 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej (Dz. U. L. 347 z 11.12.2006)
- Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2022 r. poz. 593 t.j.)

Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2022 r. poz. 479 t.j.)

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 t.j.)

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1907 t.j.)

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 t.j.)

Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 308 t.j.)

Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2020 r. poz. 358 t.j.)

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2022 r. poz. 1500 t.j.)

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 2324 t.j.)

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. z 2022 r. poz. 2025 t.j.)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 t.j.)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 t.j.)

Orzeczenia

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 22 października 2015 r., C-264/14, LEX nr 1814890

Postanowienie Sądu Najwyższego z 18 maja 2022 r., I KZP 7/21, LEX nr 3345502

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 9 lutego 2011, II AKz 61/11, LEX nr 846510

Źródła internetowe

Arslianian H., Donovan R., Blumenfeld M., Zamore A., Di Stefano D., Coscia E., Simion G., *El Salvador's law: a meaningful test for Bitcoin*, <https://www.pwc.com/gx/en/financial-services/pdf/el-salvadors-law-a-meaningful-test-for-bitcoin.pdf>
<<https://www.chivowallet.com/index.html#beneficios>>

*Kara grzywny w świetle zmian
wprowadzonych do Kodeksu karnego
w 2015 i 2020 roku*

*Fines in the light of changes introduced to
the Penal Code in 2015 and 2020*

S T R E S Z C Z E N I E

W artykule przedstawiono ewolucję grzywny jako kary, która od 2015 r. ma stanowić „bardziej” znaczącą sankcję karną orzeczaną przez polskie sądy. Dokonane rozważania zostały poprzedzone rysem historycznym obrazującym miejsce grzywny w systemie kar polskich kodeksów karnych z lat 1932, 1969 i 1997. Wybór przedmiotowego zagadnienia podyktowany jest wprowadzeniem do ustawy w 2015 r. zmian mających na celu reformę karaniami i polityki karnej. Ukierunkowanie i dowartościowanie nieizolacyjnych kar wolnościowych w regulacji art. 37a k.k. w swym pierwotnym brzmieniu (w definiowanych przypadkach) upoważniało sądy do zasądzenia grzywny albo kary ograniczenia wolności zamiast kary pozbawienia wolności². W niniejszej pracy podjęto próbę oceny rozwiązania wprowadzonego w 2015 r. artykułu 37a k.k. w odniesieniu do zmian legislacyjnych dokonanych w czasie pandemii w 2020 r., które pozornie tylko sprawiają wrażenie mało ważnych modyfikacji redakcyjnych art. 37a k.k.

Słowa kluczowe: prawo karne, znaczenie grzywny, polski kodeks karny, kara grzywny

*I. Grzywna w pracach Komisji Kodyfikacyjnej
i w Kodeksie karnym z 1932 r.*

Omówienie znaczenia kary grzywny w polskim prawie karnym należy poprzedzić zaprezentowaniem jej zarysu historycznego i ewolucji, które będą stanowiły tym samym wstęp do oceny racjonalności dokonanej zmiany przepisu art. 37a, wprowadzonego do Kodeksu karnego nowelą z 20

¹ Małgorzata Anna Nowak – doktorantka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

² Pierwotne brzmienie art. 37a k.k.: „Jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, może orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1a pkt 1 lub 4”.

maja 2015 r.³, poprzez nadanie mu radykalnie nowego kształtu, który został zawarty w artykule 38 ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami Covid-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem Covid-19 w 2020 r.⁴

Niniejsze rozważania należy rozpocząć od przywołania okresu następującego bezpośrednio po roku 1918, czyli po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Jednym z najważniejszych wówczas zadań odrodzonej Rzeczypospolitej była unifikacja prawa karnego⁵. Opracowanie całkowicie nowatorskich systemów z różnych dziedzin prawa⁶ powierzono powołanej w 1919 r. Komisji Kodyfikacyjnej⁷. Wydział Karny Komisji, w której skład wchodziło wielu wybitnych prawników⁸, z prof. Juliuszem Makarewiczem na czele, rozpoczął pracę już na początku 1920 r. Ambicja kodyfikatorów, a także ich poczucie patriotyzmu i apolityczność, przyczyniły się do powstania zawiązku pierwotnego Kodeksu karnego, składającego się z części szczegółowej i ogólnej. Uchwalony 14 września 1931 r. projekt ustawy ostatecznie został wydany 11 lipca 1932 r. Uważany był za innowacyjny w ówczesnej Europie. Zawierał postępowe założenia oraz koncepcję podziału kar na zasadnicze (orzekane samoistnie) i dodatkowe⁹. Kara grzywny zaliczana była do kar zasadniczych i stanowiła podstawę represji karnej wymierzonej samoistnie lub kumulatywnie. Kodeks karny z 1932 r. w swym katalogu grzywnę umiejscowił jako czwartą i ostatnią sankcję karną. Ewidencja ta była usystematyzowana według surowości karania. Pierwszą, najsurowszą sankcją była kara śmierci, drugą – więzienia, trzecią – aresztu. Grzywna jako „najłżejsza” kara była orzekana za drobne przestępstwa i stanowiła również alternatywę dla krótkoterminowego pozbawienia wolności. W obu postaciach była karą zasadniczą¹⁰.

Grzywnę samoistną, jak i kumulatywną można było wymierzać w dużej rozpiętości kwotowej, stanowiącej przedział od 5 zł do 200 000 zł.

³ Ustawa z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 396.

⁴ Ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19, Dz.U. z 2020 r., poz. 1086.

⁵ M. Melezini, *System prawa karnego. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, Warszawa 2016, s. 94.

⁶ A. Redzik, J. Makarewicz, *Życie i dzieło [w:] Prawo karne w poglądach prof. Juliusza Makarewicza*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2005, s. 42 i n.

⁷ Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej (Dz. Pr. P.P. z 1919 r. Nr 44, poz. 315).

⁸ Członkami Sekcji Karnej byli prawnicy: J. Makarewicz, W. Makowski, H. Ettinger, F. Nowodworski, E. Krzymuski, J.K. Nowotny, W. Miklaszewski, A. Mogilnicki, W. Prądzyński.

⁹ M. Melezini, *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, Warszawa 2016, s. 32.

¹⁰ *Ibidem*, s. 36.

Dzięki przyjęciu takiej skali sędziowie mieli odpowiednie warunki do szerokiej indywidualizacji orzekanej wysokości grzywny i możliwość uczynienia jej dolegliwą tak wobec biednego, jak i bogatego społeczeństwa (art. 56 k.k. z 1932 r.)¹¹.

Grzywnę samoistną, jako samodzielny środek reakcji karnej, można było wymierzać, gdy występowała w sankcji alternatywnej – czyli orzekana była zamiast kary aresztu do 6 miesięcy lub do roku bądź dwóch lat. Natomiast grzywna kumulatywna mogła być wymierzona przez organy sądowe przede wszystkim w oparciu o przepis art. 42. Jej celem było uzupełnienie i pogłębienie dolegliwości wynikającej z kary pozbawienia wolności. Dotyczyło to czynu popełnionego z chęci zysku, za który skazano sprawcę, chyba że orzeczenie grzywny byłoby niecelowe. Ponadto kara grzywny mogła być wymierzona razem z karą pozbawienia wolności (art. 21, art. 255 § 1 i art. 283 k.k. z 1932 r.)¹².

Czynnikiem niesprzyjającym przy wymierzaniu kary w tym okresie był brak dyrektyw szczególnych, które preferowałyby stosowanie przez sądy kar wolnościowych w stosunku do sprawców drobnych przestępstw. Szczególne uprawnienia w zakresie wyboru orzekania między pozbawieniem wolności a grzywną dawał sądowi przepis art. 57 § 2 k.k.¹³ Organ wymierzał karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy skazanie na grzywnę byłoby niecelowe z uwagi na okoliczności wymienione w tym przepisie¹⁴.

W praktyce sądowej kara pieniężna była znaczącym środkiem reakcji karnej. W 1932 r. udział grzywny w stosunku do wszystkich orzekanych kar stanowił 51,6%. W kolejnych latach odnotowano duży spadek w orzekaniu grzywny: w 1933 r. do 36,1%, w 1936 r. do 21,7%, a w 1937 r. orzekalność grzywny wynosiła zaledwie 12,6%. Analizy wydawanych przez sądy w 1937 r. wyroków wskazują, że najczęściej stosowanym środkiem karnym było warunkowe zawieszenie wykonywania kary pozbawienia wolności – 47,2% oraz kara bezwzględne pozbawienia wolności – 40,2%¹⁵.

Stan prawny w kolejnych okresach ulegał daleko idącym zmianom. Wersję pierwotną ustawy karnej uzupełniono licznymi dekretemi i ustawami. Tworzenie nowego oblicza prawa karnego, o niezwykle wysokim stopniu represyjności, w dużej mierze wynikało z polityki państwa II Rzeczypospolitej Polskiej. Zarys prawa karnego wyznaczała ówczesna

¹¹ J. Makarewicz, *Kodeks Karny z komentarzem*, Lwów 1936, s. 206–207.

¹² M. Melezini, *Kary i inne...*, op. cit., s. 37.

¹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – ustawa Kodeks karny, Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571.

¹⁴ W. Dadak, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych*, Warszawa 2011, s. 254.

¹⁵ M. Melezini, *Punitywność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003, s. 302–305; *eadem*, s. 194–196.

władza, której celem było umacnianie podstaw ustrojowych, politycznych i gospodarczych powojennej Polski¹⁶. Przy pomocy tej ustawy usiłowano rozwiązać rozmaite problemy gospodarcze, a represja karna miała zastąpić mechanizmy ekonomiczne¹⁷. Kara grzywny w tym okresie straciła na znaczeniu. Dopiero w drugiej połowie lat 50. rola środków karnych o charakterze ekonomicznym zaczęła wzrastać z powodu walki z przestępstwami przeciwko własności społecznej¹⁸.

II. Grzywna w Kodeksie karnym z 1969 r.

Nowa polityka karania znalazła wyraz w uchwalonej ustawie o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko własności społecznej¹⁹, która w modelu ochrony mienia wprowadziła obligatoryjnie orzecaną grzywnę kumulatywną, umieszczoną dodatkowo przy sankcji karnej dożywotniego więzienia za kwalifikowane przestępstwo rabunku mienia społecznego.

Zmiany w ustawie z 1969 r. polegały na odstąpieniu od przyjętej w Kodeksie karnym z 1932 r. zasady, której warunkiem zamiany grzywny na zastępczą karę pozbawienia wolności było stwierdzenie bezskuteczności egzekucji. Wprowadzono – na zasadzie wyjątku – jedynie możliwość zarządzenia ściągnięcia nieuiszczonej grzywny w drodze egzekucji. Zmiany te dotyczyły potrącenia z wynagrodzenia za pracę na rachunek grzywny, której zakres stosowania został zawężony²⁰. Wydłużono również ramy czasowe zastępczej kary pozbawienia wolności, podnosząc minimum do 3 dni, a maksimum do 3 lat aresztu lub więzienia. Wstępnie – dzięki nowej kodyfikacji karnej – zwiększyła się nominalna wysokość orzekanych grzywien, które stosunkowo szybko osiągnęły górne granice wskazane w ustawie²¹. Sądy zasądzały pokaźne grzywny nie tylko w wymiarze nominalnym, nie zważając przy tym na przeciętną wysokość wynagrodzenia za pracę²².

Dynamika średniej wysokości grzywny w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w złotych (po denominacji w latach 1995–

¹⁶ A. Lityński, *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2013, s. 113.

¹⁷ Z.A. Ziemia, *Prawo przeciwko społeczeństwu*, Warszawa 1997, s. 20; G. Rejman, *Prawo karne w latach 1844–1956*, Warszawa 1989, s. 35–54; M. Melezini, *Punitywność wymiaru sprawiedliwości*, op. cit., s. 62–81.

¹⁸ J. Bafia, *Odpowiedzialność karna*, Warszawa 1997, s. 20; O. Górniak, *Zagarnięcie mienia społecznego*, Warszawa 1976, s. 12–13.

¹⁹ Dz.U. Nr 36, poz. 228, ze zm.

²⁰ Rozporządzenie RM z dnia 9 lutego 1961 r. w sprawie zasad i trybu potrącenia wynagrodzenia na rachunek grzywny.

²¹ J. Jasiński, *Przemiany polityki karnej sądów rozwijanej na tle przepisów nowej kodyfikacji karnej (1970–1980)*, Arch. Krym. 1982, t. 8–9, s. 73.

²² *Ibidem*, s. 87.

1997) w latach 1970–1997 stanowiła współczynnik intensywności orzekania kary. Jak podaje W. Dadak: „wskaźnik procentowy intensywności grzywny stanowi bowiem współczynnik definiowany jako stosunek wysokości średniej grzywny do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w danym roku kalendarzowym. Niniejsza wartość ułatwi analizę ekonomicznych aspektów orzekanych grzywien, w szczególności – dynamiki rozwoju zmian zachodzących w zakresie abstrakcyjnie ujmowanej dolegliwości grzywny”²³. Szczegółowe dane ilustruje poniższa tabela²⁴.

Tabela nr 1²⁵

Rok	Wskaźnik wynagrodzenia miesięcznego obywatela (w zł)	Średnia wysokość grzywny (w zł)	Wskaźnik intensywności orzekania kary grzywny (%)
1970	2235	2084	0,932
1971	2358	2367	1,003
1972	2509	2461	0,981
1973	2798	3236	1,156
1974	3185	3491	1,096
1975	3913	4193	1,072
1976	4281	6411	1,498
1977	4596	8395	1,827
1978	4887	10 926	2,236
1979	5327	13 382	2,512
1980	6040	14 010	2,32
1981	7689	11 454	1,489
1982	11 631	14 094	1,212
1983	14 475	18 806	1,299
1984	16 838	23 445	1,392
1985	20 005	46 497	2,324
1986	24 095	63 309	2,627
1987	29 184	64 224	2,201
1988	53 090	67 799	1,277
1989	206 758	78 283	0,378
1990	1 029 637	190 601	0,185
1991	1 770 000	553 239	0,313
1992	2 935 000	1 466 115	0,499
1993	3 999 004	1 923 521	0,481
1994	5 322 184	2 480 138	0,466
1995	702	293	0,417
1996	873	558	0,639
1997	1061	702	0,662

²³ W. Dadak, *Grzywna samoistna...*, op. cit., s. 265.

²⁴ Źródło: opracowanie W. Dadak na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości. Dane dotyczące przeciętnego wynagrodzenia na podstawie roczników statystycznych GUS. Dane dotyczące skazań na karę grzywny na podstawie Statystyki Ministra Sprawiedliwości, których średnia została obliczona jako średnia z danych pogrupowanych, s. 264.

²⁵ *Ibidem*.

Biorąc pod uwagę powyższe statystyki, zauważyć należy, iż nominalna wysokość średniej płacy w latach 70. wzrosła dwukrotnie, a wysokość wymiaru kary grzywny wzrosła aż pięciokrotnie. W latach 1970–1988 widać dużą dynamikę w orzekaniu grzywny, jednakże intensywność karania w żaden sposób nie przekładała się w realne proporcje wysokości kary grzywny wobec średniego miesięcznego wynagrodzenia obywatela. Tak duża dysharmonia stanowiła od roku 1988 przesłankę do regresu w orzekaniu grzywny. Niewątpliwie zauważalne jest, iż w tym okresie założenia twórców obowiązującego kodeksu karnego w odniesieniu do „średniej” i „drobnej” przestępczości nie były w pełni realizowane²⁶. Grzywna, pierwotnie pozwalająca na ograniczenie stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, zaczęła na przestrzeni lat stawać się środkiem realizowania surowej represji karnej związanej z pozbawieniem wolności. Wysokość grzywny jako kary wymierzanej samoistnie stanowiła kwotę od 500 do 25 000 zł.

Grzywna wymierzana jako kara kumulatywna, obok kary pozbawienia wolności, orzekana była w wysokości od 500 do 1 000 000 zł²⁷. W okresie obowiązywania ustawy z 1969 r. brakowało właściwych rozwiązań, które byłyby adekwatnym środkiem reakcji w sprawach o czyny charakteryzujące się niższym stopniem społecznego niebezpieczeństwa²⁸.

Liczba przestępstw, za które ustawa przewidywała przymus prawny – alternatywny, była stosunkowo niewielka i wynosiła 46. Stanowiły one jedynie 17,5% ogółu regulacji prawnych²⁹. Jednocześnie obejmowały one czyny, których udział w strukturze przestępstw był na tyle znaczny, aby oddziaływać na obraz grzywny. Zagrożenie sankcjami alternatywnymi przewidziane było jedynie w odniesieniu do tzw. lekkich występków³⁰. Grzywna w tym okresie przestała być również akcentowana jako kara preferowana w reakcji na drobną przestępczość. Podejście takie mogło uzasadniać pojawienie się nowego rodzaju kary – ograniczenia wolności, które miało spełniać podobną rolę w systemie kar co kara grzywny³¹.

Reforma polskiego prawa karnego przeprowadzona w latach 80. zakładała rezygnację z nadmiernej represyjności polityki kryminalnej, która

²⁶ K. Buchała, *Kara grzywny – problemy orzekania i nowelizacji kodeksu*, „Palestra” 1988, nr 6, s. 28.

²⁷ A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, B. Kunicka-Michalska, C. Nowak, J. Skupiński, *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, pod red. J. Jakubowskiej-Hara i J. Skupińskiego, Warszawa 2009, s. 60 (dotyczy obowiązywania przepisów z k.k. z 1969 r.).

²⁸ W. Dadak, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych*, Warszawa 2011, s. 254.

²⁹ M. Melezini, *Punitywność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003, s. 186.

³⁰ W. Dadak, *Grzywna samoistna...*, *op. cit.*, s. 254.

³¹ *Ibidem*, s. 256.

została zahamowana stanem wojennym. Wyjątkowo duża populacja więźniów spowodowała, że sporządzono dwa projekty mające na celu zmniejszenie represyjności systemu karnego, chcąc tym samym rozbudować zakres kar nieizolacyjnych. W 1985 r. podniesiono wysokość grzywny o kilkadziesiąt tysięcy złotych, a także wprowadzono bezwzględny zakaz stosowania warunkowego zawieszenia kary w szczególnych przypadkach. Następnie ustawą z 1988 r. wprowadzono kolejne zmiany w przepisach prawa karnego i prawa o wykroczeniach³². Dalsze prace legislacyjne nad ustawą rozpoczęły się w 1989 r., a w 1994 r. powstał projekt nowego kodeksu, który został poddany publicznej dyskusji. W 1997 r. uchwalono nową ustawę karną, której głównym założeniem było wzmocnienie nowego prawa karnego poprzez odchodzenie od krótkoterminowych kar pozbawienia wolności³³, z pierwszeństwem wobec kar nieizolacyjnych (art. 58 § 1)³⁴. Taka filozofia karania była tożsama z tzw. minimalnymi regułami ONZ w zakresie stosowania środków nieizolacyjnych³⁵. Przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych dnia 14 grudnia 1990 r. wskazania zalecają państwom członkowskim ograniczenie stosowania kary pozbawienia wolności i wprowadzają racjonalizację polityki karnej, m.in. wykorzystywanie środków alternatywnych dla tej kary³⁶. W latach 90. ubiegłego wieku, przed wejściem w życie nowej kodyfikacji, grzywna orzekana była na poziomie do 27%, co ilustruje tabela nr 2.

³² Ustawa z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Dz.U. 1988, Nr 20, poz. 135.

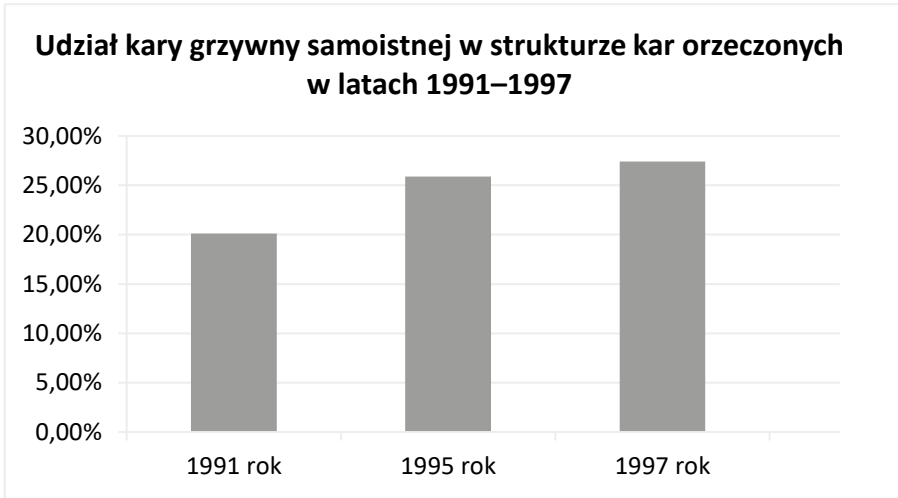
³³ M. Szewczyk, *Jaka alternatywa dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności* [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga Jubileuszowa z okazji rocznicy urodzin prof. A. Gaberle*, Warszawa 2007, s. 104–105.

³⁴ W przypadkach dotyczących przestępstw zagrożonych karami alternatywnymi nowa ustawa z 1997 r., która weszła w życie 1 września 1998 r., dawała pierwszeństwo karom nieizolacyjnym – stosownie do przepisu art. 58 § 1 k.k. Rozszerzono ustawową możliwość stosowania warunkowego umorzenia postępowania oraz warunkowego zawieszenia wykonywania kary, zaostrożono odpowiedzialność za zbrodnie ciężkie, dodano karę dożywotniego pozbawienia wolności, znosząc przy tym karę śmierci, wprowadzono możliwość naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę – art. 46.

³⁵ K. Krajewski, *Spór o politykę karną w Polsce: problem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i alternatyw kary pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54, s. 6.

³⁶ A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, B. Kunicka-Michalska, C. Nowak, J. Skupiński, *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, pod red. J. Jakubowskiej-Hara i J. Skupińskiego, Warszawa 2009, s. 7.

Tabela nr 2³⁷

Wyraźna tendencja wzrostowa orzekanej samoistnej kary grzywny była następstwem uwzględnienia w szerszym niż dotychczas zakresie sytuacji majątkowej skazanego przy wymierzaniu kary grzywny³⁸.

III. Grzywna w Kodeksie karnym z 1997 r.

W wejście w życie Kodeksu karnego z 1997 r. było wynikiem m.in. wieloletnich poszukiwań najlepszych rozwiązań dotyczących wykonywania kar kryminalnych, środków karnych czy innych środków jako reakcji na przestępstwo. Nowy kodeks miał stanowić nie tylko wyraz racjonalnej polityki kryminalnej, ale także uznawać wysoką wartość wolności człowieka³⁹.

Zasadniczą zmianą w systemie kar i zasad ich stosowania, wprowadzoną przez ustawę, była regulacja kary grzywny⁴⁰, którą ustawodawca w katalogu kar, opracowanym na podstawie abstrakcyjnego ujęcia stopnia ich dolegliwości, umieścił jako pierwszą i najłagodniejszą sankcję. Najsurowszą karą było dożywotnie pozbawienie wolności. Dokonana zmiana radykalnie różniła się od poprzedniej systematyki hierarchii karania. Spełniała nową rolę w polityce kryminalnej, zasadniczo sprzeczną z wcześniej obowiązują-

³⁷ Tabela nr 2 – opracowanie własne.

³⁸ M. Melezini, *System prawa karnego*, op. cit., s. 115.

³⁹ Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego, *Nowe Kodeksy karne – 1997 r. uzasadnienie*, Warszawa 1998, s. 141–142.

⁴⁰ K. Krajewski, *Spór o politykę karną w Polsce: problem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i alternatyw kary pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54, s. 6.

cym kodeksem. Podłożem zmiany sposobu orzekania tej kary była negatywna ocena funkcjonowania systemu kwotowego⁴¹. Wraz z wejściem w życie nowych przepisów dotychczas obowiązujący system kwotowy został zastąpiony, nieznanym dotąd w polskim ustawodawstwie karnym, systemem stawek dziennych. Uznano, że system ten umożliwi racjonalniejsze orzekanie grzywny, gdyż sąd zostanie zobowiązany do wnikliwej analizy sytuacji majątkowej i rodzinnej skazanego. Zakładano, że pozwoli to dostosować wymiar kary do realnych możliwości płatniczych skazanego⁴². Zamysłem nowego systemu miało być orzekanie w dwóch etapach. W pierwszym etapie sąd orzekał liczbę stawek dziennych, biorąc pod uwagę ciężar przestępstwa i zawinienia, czyli inaczej mówiąc – ustanowiona liczba stawek odzwierciedlała wagę popełnionego przestępstwa. W drugim etapie sąd orzekał wysokość jednej stawki dziennej, uwzględniając dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. W Kodeksie przyjęto, że najniższa liczba stawek dziennych wynosi 10, a najwyższa 360, z zastrzeżeniem, że ustawa w innych przepisach może stanowić inaczej (patrz art. 33 § 1 k.k. z 1997 r.). Wysokość jednej stawki dziennej ustawodawca określił w granicach od kwoty 10 zł do 2000 zł (patrz art. 33 § 3 k.k. z 1997 r.)⁴³. Kolejnym z walorów systemu orzekania grzywny w stawkach dziennych⁴⁴ było stworzenie lepszych (innych niż miało to miejsce w przypadku grzywny orzekanej kwotowo) warunków do realizacji sprawiedliwościowego celu kary⁴⁵.

⁴¹ M. Melezini, *Kary i inne środki...*, op. cit., s. 58.

⁴² M. Melezini, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010, s. 300.

⁴³ M. Melezini, *Kary i inne środki...*, op. cit., s. 58.

⁴⁴ Myśl oparcia wymiaru sprawiedliwości na dochodzie dziennym skazanego zrodziła się w XIX w. na tle wysuwanych w nauce prawa karnego postulatów uzależnienia wysokości kary grzywny od stanu majątkowego skazanego, co miało wyeliminować nierównomierne odczucie poprzez skazanego dolegliwości kary majątkowej. W praktyce została ona wprowadzona do ustawodawstwa karnego w Portugalii, gdzie w 1884 roku przyjęto, że minimum grzywny stanowią trzy stawki dzienne, a maksimum – dochód z trzech lat. W 1886 r. system ten czasowo przyjęła również Australia – J. Makarewicz, *Prawo karne ogólne*, Warszawa 2017, s. 263 (książka stanowi reprint wydania z 1919 r.); J. Makarewicz, *Prawo karne – wykład porównawczy*, Lwów 1924, s. 254; M. Melezini, *Czy system stawek dziennych przy wymiarze kary grzywny?*, NP 1982, nr 3–4, s. 116–119. Zasadnicze faktyczne przekształcenie wymiaru kary grzywny nastąpiło w XX w., a zapoczątkowane zostało przez państwa skandynawskie. Pierwszym krajem, który wprowadził system stawek dziennych, była Finlandia (1921 r.), następnie przyjęły go Szwecja (1931 r.) i Dania (1939 r.), a w 1974 r. ten model grzywny został wprowadzony do kodeksu karnego Austrii, a potem Republiki Federalnej Niemiec (1975 r.). W 1978 r. system stawek dziennych wprowadziły Węgry, a w latach 80. Portugalia (1982), a następnie Francja, która pierwotnie wprowadziła ten model ustawą w 1983 r., a później partycypowała go do kodeksu karnego.

⁴⁵ Z. Sienkiewicz, *Z rozważań o celach kary grzywny i dyrektywach jej wymiaru [w:] Przesłupstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin prof. T. Kaczmarska*, red. J. Giezek, Kraków 2006, s. 579.

Specyfika wymiaru kary odnoszącego się do grzywny sprowadzała się do tego, iż dotyczyła dwóch odrębnych przedmiotów podlegających kwantyfikacji. Jednym była ocena czynu i stopnia winy, drugim ocena sytuacji ekonomicznej sprawcy⁴⁶. Oznacza to, że istotą systemu stawek dziennych było rozwarstwienie wymiaru grzywny na dwa elementy, które były rozpatrywane osobno. Po ustaleniu liczby i wysokości stawek dziennych mnożono otrzymane wielkości, uzyskując kwotę pieniężną, którą skazany zobowiązany był uiścić⁴⁷.

Ustawowy model wymierzania grzywny był podporządkowany zasadzie, której podstawą dolegliwości miała być strona ekonomiczna⁴⁸. Kara sama w sobie, jako kara majątkowa, od chwili rozstrzygnięcia i ogłoszenia wyroku do momentu jego wykonania miała stanowić faktyczną uciążliwość finansową wobec sprawcy. Ważną nowością w stosunku do poprzedniego stanu prawnego było ustanowienie dyrektywy zakazującej orzekanie grzywny, gdy dochody sprawcy i jego sytuacja majątkowa lub możliwości zarobkowe uzasadniały przekonanie, że skazany nie uiści zasądzonej kwoty i nie będzie można jej ściągnąć w drodze egzekucji⁴⁹. Miało to wyeliminować orzekanie grzywien niecelowych⁵⁰.

Nie sposób pominąć faktu, że ustawa z 6 czerwca 1997 r.⁵¹ pozostawiła w mocy szereg przepisów karnych w ustawach szczególnych, które określały grzywnę w systemie kwotowym. Zrodziło to wiele problemów wynikających ze współistnienia takich dwóch systemów karania, przy jednoczesnym braku odpowiednich reguł kolizyjnych łączących oba te systemy. Przyczyniło się to tym samym do wysuwania postulatów wyeliminowania systemu kwotowego przy wymierzaniu kary grzywny⁵².

Przejście na jednolity system określany w stawkach dziennych zaproponowany został w projekcie zmian ustawy karnej oraz innych przepisów w ustawie z 8 grudnia 2000 r.⁵³ i nowelizacji Kodeksu karnego wprowadzonego ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wyko-

⁴⁶ W. Dadak, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych. Aspekty prawnokarne i kryminologiczne*, Warszawa 2011, s. 102–103.

⁴⁷ M. Melezini, *W sprawie reformy grzywny*, „Przegląd Prawa Karnego” 1993, nr 9, s. 20–21; por. W. Dadak, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych...*, *op. cit.*, s. 63–77;

⁴⁸ W. Dadak, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych...*, *ibidem*, s. 175.

⁴⁹ Art. 58 § 2 k.k.

⁵⁰ M. Melezini, *System prawa karnego. Kary i inne środki...*, *op. cit.*, s. 58.

⁵¹ Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 554, ze zm.

⁵² M. Melezini, *System prawa karnego. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, t. 6, Warszawa 2016, s. 120.

⁵³ V. Konarska-Wrzosek, *Projektowane zmiany w prawie karnym w zakresie grzywny i dyrektywy jej wymiaru*. „Państwo i Prawo” 2001, nr 5, s. 47–49.

nawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw⁵⁴. Dokonana zmiana w przepisie art. 11 Kodeksu karnego wprowadziła do jego treści nowy przepis § 3 i 4. Nowela określała szczególną dyrektywę wymiaru grzywny kwotowej (§ 3) oraz określała dolną rodzajową granicę grzywny kwotowej (§ 4) w wypadkach, w których ustawa szczególna nie określała granicy (na poziomie 100 zł). W konsekwencji ustawodawca przesądził o zachowaniu systemu kwotowego wymiaru grzywny w ustawach szczególnych. Nadal jednak współistnienie dwóch systemów wymiaru kary grzywny (stawkowego i kwotowego) stwarzało spore problemy dotyczące sposobu zaliczania przez sąd rzeczywistego pozbawienia wolności na poczet grzywny wymierzanej kwotowo. W pewnym stopniu wyeliminowała te problemy⁵⁵ ustawa nowelizująca Kodeks karny z 20 lutego 2015 r.⁵⁶

IV. Nowela Kodeksu karnego z 2015 r. Regulacje prawne wprowadzone art. 37a

Zmiany wprowadzone nowelą lutową⁵⁷ dotyczyły prawie wyłącznie systemu sankcji, jakimi operuje prawo karne⁵⁸. Wspomnieć należy, że głównym celem tej reformy karnej było zwiększenie zastosowania kar wolnościowych, ponieważ poprzedzająca ten okres polityka karna polegała w dużej mierze na szerokim stosowaniu kar izolacyjnych, które stanowiły najwyższy wskaźnik w Unii Europejskiej. W Polsce na 100 000 mieszkańców aż 221 osób odbywało karę w izolacji⁵⁹.

Zmiany kodeksowe zdecydowanie miały zwiększyć rolę kar nieizolacyjnych kosztem kary pozbawienia wolności⁶⁰. Celem nowelizacji było wprowadzenie zmian do struktury orzekania kar oraz przemodelowanie

⁵⁴ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, Ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. z 2009 r. Nr 206, poz. 1589.

⁵⁵ A. Zoll, *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie* [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 444–445; W. Wróbel, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Zakamycze 2003, s. 903–905; W. Górowski, *Grzywna, nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 73–75; M. Melezini, *System prawa karnego...*, op. cit., s. 120.

⁵⁶ Ustawa z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 396.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ M. Melezini, *System prawa karnego...*, op. cit., s. 120–121.

⁵⁹ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, wyd. I, Warszawa 2015, s. 305.

⁶⁰ Kara grzywny w 2011 stanowiła 21.3% ogółu skazań – wciąż była wykorzystywana w stopniu niezadawalającym, natomiast zbyt często orzekano karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania – w 2011 r. udział tego rodzaju kary wynosił 56,9% w skali ogółu skazań, patrz: M. Melezini, *System prawa karnego*, op. cit., s. 137.

kary pozbawienia wolności na kary wolnościowe. Ewolucja ta miała za zadanie pozostawienie skazanego w dotychczasowym środowisku po to, aby nie ograniczać mu kontaktu z najbliższym otoczeniem. Takie „ulepszenie” karania miało niewątpliwie podłoże ekonomiczne, stanowiące tańszy „środek karny” w stosunku do kary izolacyjnej. Jednocześnie zwiększała się rola sankcji dodatkowych, czyli środków karnych oraz wydzielonych z tej grupy środków kompensacyjnych i przepadku, a także środków zabezpieczających. Zmiany ustawowych zasad odpowiedzialności karnej można uznać za marginalne, z jednym wyjątkiem dotyczącym zbiegu przestępstw i jego konsekwencji – kary łącznej, które były głębokie⁶¹.

W świetle nowej strategii polityczno-kryminalnej przyjętej przez twórców tej obszernej reformy, dokonanej na mocy uchwalonej ustawy karnej, rola grzywny samoistnej jako instrumentu polityki karnej uległa wyraźnemu wzmocnieniu⁶². Wprowadzono postępowe rozwiązania, zmieniając zasadniczo model karnoprawnej reakcji na popełnione przestępstwo, co uznawano za zmianę w filozofii karania⁶³.

Naczelne rozwiązania wprowadzono poprzez dodanie nowego przepisu art. 37a, na podstawie którego możliwe było orzeczenie alternatywnej kary. Grzywna zatem mogła być orzeczona: 1) gdy występuje w sankcji z przepisem związanym z danym rodzajem przestępstwa bądź 2) gdy ustawa przewiduje przestępstwo zagrożenia wyłącznie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat lub 3) w związku z zastosowaniem nadzwyczajnego złagodzenia kary za występki (art. 60 § 6 pkt 3 i 4 k.k.) lub 4) jako kara zamienna, orzeczona zamiast zarządzenia wykonania warunkowego zawieszony kary pozbawienia wolności⁶⁴. Innymi słowy – art. 37a k.k. poszerzył i wzmocnił zakres stosowania grzywny samoistnej (lub innej kary wolnościowej), nawet w przypadku ustawowego zagrożenia związanego z danym typem czynu zabronionego – kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej 8 lat, i to niezależnie od tego, czy chodzi o zagrożenie zawarte w regulacjach

⁶¹ Po art. 37 dodaje się nowy przepis art. 37a i art. 37b w brzmieniu ustaw z 2015 r. stanowi, iż: „art. 37a.: Jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, można zamiast tej kary orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1a pkt 1, 2 lub 4”.

„art. 37b. W sprawie o występki zagrożony karą pozbawienia wolności, niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego w ustawie za dany czyn, sąd może orzec jednocześnie karę pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat – 6 miesięcy, oraz karę ograniczenia wolności do lat 2. W pierwszej kolejności wykonuje się wówczas karę pozbawienia wolności, chyba że ustawa stanowi inaczej”.

⁶² M. Melezini, *System prawa karnego...*, op. cit., s. 120–121.

⁶³ J. Giezek, P. Kordas, *Nowa filozofia karania, czyli o założeniach i zasadniczych elementach nowelizacji Kodeksu karnego*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 10 i n.

⁶⁴ M. Melezini, *System prawa karnego...*, op. cit., s. 138–139.

części szczególnej k.k., czy w przepisach pozakodeksowych⁶⁵. Przepis ten nie miał zastosowania w przypadku powołania dyrektywy priorytetu kar wolnościowych (w tym grzywny) z art. 58 § 1 k.k.⁶⁶ Zgodnie z zasadą prymatu kar wolnościowych w wypadkach czynów zabronionych o zagrożeniu wskazanym w art. 58 § 1 k.k. sąd winien w pierwszej kolejności zastosować kary przewidziane w art. 37a k.k., czyli grzywnę albo ograniczenie wolności, a dopiero później skłaniać się ku wyborowi kary pozbawienia wolności jako kary o charakterze *ultima ratio*⁶⁷. Należy wspomnieć, że wraz z zastąpieniem dotychczasowego art. 58 § 3 k.k. artykułem 37a k.k. uchylono art. 58 § 4 k.k., rezygnując z ograniczeń w wyborze kary nieizolacyjnej⁶⁸. Jak już zauważono, umiejscowienie przepisu art. 37a k.k. w rozdziale dotyczącym kar, w przeciwieństwie do dotychczasowego art. 58 § 3 k.k., który powszechnie zaliczał się do sfery tak zwanego sędziowskiego wymiaru kary, „pozwala na rozszerzenie zakresu ustawowego zagrożenia każdego przepisu przewidującego sankcję do 8 lat pozbawienia wolności poprzez dodanie grzywny lub kary ograniczenia wolności”⁶⁹.

M. Melezini pisze wprost, że: „dotychczasową podstawą wymierzenia grzywny samoistnej było przede wszystkim występowanie tej kary w sankcji przepisu, związanej z określonym typem przestępstwa. W k.k. grzywna występuje wyłącznie w sankcjach alternatywnych, w których figuruje obok kary ograniczenia wolności, a także obok pozbawienia wolności od roku, do 2 lat, do 3 lat lub obok kary ograniczenia wolności oraz pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. I chociaż ustawowy zakres orzekania grzywny samoistnej w ramach sankcji przepisu nie uległ zmianie, to w związku z istotną zmianą brzmienia art. 58 § 1, priorytet grzywny samoistnej został jeszcze bardziej wzmocniony. W obecnym stanie prawnym w wypadku przestępstwa zagrożonego alternatywnie grzywną (lub karą ograniczenia wolności) mają pierwszeństwo nie tylko w stosunku do bezwzględnej kary pozbawienia wolności, ale także w stosunku do kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Artykuł 58 § 1 k.k. stanowi bowiem, że jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, a przestępstwo

⁶⁵ Patrz J. Giezek, *O sankcjach alternatywnych oraz o możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 27–35; A. Grześkowiak, K. Wiak, *Komentarz do kk, 2015 r.*, Warszawa 2015, s. 320–325; W. Górowski, *Orzekanie kary grzywny po 1 lipca 2015*, s. 66–76; M. Małecki, *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary*, Kraków 2015, s. 284–294; M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne 2015*, Warszawa 2015, s. 327.

⁶⁶ M. Melezini, *System prawa karnego*, *op. cit.*, s. 138–139.

⁶⁷ <www.senat.gov.pl/senat/userfiles/public/dokument/druki>, Senat RP X Kadencja, publikacja, druk 163 Warszawa 16.07.2020, data publikacji 17.07.2020 [dostęp: 12.10.2022].

⁶⁸ M. Melezini, *System prawa karnego. Kary...*, *op. cit.*, s. 138–139.

⁶⁹ <www.senat.gov.pl/senat/userfiles/public/dokument/druki>, Senat RP X Kadencja, publikacja, druk 163 Warszawa 16.07.2020, data publikacji 17.07.2020 [dostęp: 12.10.2022].

jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, sąd orzeka karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełniać celów kary”⁷⁰.

Przyjęta pierwotnie filozofia karania, jakkolwiek trafna w swym założeniu, nie była w pełni uskuteczniata. Uznano bowiem, że rozwiązanie to stanowi daleko idącą liberalizację, choć jest konsekwentne wobec zaprobowanej w art. 58 § 1 k.k. zasady preferencji kar nieizolacyjnych⁷¹. Ustawodawca, eliminując w ustawie dyrektywę pierwszeństwa kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania przed karą pozbawienia wolności, zmierzał do redukcji orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na rzecz samoistnej grzywny (lub kary ograniczenia wolności). Dodatkową zachętą do orzekania kary wolnościowej, a zatem grzywny, zamiast kary pozbawienia wolności, było uchylenie obowiązku badania przez sąd stanu majątkowego sprawcy w celu ustalenia zasadności orzeczenia grzywny⁷². Przepis dawał możliwość zastosowania grzywny lub kary ograniczenia wolności wówczas, gdy przestępstwo zagrożone było karą pozbawienia wolności do 8 lat⁷³ (na przykład przy przestępstwie oszustwa z art. 286 § 1 k.k.) lub w przypadku mniejszej wagi (art. 286 § 3 k.k.). Ta szczególna dyrektywa określona w art. 37a, zwana również instytucją kary zamiennej⁷⁴, zdaniem A. Marka „oznacza m.in. to, że wskazane kary nieizolacyjne powinny być uwzględnione przy wyborze odpowiedniego rodzaju kary w sytuacjach, w których ustawodawca odwołuje się do zagrożenia karą lub kary przewidzianej za dany typ przestępstwa (zob. art. 10 § 3, art. 57a, art. 64 § 2 k.k.)”⁷⁵. W odniesieniu natomiast do zniesionego przepisu art. 58 § 3 k.k. zostały rozszerzone formalnie i materialnie podstawy stosowania kary zamiennej⁷⁶. W praktyce oznacza to niczym nieograniczoną możliwość wymierzenia przez sąd grzywny albo kary ograniczenia wolności w odniesieniu do niemal każdego (typu) przestępstwa, a zapis ten stanowił jeden z filarów reformy prawa karnego z 2015 r.⁷⁷

Wprowadzony przepis art. 37a k.k. miał możliwość przekształcenia pojawiających się w ustawie sankcji jednorodnych w sankcje alternatywne. Stało się tym samym kompetencją sądową orzekanie grzywny albo kary

⁷⁰ M. Melezini, *System prawa karnego. Kary...*, op. cit., s. 138–139.

⁷¹ A. Marek, *Komentarz. Kodeks Karny*, Warszawa 2007, s. 159.

⁷² M. Melezini, *System prawa karnego. Kary...*, op. cit., s. 138–139.

⁷³ Ustawa z 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 541.

⁷⁴ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo Karne z komentarzem*, wyd. 1, Warszawa 2015, s. 316–328.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 328.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 316.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 317.

ograniczenia wolności *in concreto* zamiast kary pozbawienia wolności określonej w ustawowym zagrożeniu oraz odczytywanej z przepisu typizującego⁷⁸. W doktrynie przedmiotowe uregulowanie ukształtowało liczne stanowiska dowodzące, że jest to: 1) modyfikator ustawowego zagrożenia karą, 2) dyrektywa sądowego wymiaru kary, określana też zamianą kary, 3) dyrektywa czy instytucja ustawowego wymiaru kary, określana też jako sankcja zamienna, 4) nadzwyczajny wymiar kary, niebędący nadzwyczajnym złagodzeniem kary, 5) swoisty rodzaj nadzwyczajnego złagodzenia kary⁷⁹.

V. Nowela Kodeksu karnego z 2020 r.

Wprowadzone w 2020 r. zmiany do art. 37a k.k. nadały pierwotnemu przepisowi nowe brzmienie normatywne. Nowelizacja Kodeksu karnego została dokonana poprzez przepis art. 38 ustawy z 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami Covid-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzeniu układu w związku z wystąpieniem Covid-19⁸⁰, zwanej potocznie Tarczą antykryzysową 4.0. W żadnym zakresie ustawa ta nie była zbieżna z merytorycznym jej przedmiotem. Wprowadzone rozwiązania nie zostały uzasadnione ani też nie została przedłożona żadna analiza dowodząca o nieskuteczności założonych celów w stosowaniu dawnego brzmienia przepisu art. 37a k.k. Do przyjętej koncepcji „zamiany kary” wprowadzonej ustawą czerwcową zgłoszono wiele zastrzeżeń. Artykuł 37a k.k.⁸¹ „do tej pory był przepisem rozumianym jako modyfikator ustawowego zagrożenia karą, współwyznaczający ustawowe zagrożenia w tych wszystkich przypadkach, w których przepis typizujący wymienia karę pozbawienia wolności do lat 8 jako karę najsurowszą. Jak się wskazuje, po nowelizacji w 2020 r. przepis ten stał się instytucją sądowego wymiaru kary, możliwą do zastosowania jedynie po przeprowadzeniu skomplikowanego i wewnętrznie sprzecznego rozumowania. Prowadząc jednocześnie do odwrócenia filozofii karania, na której oparty jest współczesny Kodeks karny i którego celem jest wzmocnienie punitowności systemu prawa karnego i położenie nacisku na funkcję kary jako środka zmierzającego do odwetu

⁷⁸ M. Małecki, *Charakter prawny art. 37a kk*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 11–12, s. 181 i 185.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Dz.U. z 2020 r. poz. 1086. Należy przy tym zaznaczyć, że przedmiotowa ustawa została ogłoszona w Dzienniku Ustaw 23 czerwca 2020 r., a z uwagi na wskazanie zawarte w art. 103 tej ustawy przepis art. 37a k.k. wszedł w życie w dniu następnym po ogłoszeniu ustawy, tj. 24 czerwca 2020 r.

⁸¹ Przepis art. 37a k.k. został wprowadzony do kodeksu karnego w 2015 r. i miał na celu ograniczenie stosowania kary pozbawienia wolności w stosunku do drobniejszych czynów zabronionych, z nastawieniem na zwalczanie drobnych i średnich, jak i średniociężkich przestępstw, przy zastosowaniu kar wolnościowych.

za popełniony czyn i izolacji sprawcy”⁸², co stoi w sprzeczności z art. 58 § 1 k.k., jak i przyjętą zasadą prymatu kar wolnościowych. Obecnie przepis art. 37a k.k. w swej koncepcji prowadzi do zawężenia granic jego oddziaływania na sankcje przestępstw opisanych w części szczególnej Kodeksu karnego, usuwając z wielu przepisów kary wolnościowe, tj. grzywnę lub ograniczenie wolności, co dobitnie potęguje odpowiedzialność karną za różne typy występów⁸³. Nowelizacja ta, budząca wiele wątpliwości, wskazywała, że „przekształcenie art. 37a k.k. znosi dyrektywę pierwszeństwa kary wolnościowej na rzecz pierwszeństwa kary pozbawienia wolności. [...] ewentualne odstępstwo od wymierzenia kary pozbawienia wolności sąd będzie uzależniał od tego, jaka byłaby w danej sprawie wysokość kary pozbawienia wolności. Sąd, stosując przepis art. 37a, zapewne powinien najpierw hipotetycznie ustalić wysokość kary pozbawienia wolności, a dopiero potem – jeżeli uzna, że zamiast tej kary wystarczająca będzie kara grzywny albo ograniczenia wolności (np. polegająca na potrąceniu od 10 do 25% wynagrodzenia na cel społeczny)”⁸⁴. W ocenie środowiska lekarskiego zmiana ta może mieć radykalny wpływ na system wymiaru kary wobec bardzo wielu przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, tj. w zakresie nieumyślnego spowodowania śmierci pacjenta (art. 155 k.k.)⁸⁵ oraz aborcji na życzenie kobiety (art. 152 k.k.) – uniemożliwiając orzeczenie kary wolnościowej⁸⁶. Może to negatywnie wpłynąć na regulacje przyjęte ustawą z 2015 r.⁸⁷ Dokonana mody-

⁸² <www.senat.gov.pl/senat/userfiles/public/dokument/druki>, Senat RP X Kadencja, publikacja, druk 163 Warszawa 16.07.2020, data publikacji 17.07.2020, s. 4, Cytat z pisma senatorów RP do Marszałka Senatu z dnia 16 lipca 2020 r. w przedmiocie zasadniczych zmian art. 37a k.k.

⁸³ Opinia w sprawie uchwalonej przez Sejm RP ustawy z 4 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na podstawie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętymi skutkami COVID-19. Druk senacki nr 142, Kraków 15 czerwca 2020 r., s. 25.

⁸⁴ Dolnośląska Izba Lekarska, *Zmiana art. 37a kk. Wejście w życie i możliwe konsekwencje dla środowiska lekarskiego*, 23.07.2020, <<https://dilnet.wroc.pl/zmiana-art-37a-k-k-wejscie-w-zycie-i-mozliwe-konsekwencjedla-srodowiska-lekarskiego>> [dostęp: 23.06.2022].

⁸⁵ Opinia w sprawie uchwalonej przez Sejm RP na 12 posiedzeniu Ustawy z 4 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na podstawie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętymi skutkami COVID-19 (druk senacki nr 142), Kraków, 15 czerwca 2020 r., s. 26, patrz również <www.senat.gov.pl/senat/userfiles/public/dokument/druki>, Senat RP X Kadencja, publikacja, druk 163, Warszawa, 16 lipca 2020, data publikacji 17 lipca 2020, s. 3 [dostęp 12.10.2022].

⁸⁶ <www.senat.gov.pl/senat/userfiles/public/dokument/druki>, Senat RP X Kadencja, publikacja, druk 163 Warszawa 16.07.2020, data publikacji 17.07.2020, s. 4 [dostęp 12.10.2022].

Zmiana wprowadzona w art. 37a k.k. w 2020 r. w ocenie środowiska lekarskiego może prowadzić do udzielania niezbędnej jedynie pomocy pacjentom (bez podejmowania nadmiernego ryzyka), aby uniknąć ewentualnych konsekwencji z zakresu odpowiedzialności zawodowej za np. podjęte ryzykowne działania w momencie ratowania życia pacjenta, które mogłyby być potraktowane jako tzw. błędy lekarskie, za popełnienie których wobec personelu medycznego zostałyby zastosowane zastrzone sankcje karne.

⁸⁷ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. zmieniająca Kodeks karny, Dz.U. z 2015 r. poz. 396, zwana tzw. ustawą lutową.

fikacja przepisu zwiększyła tym samym represyjność prawa, co w pierwotnym brzmieniu reformy lutowej⁸⁸ nie było takim zamysłem⁸⁹.

Mając na uwadze kontrowersyjność przepisu, który w sposób nieproporcjonalny przekracza zasadę swobodnego sądowego uznania wymiaru sprawiedliwości w zakresie wysokości kary⁹⁰, Ministerstwo Sprawiedliwości przedstawiło oficjalne stanowisko, w którym podano, że „wbrew nieprawdziwym doniesieniom nowe regulacje zawarte w uchwalonej [...] Tarczy antykryzysowej 4.0 nie zmieniają zasad odpowiedzialności karnej za jakiegokolwiek przestępstwa. Dotyczy to również błędów lekarskich. [...] Kary te się nie zmieniły [...] i tak pozostanie. Całkowicie nieprawdziwe jest, że za błędy lekarskie będzie można orzec wyłącznie karę pozbawienia wolności. Sąd będzie mógł [...] zawieszać wykonanie kary pozbawienia wolności albo – jeśli oceni, że są ku temu podstawy – zamiennie stosować grzywnę lub karę ograniczenia wolności, warunkowo umorzyć postępowanie albo zawiesić karę”⁹¹. Mimo zapewnień ustawodawcy ta „niefortunna” zmiana art. 37a k.k. w realiach konkretnego przypadku prowadzić może do wniosku, że analizowana modyfikacja z pewnością zaostrzyła odpowiedzialność karną.

Jednorodny dotychczas przepis został podzielony na dwie części techniczno-legislacyjne. W § 1 wskazano dolną granicę orzekanej grzywny, której wysokość nie może stanowić mniej niż 100 stawek dziennych, a kara ograniczenia wolności nie może być niższa niż 3 miesiące. Przepis ma być stosowany wyłącznie do przestępstw zagrożonych tylko karą pozbawienia wolności do 8 lat, jednak orzeczenie grzywny lub kary ograniczenia wolności może nastąpić wtedy, gdy wymierzona za przestępstwo kara pozbawienia wolności nie byłaby surowsza od roku. Obowiązkowe w odniesieniu do sprawcy stało się równoczesne zasądzenie środka karnego, środka kompensacyjnego lub przepadku (co nawiązuje do uchylonego art. 58 § 3 k.k.).

Do art. 37a k.k. dodano § 2 wyłączający zastosowanie § 1 wobec sprawców, którzy popełnili przestępstwo, działając w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego oraz sprawców przestępstw o charakterze terrorystycznym.

Pierwotna regulacja dawała sądowi możliwość stosowania kar wolnościowych bez żadnych ograniczeń, natomiast w obecnym brzmieniu unormowanie zostało zawężone poprzez dodanie sformułowania: „do prze-

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ Poszukując podłoża historycznego, upatruje się jako odpowiednik tego zapisu przepis art. 54 kodeksu karnego z 1969 r., czyli odpowiednik represji prawa w okresie PRL.

⁹⁰ Projekt o zmianie ustawy – Kodeks karny z dnia 16 lipca 2020 r., druk 163.

⁹¹ M. Warchoń, *Zaostrzenie kar za błędy lekarskie to nieprawda* – Na spotkaniu z samorządem lekarskim 23-06-2020. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, 23.06.2020 r. <<https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/marcin-warchol-na-spotkaniu-z-samorzadem-lekarskim-zaostrzenie-kar-za-bledy-lekarskie-to-nie-prawda>> [dostęp: 23.06.2020].

stępsstw zagrożonych tylko karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat⁹². Prowadzi to do wniosku, że pierwotne „sankcje zamienne” przekształciły się w zagrożenie jednorodzące („tylko” karą pozbawienia wolności)⁹³. Przepis zarówno w swym pierwotnym kształcie⁹⁴, jak i po dokonanych zmianach stanowił instytucję fakultatywną, której zastosowanie ograniczone jest indywidualnymi okolicznościami danej sprawy⁹⁵.

Problem art. 37a k.k.⁹⁶, wzbudzający liczne wątpliwości natury konstytucyjnoprawnej na płaszczyźnie nieprzestrzegania standardów obowiązujących w procesie legislacyjnym, pomógł niejako rozwiązać wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 14 lipca 2020 r. Identyfikacja bowiem zapisu art. 37a k.k. zawarty w ustawie z 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw został w całości uznany za niezgodny z Konstytucją RP⁹⁷. Rzeczą nie mniej ważną jest fakt, że wersja obowiązującej ustawy nowelizującej art. 37a k.k. z 19 czerwca 2020 r. weszła w ży-

⁹² Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych ustaw. Druk nr 3451, s. 4 Sejm VIII Kadencji, 14.05.2019 r., źródło: <<https://www.sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3451>> [dostęp: 10.10.2022].

⁹³ M. Małecki, *Trik w Tarczy 4.0, zmiana jednego przepisu generalnie zastrzega sankcje. Za aborcję, znieważenie prezydenta, błąd medyczny...* Dogmaty Karnisty 20.06.2020 r., <<https://www.dogmatykarnisty.pl/2020/06/trik-w-tarczy-4-0-zmiana-jednego-przepisu-generalnie-zastrzega-sankcje>> [dostęp: 10.03.2022].

⁹⁴ Warto pamiętać, że przed wprowadzeniem zmian w 2020 r. w piśmiennictwie prezentowano stanowisko co do normatywnego charakteru regulacji przewidzianej w art. 37a k.k., podając, że przepis ten winien być rozumiany jako 1) modyfikator ustawowego zagrożenia karą, 2) jako dyrektywa sądowego wymiaru kary, 3) czy też jako instytucja ustawowego wymiaru kary – określana mianem sankcji zamiennej, 4) czy jako nadzwyczajny wymiar kary niebędący nadzwyczajnym złagodzeniem, czy jako *sui generis* nadzwyczajnego złagodzenia – patrz uwagi E. Hryniewicz-Lach, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny*, t. 1, *Część ogólna*. Komentarz art. 1–116, Warszawa 2021, s. 715.

⁹⁵ Blok prawny: B. Małek, *Kara nieizolacyjna zamiast pozbawienia wolności – jakie obostrzenia zawiera art. 37a kk po nowelizacji?*, <prawnyblog.pl/prawo-karne/60-kara-nieizolacyjna-zamiast-pozbawienia-wolnoscii-jakie-obostrzenia-zawiera-art-37a-kk-po-nowelizacji.html> [dostęp: 26.12.2022].

⁹⁶ M. Małecki, *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary* [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015 r., s. 288–289; M. Małecki, *Stosowanie art. 37a kk. Głosa do postanowienia SN z dnia 31.03.2016 r., sygn. II KK 361/15*, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 3, s. 125–127.

⁹⁷ Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 14 lipca 2020 r. (Kp 1/19, OTK-A 2020, poz. 36) uznał tożsamy zapis art. 37a k.k. ustawy nowelizującej kodeks karny z 13 czerwca 2019 r. za niezgodny z Konstytucją RP. W odniesieniu do procesu legislacyjnego, podczas którego doszło do modyfikacji tego przepisu, w piśmiennictwie podnoszone są zastrzeżenia dotyczące zgodności trybu procedowania parlamentu z konstytucyjnymi standardami stanowienia norm prawa karnego. Wątpliwości w tym zakresie pogłębia fakt, iż część rozwiązań dotyczących zmian w prawie karnym została wprowadzona dopiero na etapie prac sejmowych. To zaś sprawia, iż prezentowany jest pogląd, że – w świetle stanowiska wyrażonego we wspomnianym wyroku TK – przepis art. 37a k.k. w aktualnym brzmieniu jest niezgodny z wzorcami konstytucyjnymi gwarantującymi prawidłowy tok procesu legislacyjnego ustaw o charakterze kodeksowym. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że ustawa z 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw jest w całości niezgodna z art. 7 w zw. z art. 112 oraz art. 119 ust. 1 Konstytucji RP.

cie 24 czerwca 2020 r.⁹⁸, a około miesiąc później identyczny przepis został uznany za niekonstytucyjny. Sprawia to, że w świetle wyroku Trybunału Konstytucyjnego art. 37a k.k. w aktualnym brzmieniu jest niezgodny ze wzorcami konstytucyjnymi, gwarantującymi prawidłowy tok procesu legislacyjnego ustaw o charakterze kodeksowym⁹⁹.

VI. Podsumowanie

Dokonane w oparciu o zarys historyczny rozważania dowodzą, że na przestrzeni lat polskie prawo karne w zakresie orzekania kary grzywny znacznie ewoluowało. Początkowo w 1932 r. grzywna jako dolegliwość najłżejsza najczęściej była stosowana wobec sprawców i stanowiła ok. 51,3% wszystkich skazań. Na skutek kolejnych nowelizacji Kodeksu karnego nastąpił zauważalny spadek orzekalności grzywny. Zaostrzenie surowości sankcji majątkowej w latach 1975–1980 doprowadziły do konieczności przeprowadzenia reformy w 1997 r. Wprowadzone wówczas zmiany nie tylko sklasyfikowały grzywnę w katalogu kar na pierwszym miejscu, ale również podkreśliły jej szczególny charakter, właściwości kryminalno-polityczne, czyniąc z niej przy tym główną sankcję w katalogu kar orzekanych przez sądy wobec sprawców czynów o średnim i mniejszym stopniu szkodliwości społecznej. Kolejna reforma w 2015 r. dokonała zmian części ogólnej, redefiniując przyjęte założenia w Kodeksie karnym z 1997 r. Modyfikacje te obejmowały nowe rozwiązania w zakresie reagowania na drobną i średnią przestępczość, co zasadniczo zmieniło model karnoprawnej reakcji, stanowiąc tym samym podstawowy wyraz zmiany filozofii karania¹⁰⁰.

Wprowadzony przepis art. 37a był w 2015 r. próbą przywrócenia swobody decyzji sądom orzekającym w sprawach karnych. W istocie pozwalał on (przy zagrożeniu karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat) na wymierzenie kary zamiennej – nieizolacyjnej wobec sprawców drobnej oraz średniej przestępczości. Przywołując stanowisko prof. M. Królikowskiego dotyczące znaczenia i ożywienia grzywny po 2015 r., należy stwierdzić, że „ustawodawca zerwał z alternatywnością zagrożenia za dany typ karami różnego rodzaju (izolacyjnymi lub wolnościowymi), a pozostawił jedynie zasadę, że jeżeli orzeczona kara pozbawienia wolności byłaby

⁹⁸ Dz.U. z 2020 r. poz. 1086.

⁹⁹ G. Łabuda, J. Giezek (red.), D. Gruszecka, K. Lipiński, *Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 339; E. Hryniewicz-Lach, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks Karny, t. 1, Część ogólna. Komentarz art. 1–116*, Warszawa 2021, s. 714.

¹⁰⁰ J. Giezek, P. Kardas, *Nowa filozofia karania, czyli o założeniach i zasadniczych elementach nowelizacji Kodeksu karnego*, „Palestra” 2015, nr 7–8 s. 10 i n. oraz A. Grześkowiak, *Model ustawowy polityki karnej na tle projektów zmian kodeksu karnego*, D. Kala, I. Zgoliński (red.), *Reforma prawa karnego materialnego i procesowego. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2015.

ostatecznie niewielka, to – niezależnie od zasad nadzwyczajnego złagodzenia kary – można zamiast niej orzec karę ograniczenia wolności albo grzywnę, jeżeli równocześnie sąd orzeknie środek karny, środek kompensacyjny lub przepadek”¹⁰¹.

Sytuacja polityczna, jak i pandemiczna w 2020 r. przyczyniła się do wprowadzenia modyfikacji kodeksowej art. 37a k.k. Pierwotny przepis art. 37a k.k., który do tej pory rozumiany był jako modyfikator ustawowego zagrożenia karą, współwyznaczający ustawowe zagrożenia w tych wszystkich przypadkach, w których przepis typizujący wymienia karę pozbawienia wolności do lat 8 jako karę najsurowszą, uległ zasadniczej zmianie i w konsekwencji nastąpiło zawężenie jego „użyteczności”. Zmiany wprowadzone od 2020 r. sprawiają, że skorzystanie z kar nieizolacyjnych jest możliwe w szczególności, jeżeli orzeka się środek karny, kompensacyjny lub przepadek. Jedynie wyjątek stanowią sprawcy, którzy popełniają przestępstwo, działając w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego oraz wobec sprawców przestępstw o charakterze terrorystycznym (§ 2)¹⁰².

Niewątpliwie reforma ta w swym ustawowym przedmiocie poświęcona zagadnieniom w szczególności wsparcia finansowego dla przedsiębiorców dotkniętych skutkami epidemii¹⁰³ stała się wysoce nieprzejrzystym instrumentem do sądowego jej zastosowania. Należałoby zatem ocenić krytycznie modyfikację art. 37a k.k., która w swej intencji miała ograniczyć nadmiernie szeroki sądowy luz decyzyjny, umożliwiający orzekanie kary łagodniejszej wobec czynów, których stopień szkodliwości nakazywałyby wymiar kary izolacyjnej. Nałożenie zatem na sędziego szeregu obowiązków wynikających z wprowadzonych tzw. „niewielkich” modyfikacji art. 37a k.k. stanowi o niepewności w obszarze nakazów i zasad wymiaru kary, a nadto może być przyczyną rezygnacji ze stosowania kar wolnościowych. Doprowadzić może to do „bardzo poważnego ograniczenia i utrudnienia stosowania zamiennych kar wolnościowych, czego nieuchronnym składnikiem będzie powrót do kary pozbawienia wolności wtedy, gdy w sank-

¹⁰¹ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo Karne...*, *op. cit.*, s. 317.

¹⁰² J. Giezek, P. Kardas, *O normatywnych podstawach wymiaru kar nieizolacyjnych w przypadku drobnej i średniej przestępczości. Kilka uwag o zmodyfikowanej treści art. 37a*, „Prokuratura i Prawo” 2022, nr 7–8, s. 103 i n. <<https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-8>> [dostęp: 12.10.2022].

¹⁰³ Przepis art. 38 do ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami Covid-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzeniu układu w związku z wystąpieniem Covid-19, zwanej potocznie „Tarczą antykryzysową 4.0”.

cji karnej nie przewidziano alternatywy¹⁰⁴. W efekcie może być przyczyną orzekania wyroków, które w części dotyczącej kary będą uchodzić za wyroki niesprawiedliwe. Należy zauważyć, że wprowadzona zmiana miała zastąpić „zbyt liberalne” ujęcie pierwotnego zapisu art. 37a k.k., a w konsekwencji, w sposób istotny, zawęziła zakres jego zastosowania.

Reasumując powyższe rozważania, należy nadmienić, że ustanowione rozwiązanie uzupełnione o surowsze konsekwencje karne od 2020 r. przez obecnych decydentów dążących do zaostrzenia polityki karnej zrodziło niestety szereg wątpliwości w niemal każdym możliwym aspekcie. Oznacza to, że improwizowane modyfikacje prawne z reguły nie służą wewnętrznej harmonii koniecznej dla prawidłowego toku procesu legislacyjnego. Wprowadzenie zmian ustawowych jest z pewnością szczególnym wyzwaniem dla ustawodawcy, który przy tworzeniu prawa winien zastosować praktykę dialogu i dyskusji na poziomie prac parlamentarnych, aby wyeliminować niezgodności sprzeczne z wzorcami kodeksowymi¹⁰⁵.

A B S T R A C T

The article covers the subject of the evolution of the fine as a penalty, which from 2015 is to constitute a “more” significant criminal sanction adjudicated by Polish courts. The considerations made will be preceded by a historical outline illustrating the importance of the fine in the system of penalties of the Polish penal codes of 1932, 1969 and 1997. The choice of the issue in question is dictated by the introduction of the general reform of punishment into the law in 2015, which was aimed at changing penal policy. The orientation and appreciation of non-custodial penalties in the regulation of Article 37a of the Penal Code in its original wording (in defined cases) authorised courts to impose

¹⁰⁴ V. Konarska-Wrzosek, *Ogólne założenia reformy prawa karnego przeprowadzonej ustawą z dnia 13.06.2019 r.* P. Góralski, A. Muszyńska (red.), *Reforma prawa karnego w latach 2015–2019*, Warszawa 2020, s. 124 i n.

¹⁰⁵ J. Giezek (red.), D. Gruszecka, K. Lipińska, G. Łabuda, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 339; E. Hryniewicz-Lach [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny*, t. 1, *Część ogólna. Komentarz*. Art. 1–116, Warszawa 2021, s. 714.

a fine or a penalty of restriction of liberty instead of imprisonment. The considerations carried out will attempt to assess the solution introduced by Article 37a of the Penal Code in 2015 in relation to the legislative changes introduced, which seemingly only give the impression of minor editorial modifications of Article 37a of the Penal Code made during the 2020 pandemic.

Keywords: Criminal law, meaning of fine, Polish criminal code, fine penalty

Bibliografia

- Błachnio-Parzych A., Jakubowska-Hara J., Kosonoga J., Kuczyńska H., Kunicka-Michalska B., Nowak C, Skupiński J., *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, pod red. naukową J. Jakubowskiej-Hara i J. Skupińskiego, Warszawa 2009
- Buchała K., *Kara grzywny – problemy orzekania i nowelizacji kodeksu*, „Palestra” 1988, nr 6
- Dadak W., *Grzywna samoistna w stawkach dziennych. Aspekty prawnokarne i kryminologiczne*, Warszawa 2011
- Giezek J. (red.), Gruszecka D., Lipińska K., Łabuda G., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021
- Giezek J., P. Kardas, *O normatywnych podstawach wymiaru kar nieizolacyjnych w przypadku drobnej i średniej przestępczości. Kilka uwag o zmodyfikowanej treści art. 37a*, „Prokuratura i Prawo” 2022, nr 7–8
- Giezek J., P. Kardas, *Nowa filozofia karania, czyli o założeniach i zasadniczych elementach nowelizacji Kodeksu karnego*, „Palestra” 2015, nr 7–8.
- Giezek J., *O sankcjach alternatywnych oraz o możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8
- Grześkowiak A., Wiak K., *Komentarz do kk, 2015 r.*, Warszawa 2015
- Górowski W., *Orzekanie kary grzywny po 1 lipca 2015 r.*, „Palestra” 2015, nr 7–8
- Górowski W., *Grzywna. Reforma Prawa karnego*, „Palestra” 2015, nr 7–8
- Hryniewicz-Lach E. Rozdział IV. Kary. Objasnienia do art. 32-38.[w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny*, t. 1, *Część ogólna. Komentarz*. Art. 1–116, Warszawa 2021
- Jakubowska-Hara J. (red.) J. Skupiński, *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, Warszawa 2009
- Jasiński J., *Kształtowanie się polityki karnej sądów w latach 1972–1976*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 2

- Jasiński J., *Przemiany polityki karnej sądów rozwijanej na tle przepisów nowej kodyfikacji karnej (1970–1980)*, Arch. Krym. 1982, t. 8–9
- Konarska-Wrzosek V., *Projektowane zmiany w prawie karnym w zakresie grzywny i dyrektywy jej wymiaru*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 5
- Konarska-Wrzosek V., *Ogólne założenia reformy prawa karnego przeprowadzonej ustawą z dnia 13 czerwca 2019 r.* [w:] P. Góralski, A. Muszyńska (red.), *Reforma prawa karnego w latach 2015–2019*, Warszawa 2020
- Krajewski K., *Spór o politykę karną w Polsce: problem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i alternatyw kary pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne 2015*, Warszawa 2015
- Królikowski M., R. Zawłocki, *Prawo Karne z komentarzem*, wyd. 1, Warszawa 2015
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, wyd. 4, Warszawa 2020
- Kunicka-Michalska B., *Grzywna na miarę kieszeni*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjalny” 1989, z. 3
- Kunicka-Michalska B., Wojciechowska J., *Uchwała Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego w sprawie propozycji do założeń reformy prawa karnego materialnego z 27.01.1988 r.*, opracowanie PPK 1990, nr 1
- Lityński A., *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2013
- Łabuda G., Giezek J. (red.), Gruszecka D., Lipiński K., *Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021
- Makarewicz J., *Kodeks Karny z komentarzem*, Lwów 1932
- Makarewicz J., *Prawo karne – wykład porównawczy*, Lwów 1924,
- Małecki M., *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary*, Kraków 2015
- Małecki M., Trik w Tarczy 4.0: zmiana jednego przepisu generalnie zaostrza sankcje, za aborcję, znieważenie prezydenta, błąd medyczny..., *Dogmaty Karnisty*, 20.06.2020, <<https://www.dogmatykarnisty.pl/2020/06/trik-w-tarczy-4-0-zmiana-jednego-przepisu-generalnie-zaostrza-sankcje>>
- Małecki M., *Charakter prawny art. 37a kk*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 11–12,
- Małek B., *Kara nieizolacyjna zamiast pozbawienia wolności – jakie obostrzenia zawiera art. 37a kk po nowelizacji?*, <prawnyblog.pl/prawo-karne/60-kara-nieizolacyjna-zamiast-pozbawienia-wolnosci-jakie-obostrzenia-zawiera-art-37a-kk-po-nowelizacji.html>
- Marek A., *Komentarz Kodeks karny*, Warszawa 2007
- Marek A., *Prawo karne. Komentarz*, Warszawa 2005
- Marek A., *Problemy regulacji prawnej i orzekania kary grzywny*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 2
- Melezini M., *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010

- Melezini M., *Punytwność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003
- Melezini M., *System Prawa karnego. Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, t. 6, Warszawa 2016
- Melezini M., *Kodeksowy rodzaj regulacji grzywny samoistnej a częstotliwość jej orzekania w praktyce*, „Nowe prawo” 1987, nr 1
- Melezini M., *Wybrane problemy nowego podejścia do filozofii karania w świetle ustawy z 13 czerwca 2019 r.*, IN 2020, nr 2
- M. Melezini, *Czy system stawek dziennych przy wymiarze kary grzywny?*, NP 1982, nr 3–4
- Melezini M., *W sprawie reformy grzywny*, „Przegląd Prawa Karnego” 1993, nr 9
- Redzik A., *J. Makarewicz, Życie i dzieło* [w:] *Prawo karne w poglądach prof. Juliusza Makarewicza*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2005
- Rejman G., *Prawo karne w latach 1844–1956*, Warszawa 1989
- Sienkiewicz Z., *Z rozważań o celach kary grzywny i dyrektywach jej wymiaru* [w:] *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin prof. Tomasza Kaczmarska*, red. J. Giezek, Kraków 2006
- Siwiak Z., *Próba oceny „projektów” wprowadzania w Polsce systemu stawek dziennych przy wymiarze grzywny*, „Problemy Praworządności” 1983, nr 7
- Skupiński J., *Kara ograniczenia wolności w orzecznictwie sądowym 1970–1972*, „Studia Prawnicze” 1974, z. 4
- Szewczyk M., *Jaka alternatywa dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności* [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga Jubileuszowa z okazji rocznicy urodzin profesora Andrzeja Gaberle*, Warszawa 2007
- Szwarc A.J., *Represyjność polskiego prawa karnego*, Poznań 2008
- Świada W., *Prawo Karne*, Warszawa 1982
- Tobis A., *Poszukiwanie alternatyw dla kary pozbawienia wolności – ujęcia prawnoporównawcze*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1986, z. 2
- Wojciechowska J., *Nadzwyczajne złagodzenie kary w praktyce sądowej (w świetle danych statystycznych z 1977 r.)*, „Studia prawnicze” 1980, nr 1–2
- Wojciechowska J. (opr.), *Polityka karna w Polsce w latach 1970–1980*, Ossolineum PAN-IPIP, pod red. J. Skupińskiego, 1989
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Zakamycze 2003
- Wróbel W., *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015
- Ziomba Z.A., *Prawo przeciwko społeczeństwu*, Warszawa 1997
- Zoll A., *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie* [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015

Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 14 marca 2023 r., III OSK 7476/21² (dot. udostępnienia informacji o kwalifikacjach funkcjonariusza służby mundurowej)

Commentary on the Judgment of the Supreme Administrative Court of March 14, 2023, III OSK 7476/21 (regarding the provision of information on the qualifications of a uniformed service officer)

S T R E S Z C Z E N I E

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 14 marca 2023 r., III OSK 7476/21 kontynuuje linię orzeczniczą tego sądu poszerzającą katalog danych podlegających udostępnieniu na postawie ustawy o dostępie do informacji publicznej. Sąd uznał bowiem, że w przypadku funkcjonariuszy służby mundurowej należy ujawnić dane dotyczące ich kompetencji. Jednak obowiązek taki nie jest bezwzględny, ponieważ jeśli dokumenty dotyczące funkcjonariuszy zawierają informacje stricte prywatne, takich danych się nie ujawnia, a organ w takiej sytuacji powinien wydać decyzję o odmowie udostępnienia informacji publicznej.

Słowa kluczowe: dostęp do informacji publicznej, policja, funkcjonariusz służby mundurowej, prawo do prywatności

TEZY

- 1. Dokumenty potwierdzające wykształcenie policjanta są dokumentami urzędowymi. Wolor dokumentu urzędowego posiada również akt mianowania na policjanta oraz wynik aktualnych badań psychiatrycznych. Dokumenty te zawierają**

¹ Dr hab. Przemysław Szustakiewicz, profesor Uczelni Łazarskiego, <https://orcid.org/0000-0001-9102-9308>.

² Opublikowany w CBOSA.

bowiem niewątpliwie utrwaloną treść oświadczenia, podpisaną przez funkcjonariusza publicznego, w ramach jego kompetencji.

- 2. Dokumenty urzędowe nie muszą podlegać bezwarunkowemu i automatycznemu udostępnieniu. Mogą one bowiem zawierać dane dotyczące prywatności policjanta, niemające związku z pełnieniem tej funkcji. W takim przypadku dokumenty urzędowe nie tracą charakteru informacji publicznej, jednak ich udostępnienie podlega wtedy ograniczeniom wynikającym z art. 5 ust. 2 u.d.i.p.**

Komentowany wyrok zapadł w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Rzeszowie z 2 września 2021 r., II SAB/Rz 80/21³, w którym zobowiązano organ policji do rozpoznania części wniosku skarżącego o udostępnienie informacji publicznej oraz stwierdzono, że beczynność nie miała charakteru rażącego naruszenia prawa.

Skarżący, działając na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁴, złożył wniosek o przesłanie mu na podany adres poczty elektronicznej informacji w postaci: 1) życiorysu, 2) kopii dyplomu ukończenia szkoły średniej i wyższej oraz szkoły policyjnej, 3) informacji o przebiegu drogi zawodowej, 4) kopii mianowania na policjanta, 5) kopii oświadczenia majątkowego, 6) kopii aktualnych badań psychiatrycznych, 7) informacji o wysokości wynagrodzenia brutto za ostatni miesiąc – dotyczących podanego z imienia i nazwiska funkcjonariusza policji.

Opowiadając na wniosek, organ pisemnie wyjaśnił skarżącemu, iż „organ wyjaśnił, że w zakresie pkt 7 wniosku, wysokość wynagrodzenia policjantów reguluje Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 6 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad otrzymywania i wysokości uposażenia zasadniczego policjantów, dodatków do uposażenia oraz ustalania wysługi lat, od której jest uzależniony wzrost uposażenia zasadniczego⁵. Odnośnie do wnioskowanej kopii oświadczenia majątkowego Komendant podał, że w tym przypadku nie znajdują zastosowania przepisy u.d.i.p., lecz ustawy o Policji, która zawiera kompleksową regulację w tym zakresie”. Natomiast co do pozostałych żądanych informacji organ „wyjaśnił, że zawierają one treści o charakterze informacji publicznej potwierdzającej kompetencje konkretnego funkcjonariusza Policji, jednak

³ Opublikowany w LEX nr 322653.

⁴ Dz.U. z 2022 r. poz. 902; dalej u.d.i.p.

⁵ Dz.U. Nr 152 poz. 1732.

same w sobie są dokumentami prywatnymi, które nie podlegają udostępnieniu w ramach powszechnego dostępu do informacji publicznej”, a zatem w istocie nie spełniają one kryterium informacji publicznej. Wnioskodawca, niezadowolony z tak sformułowanej odpowiedzi, złożył skargę na bezczynność organu.

Sąd I instancji uznał, że skarga jest zasadna, bowiem policjant należy do kategorii osób pełniących funkcje publiczne w rozumieniu art. 5 ust 2 u.d.i.p., a zasadą jest, iż informacje dotyczące podejmowanych przez niego w ramach obowiązków służbowych działań – mieszczących się w ustawowych kompetencjach Policji – stanowią informację publiczną. WSA w Rzeszowie podniósł, że z wykładni art. 5 ust. 2 u.d.i.p. wynika, że udostępnieniu podlega informacja o osobach pełniących funkcje publiczne, mająca związek z pełnieniem tych funkcji, w tym o warunkach powierzenia i wykonywania funkcji. Zasadniczo więc (z wyjątkiem oświadczenia majątkowego) żądanie skarżącego udzielenia wnioskowanych informacji zawierających życiorys funkcjonariusza, kopię jego dyplomu ukończenia szkoły średniej, wyższej i policyjnej, informacji o przebiegu drogi zawodowej, kopii aktu mianowania na policjanta oraz kopii aktualnych badań psychiatrycznych, a także informacji o wysokości wynagrodzenia obejmowało informację publiczną podlegającą udostępnieniu.

Jednocześnie Sąd I instancji wskazał, że mogą istnieć ograniczenia w udostępnieniu takiej informacji, np. z uwagi na sferę prywatności osoby funkcjonariusza. W takim przypadku dokumenty urzędowe nie tracą charakteru informacji publicznej, podlegają jednak ograniczeniom wynikającym z art. 5 ust. 2 u.d.i.p. W myśl tego przepisu prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy. Wówczas organ, uznając, że zachodzą ww. przesłanki, powinien na podstawie art. 16 ust. 1 u.d.i.p. wydać decyzję o odmowie udostępnienia informacji publicznej. Tymczasem w sprawie nie zostały przez organ podjęte stosowane działania. Nie było również wystarczające w zakresie żądania w pkt 7 dotyczącego informacji o wysokości wynagrodzenia odesłanie do regulującego tę kwestię rozporządzenia. Przepisy rozporządzenia regulują nie tylko ogólne zasady ustalania wysokości wynagrodzenia, w tym wynagrodzenia zasadniczego, ale wskazują również na dodatkowe zmienne związane: z wysługą lat, zaszeregowaniem, czy chociażby przyznanymi dodatkami, które kształtują wynagrodzenie konkretnego policjanta, a tego dotyczył wniosek.

Skargę kasacyjną na powyższy wyrok wywiódł organ, zarzucając na podstawie art. 174 pkt 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o po-

stępowaniu przed sądami administracyjnymi⁶ WSA w Rzeszowie naruszenie m.in. art. 5 ust. 1 i 2 u.d.i.p. poprzez błędne przyjęcie, że kategorie dokumentów, o których udostępnienie wnosił wnioskodawca, stanowią informację publiczną, a dopuszczalność lub zakres udostępnienia tego rodzaju informacji winien nastąpić w oparciu o art. 5 ust. 1 i 2 u.d.i.p., podczas gdy właściwym jest uznanie, że wnioskowane dokumenty stanowią dokumenty prywatne i nie spełniają kryterium informacji publicznej, a tym samym brak jest podstaw prawnych do stosowania przepisów u.d.i.p.

NSA nie uznał zarzutów skargi kasacyjnej za zasadne, ponieważ dokumenty potwierdzające wykształcenie policjanta są dokumentami urzędowymi. Walor dokumentu urzędowego posiada również akt mianowania na policjanta oraz wynik aktualnych badań psychiatrycznych. Dokumenty te zawierają bowiem niewątpliwie utrwaloną treść oświadczenia, podpisaną przez funkcjonariusza publicznego, w ramach jego kompetencji. Tego rodzaju cech nie można jednak przypisać takim dokumentom, jak życiorys czy oświadczenie majątkowe, które i tak nie podlega udostępnieniu z uwagi na treść art. 62 ust. 5 ustawy o Policji. Ma to istotne znaczenie, gdyż udostępnieniu co do treści i postaci podlegają wyłącznie dokumenty urzędowe – art. 6 ust. 1 pkt 4a u.d.i.p. Obowiązkiem organu będzie zatem dokonanie oceny, które z punktów dotyczą dokumentów urzędowych w rozumieniu art. 6 ust. 2 u.d.i.p., a następnie uwzględnienie treści art. 5 ust. 2 u.d.i.p., z którego wynika, że udostępnieniu podlega informacja o osobach pełniących funkcje publiczne, mająca związek z pełnieniem tych funkcji, w tym o warunkach powierzenia i wykonywania funkcji. NSA uznał, że nie budzi wątpliwości, że kryterium tych warunków spełniają informacje dotyczące posiadanego wykształcenia i doświadczenia zawodowego, przebiegu kariery zawodowej oraz stanu zdrowia, dające obraz kompetencji (kwalifikacji i predyspozycji) do pracy na określonym stanowisku związanym z pełnieniem funkcji publicznej. Powyższe nie oznacza jednak, że dokumenty urzędowe objęte wnioskiem skarżącego podlegać będą bezwarunkowemu i automatycznemu udostępnieniu. Mogą one bowiem zawierać dane dotyczące prywatności policjanta, niemające związku z pełnieniem tej funkcji. W takim przypadku dokumenty urzędowe nie tracą charakteru informacji publicznej, jednak ich udostępnienie podlega wtedy ograniczeniom wynikającym z art. 5 ust. 2 u.d.i.p.

Komentowany wyrok dotyczy problemu dostępu do danych dotyczących kwalifikacji funkcjonariusza służby mundurowej, czy nawet szerzej – każdej formacji zmilitaryzowanej, a więc wydaje się, że może też dotyczyć, w niektórych wypadkach, żołnierzy zawodowych. NSA w sposób niebudzą-

⁶ Dz.U. z 2023 r. poz. 259, ze zm.

cy wątpliwości wskazał, że funkcjonariusz policji jest osobą pełniącą funkcję publiczną, o której mowa w art. 5 ust. 2 u.d.i.p. Przypomnieć należy, że Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 20 marca 2006 r., K 17/05 podniósł, iż „pojęcie osoby pełniącej funkcje publiczne jest w tym wypadku ściśle związane z konstytucyjnym ujęciem prawa z art. 61 ust. 1, a więc nie może budzić wątpliwości, że chodzi tu o osoby, które związane są formalnymi więziami z instytucją publiczną (organem władzy publicznej). Oczywiście takie stwierdzenie nie wyjaśnia jeszcze wszystkiego. Zdaniem Trybunału nie jest też możliwe precyzyjne i jednoznaczne określenie, czy i w jakich okolicznościach osoba funkcjonująca w ramach instytucji publicznej będzie mogła być uznana za sprawującą funkcję publiczną. Nie każda osoba publiczna będzie tą, która pełni funkcje publiczne. Sprawowanie funkcji publicznej wiąże się z realizacją określonych zadań w urzędzie, w ramach struktur władzy publicznej lub na innym stanowisku decyzyjnym w strukturze administracji publicznej, a także w innych instytucjach publicznych. Wskazanie, czy mamy do czynienia z funkcją publiczną, powinno zatem odnosić się do badania, czy określona osoba w ramach instytucji publicznej realizuje w pewnym zakresie nałożone na tę instytucję zadanie publiczne. Chodzi zatem o podmioty, którym przysługuje co najmniej wąski zakres kompetencji decyzyjnej w ramach instytucji publicznej”⁷. Osobą, o której mowa w art. 5 ust. 2 u.d.i.p., jest zatem podmiot, który posiada dwie przesłanki: formalną i materialną.

Przesłanka formalna oznacza, że osobą pełniącą funkcję publiczną jest pracownik podmiotu publicznego lub osoba w inny sposób jest z nim związana (np. wykonuje w jego imieniu zadania zlecone). Wskazać przy tym należy, że katalog podmiotów publicznych jest jak się wydaje bardzo szeroki i nie może być utożsamiany tylko z administracją publiczną, ponieważ „osobą pełniącą funkcję publiczną i mającą związek z pełnieniem takiej funkcji będzie każdy, kto pełni funkcję w organach władzy publicznej lub też w strukturach jakichkolwiek osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, jeżeli funkcja ta obejmuje uprawnienia m.in. do dysponowania majątkiem publicznym, zarządzania sprawami związanymi z wykonywaniem swych zadań przez władze publiczne, a także inne podmioty, które tę władzę realizują lub gospodarują mieniem komunalnym, lub majątkiem Skarbu Państwa. Istotne jest posiadanie prawa do działania wpływającego na podejmowanie decyzji (nie tylko w sensie procesowych rozstrzygnięć) w tej materii”⁸. Orzecznictwo NSA zatem bardzo szeroko określa katalog podmiotów, w których można pełnić funk-

⁷ OTK-A 2006, nr 3, poz. 30.

⁸ Wyrok NSA z 4 lutego 2020 r., I OSK 2634/18, LEX nr 3059156, podobnie wyrok NSA z 15 listopada 2013 r., I OSK 1044/13, LEX nr 1556919.

cję publiczną, ponieważ faktycznie utożsamia go ze statuowanym w art. 4 u.d.i.p. katalogiem podmiotów zobowiązanych do udostępnienia informacji publicznej.

Z kolei przesłanka materialna oznacza, że „za osobę pełniącą funkcję publiczną należy uznać każdego, kto wykonuje zadania w organach władzy publicznej lub też w strukturach osób prawnych i jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, jeżeli tylko jego zadania posiadają związek z dysponowaniem majątkiem państwowym lub samorządowym albo zarządzaniem sprawami związanymi z wykonywaniem swoich funkcji przez szeroko rozumiane Państwo. Nie ma przy tym znaczenia, na jakiej podstawie prawnej taka osoba wykonuje funkcję publiczną”⁹. Przesłanka materialna jest zatem związana z wykonywaniem przez daną osobę zadań o charakterze władczym, przy czym „ustalenie tego, czy funkcja sprawowana przez określoną osobę jest funkcją publiczną, powinno odnosić się do badania, czy osoba ta w ramach instytucji publicznej realizuje w pewnym zakresie nałożone na tę instytucję zadanie publiczne”¹⁰.

Funkcjonariusze policji spełniają te kryteria, ponieważ po pierwsze – policja jest państwowym podmiotem, który stosownie do art. 1 ust. 1 ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji¹¹ stanowi umundurowaną i uzbrojoną formację służącą społeczeństwu i przeznaczoną do wykonywania zadań Państwa w obszarze ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Osoby pełniące służbę w policji na podstawie mianowania są w oczywisty sposób związani z tą formacją. Po drugie, policjanci na podstawie art. 15 ustawy o Policji są uprawnieni do szeregu czynności, które ograniczają działania innych podmiotów, w tym np. wydawania wiążących poleceń osobom fizycznym. Uznać zatem należy, że wykonują funkcje władcze.

Prawo dostępu do informacji publicznej jest statuowane w art. 61 ust. 1 Konstytucji RP, wedle którego „obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne”. Prawodawca określił prawo dostępu do informacji publicznej jako prawo polityczne, gdyż „posiada charakter kontrolny. Pozwala bowiem Polakom kontrolować bezpośrednio władze oraz podmioty wykonujące funkcje publiczne i dzięki temu wyrabiać sobie o nich, a także o ich działalności samodzielną opinię, co powinno w przyszłości skutkować racjonalnymi decyzjami wyborczymi. Prawo to posiada szczególne znaczenie dla zachodniej kultury prawnej, w której wolni obywatele mają prawo żądać od władz publicznych zdania rachunków ze sposobu gospodarowania

⁹ Wyrok NSA z 7 marca 2019 r., I OSK 631/17, LEX nr 2637657.

¹⁰ Wyrok NSA z 5 lutego 2019 r., I OSK 687/17, LEX nr 2689805.

¹¹ Dz.U. z 2023 r. poz. 171, ze zm.

mieniem publicznym, a więc nienależącym do aktualnie rządzącej partii lub grupy politycznej, ale do wszystkich Polaków. Stąd też przez pryzmat istoty konstytucyjnego prawa do informacji publicznej należy dokonywać wykładni przepisów określających zakres przedmiotowy dostępu do informacji publicznej¹², a nadto zauważa się, że „prawo dostępu do informacji publicznej jest konstytucyjnym prawem podmiotowym, które warunkuje realizację w praktyce zasady przejrzystości i transparentności systemu sprawowania władzy i stanowi konieczny element demokracji”¹³. Dzięki dostępowi do informacji publicznej obywatele uzyskali uprawnienie do bezpośredniej kontroli podmiotów, które wykonują zadania państwa. Kontrola ta obejmuje również zagadnienie kompetencji osób, które sprawują funkcje publiczne. Oczywiście jest bowiem, że dla obywateli istotne jest, czy osoby, które wykonują wobec nich funkcje władcze lub gospodarują wypracowanym z płaconych przez nich danin majątkiem publicznym, legitymują się właściwymi kwalifikacjami do pełnienia takich funkcji. W ten sposób bowiem dokonuje się z jednej strony ocena poszczególnych osób pełniących funkcje publiczne, a z drugiej strony systemu doboru kadr w instytucjach publicznych. Te zagadnienia są ważne dla wyrobienia sobie zadania o biegu spraw publicznych w państwie, a więc pozwalają obywatelom ocenić, na ile osoby wybrane przez nich w demokratycznym procesie elekcyjnym dla zawiadywania sprawami publicznymi potrafią stworzyć system, w którym w podmiotach publicznych przyjmowane są do pracy lub służby najlepiej kwalifikowane osoby, a o ich zatrudnieniu decydują posiadana wiedza lub umiejętności, a nie inne pozamerytoryczne czynniki (np. znajomości).

W orzecznictwie dotyczącym sędziów jednoznacznie przesądzono, że „dane osobowe sędziego podlegają udostępnieniu tylko wtedy, kiedy mają związek z pełnieniem funkcji publicznej”¹⁴. Z kolei w przypadku adwokatów, a więc osób wykonujących zawód zaufania publicznego, podniesiono, że „informacje ogólne, dotyczące wykonywania zawodu przez konkretnego adwokata, odnoszące się do jego wykształcenia, tytułu naukowego, miejsca i formy prowadzonej działalności, ewentualnych postępowań dyscyplinarnych będą stanowić informację publiczną”¹⁵. Omawiany wyrok NSA z 14 marca 2023 r., III OSK 7476/21 podąża zatem za tym kierunkiem orzecznictwa, który wskazuje, że dane dotyczące kwalifikacji i umiejęt-

¹² Wyrok NSA z 4 października 2022 r., III OSK 3386/21, podobnie wyrok NSA z 1 marca 2022 r., III OSK 1127/21, CBOSA.

¹³ Wyrok NSA z 17 listopada 2022 r., 2424/21, CBOSA.

¹⁴ A. Michalak, *Dostęp do informacji publicznej a ochrona prywatności na tle aktualnego orzecznictwa sądów administracyjnych*, „Przebieg Sejmu” 2016, nr 2, s. 47–66, 56 oraz cytowane w tekście orzecznictwo.

¹⁵ Wyrok NSA z 26 lipca 2022 r., III OSK 2697/21, LEX nr 3392116.

ści osoby pełniącej lub wykonującej funkcje publiczne, stanowią informację publiczną, a zatem stosuje się do nich przepisy ustawy o dostępie do informacji publicznej.

Natomiast to, że funkcjonariusz znajduje się w gronie osób, które wykonują funkcje publiczne, nie oznacza, że nie ma on prawa do ochrony prywatności, choć zakres ochrony jego prywatności jest ograniczony w stosunku do innych osób. W sytuacji, gdy dane zawarte w dokumentach dotyczących jego kwalifikacji obejmują też informacje *stricte* prywatne, dotyczące jego sytuacji osobistej, jak np. składniki uposażenia wskazujące na kwestie związane z jego życiem osobistym¹⁶, organ nie może jedynie poinformować osoby, która złożyła wniosek o udostępnienie informacji, że w danym zakresie nie może udostępnić informacji, jak bowiem podniesiono w wyroku NSA z 20 października 2022 r., III OSK 5609/21: „konieczność ochrony prywatności osób fizycznych nie zwalnia organu z obowiązku udostępnienia informacji publicznej. Rzeczą organu jest jedynie zapobiec dostępowi do konkretnych informacji umożliwiających identyfikację osoby fizycznej, co w praktyce oznacza udostępnienie dokumentów odpowiednio zanonimizowanych ze względu na prywatność osoby fizycznej, o czym stanowi art. 5 ust. 2 u.d.i.p. Dopiero w razie uznania i przekonującego wykazania, że istnieje potrzeba ochrony prywatności określonej osoby lub osób, a celu tego w dostateczny sposób nie spełni anonimizacja danych wrażliwych, organ, do którego skierowano wniosek o udostępnienie informacji publicznej, winien – w oparciu o art. 16 u.d.i.p. – wydać decyzję administracyjną odmawiającą udostępnienia konkretnej informacji publicznej, powołując się na ograniczenia zawarte w art. 5 ust. 2 u.d.i.p.”¹⁷. Właściwy podmiot w zakresie, w jakim jest to możliwe, powinien udostępnić informację publiczną, a tam, gdzie anonimizacja nie jest możliwa, wydać na podstawie art. 16 ust. 1 u.d.i.p. decyzję o odmowie udostępnienia informacji. Brak tego rodzaju działań powoduje, że podmiot, do którego złożono wniosek, pozostaje w bezczynności w zakresie udostępnienia informacji publicznej.

Komentowany wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego jest zatem kolejnym, w którym ten sąd kontynuuje swoją linię orzecznictwa stale poszerzającego zakres danych, które mogą być udostępnione na podstawie przepisów ustawy o dostępie do informacji publicznej. Dostęp do informacji publicznej obejmuje również dostęp do dokumentów dotyczących kwalifikacji funkcjonariusza służby mundurowej. Jednak to, że taki funkcjonariusz jest zaliczany do grupy osób wykonujących funkcje publiczne, nie oznacza,

¹⁶ Por. wyrok NSA z 18 lutego 2015 r., I OSK 695/14; wyrok NSA z 24 kwietnia 2013 r., I OSK 123/13; wyrok NSA z 14 maja 2014 r., I OSK 2561/13, CBOSA oraz wyrok NSA z 14 kwietnia 2023 r., III OSK 3899/21, LEX nr 3527511.

¹⁷ CBOSA.

że wszystkie informacje znajdujące się w takich dokumentach podlegają udostępnieniu. Tak więc gdy w dokumentach znajdują się informacje odnoszące się do sytuacji osobistej funkcjonariusza, organ takich danych nie powinien udostępnić, chyba że – stosownie do treści art. 5 ust. 2 u.d.i.p. – funkcjonariusz zrezygnował z prawa do prywatności.

A B S T R A C T

Judgment of the Supreme Administrative Court of March 14, 2023, III OSK 7476/21 continues the jurisprudence of this court expanding the catalog of data subject to disclosure under the Act on Access to Public Information. The court decided that in the case of a uniformed service officer, data concerning their competences should be disclosed. However, such an obligation is not absolute, because if the documents concerning the officer contain strictly private information – such data is not disclosed, and in such a situation the authority should issue a decision refusing to disclose public information.

Keywords: access to public information, police, uniformed service officer, right to privacy.

Bibliografia

Michalak A., *Dostęp do informacji publicznej a ochrona prywatności na tle aktualnego orzecznictwa sądów administracyjnych*, „Przegląd Sejmowy” 2016, nr 2

*Glosa do wyroku Sądu Najwyższego
z 12 stycznia 2022 r., V KK 178/21²*

*Commentary to the judgment of the Supreme
Court of 12 January 2022, V KK 178/21*

S T R E S Z C Z E N I E

Przestępstwo udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego zapisane w art. 300 § 2 k.k. przewiduje, że jest to przestępstwo kierunkowe, w którym celem działania sprawcy jest udaremnienie wykonania takiego orzeczenia. Kryminalizowane zachowanie godzi w prawidłowość postępowania egzekucyjnego. Taki kierunek wykładni przepisu ukształtował się od początku jego występowania w porządku prawnym. Komentowany wyrok wprowadził wyłom w dotychczasowych zapatrywaniach, przyjmując, że sprawca może działać w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, zamiast celu podanego w treści przepisu. Wnikliwa analiza tego rozstrzygnięcia przemawia za jego odrzuceniem z wielu powodów. Narusza ono ustawow o zagwarantowane prawo do opisu czynu zabronionego, zastrzeżone wyłącznie do ustawodawcy. Ponadto prowadzi do przyjęcia niedozwolonej w prawie karnym materialnym wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy. Sąd, przyjmując tak kontrowersyjne stanowisko, nie przedstawił żadnego merytorycznego uzasadnienia, kopiując wyłącznie błędną ocenę czynu dokonaną przez sądy niższej instancji.

Słowa kluczowe: postępowanie egzekucyjne, przestępstwo, udaremnienie egzekucji, wymiar kary, powrót do przestępstwa, korzyść majątkowa

TEZA

Przestępstwo z art. 300 § 2 k.k. może być popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Stanie się tak m.in. wtedy, gdy mienie należne wierzycielom dłużnik zainwestuje w inne przedsięwzięcia w celu prowadzenia działalności umożliwiającej mu uzyskiwanie dochodów.

¹ Dr hab. Zygmunt Kukuła – pracownik naukowy Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku Białej i funkcjonariusz Policji w Bielsku Białej.

² Lex nr 3352086.

Publikowane orzeczenie odnosi się do wątku karnoprawnej odpowiedzialności dłużnika za jedno z kilku przestępstw wymierzonych w interesy majątkowe wierzycieli, z którym to w praktyce spotykamy się najczęściej. Dorobek orzeczniczy powstały dotychczas dla przepisu art. 300 k.k. jest niewątpliwie bogaty, szczególnie w ostatnich kilkunastu latach uległ znacznemu wzbogaceniu. Analizując formowanie się wykładni orzeczniczej ustawowych znamion wspomnianego przepisu z perspektywy czasowej, dojdziemy do wniosku, że w dorobku tym panuje zasadnicza stabilność przy wyjaśnianiu pojawiających się wątpliwości interpretacyjnych. Jedyne w pewnych szczególnych obszarach pojawiły się rozbieżności, dotyczące chociażby zakresu ochrony przysługującej niektórym kategoriom wierzycielności (związanych tylko z profesjonalnym obrotem gospodarczym lub wszystkich bez różnicy), jednakże dla oceny tego orzeczenia nie odgrywa to żadnego znaczenia.

Ocena prawna dokonana przez Sąd Najwyższy w treści glosowanej tezy stanowi wyłom w całej dotychczasowej wykładni jednego ze znamion czynu zawartego w ustawowym opisie art. 300 § 2 k.k., a mianowicie sąd podważył ustawowo zdefiniowany cel działania sprawcy, którym jest „udaremnienie wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego”. Sąd Najwyższy wprowadził bowiem do obrotu prawnego pozaustawowe kryterium dekodowania takiego celu, którego konsekwencją jest nie tylko wejście w obszar zastrzeżony konstytucyjnie dla ustawodawcy, ale prowadzący do ryzyka usankcjonowania w ten sposób wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy, skutkującej niezasadnym podwyższeniem wymiaru grożącej kary. Rozstrzygnięcie takie stanowi więc realne zagrożenie dla jednej z podstawowych funkcji prawa karnego – funkcji gwarancyjnej. Zadaniem tej funkcji jest zagwarantowanie obywatelom pewności, że nie będą oni pociągnięci do odpowiedzialności karnej za zachowanie, które w czasie jego popełnienia nie było określone przez ustawodawcę jako zabronione pod groźbą kary, jak również że grożąca kara nie będzie podwyższana według niejasnych i wysoce wątpliwych kryteriów.

W niniejszej sprawie Sąd Najwyższy rozpatrywał kasację od prawomocnego wyroku sądu okręgowego, wniesioną przez obrońcę oskarżonego. Został on skazany prawomocnie za czyn polegający na tym, że działając według z góry powziętego zamiaru, w krótkich odstępach czasu, w celu udaremnienia wykonania 9 orzeczeń sądowych oraz 27 tytułów wykonawczych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, poprzez sprzedaż składników majątkowych w postaci nieruchomości, rzeczy ruchomych, sprzętu budowlanego, na szkodę wierzycieli będących osobami prawnymi oraz 86 wierzycieli będących osobami fizycznymi bądź przedsiębiorcami prowadzącymi jednoosobowo działalność gospodarczą. Dla tak przedstawionego opisu czynu

zastosowano kwalifikację prawną z art. 300 § 2 k.k., jednakże zarzucono skazanemu, że popełnił czyn, działając w warunkach powrotu do przestępstwa (recydywy specjalnej podstawowej), albowiem uprzednio był on skazany za przestępstwo z art. 286 § 1 k.k., które zarówno prokurator, jak i sądy potraktowały jako przestępstwa podobne do art. 300 § 2 k.k., ponieważ według sądów rozpoznających sprawę obydwie te przestępstwa popełnione zostały w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Obrońca zarzucił wyrokowi obrazę przepisów prawa materialnego poprzez błędne zastosowanie przepisu o recydywie z art. 64 § 1 k.k., podczas gdy przestępstwo z art. 300 § 2 k.k. nie mieści się w katalogu przestępstw wymienionych w tym przepisie, a w szczególności nie jest przestępstwem podobnym do art. 286 § 1 k.k. typizującym oszustwo, w konsekwencji brak było podstaw do podwyższenia jego klientowi wymiaru kary.

Drugim zarzutem apelacyjnym, jaki obrona podniosła, był fakt, że błędnie przyjęto, iż celem działania sprawcy czynu z art. 300 § 2 k.k. jest działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podczas gdy z ustawowego zapisu tego przepisu wynika, iż działanie dłużnika musi stanowić realizację celu, jakim jest udaremnienie wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego. Dodatkowo w sprawie tej pewna liczba wierzycieli w ogóle nie była zainteresowana odzyskaniem swoich należności, nie występowała na drogę sądową o ich zasądzenie, a w postępowaniu karnym wręcz oświadczyła, że nie chce, aby dłużnik im to zapłacił, co jest wydarzeniem nader rzadkim w prawniczej praktyce. Trudno więc w tej sytuacji mówić o pokrzywdzeniu, skoro osoby te nie odczuwają takiego położenia. Ostatecznie Sąd Najwyższy uznał kasację za zasadną, przekazując sprawę sądowi okręgowemu do ponownego rozpatrzenia.

W treści uzasadnienia prawnego powyższego wyroku Sąd Najwyższy w sposób nader zwięzły odniósł się do uzasadnienia motywu potraktowania przestępstwa z art. 300 § 2 k.k. jako przestępstwa podobnego do art. 286 § 1 k.k. stanowiącego oszustwo, jako popełnionego de facto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, skutkującego nadzwyczajnym obostrzeniem kary. Wspomniano jedynie, że „przestępstwo z art. 300 § 2 k.k. może być popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Stanie się tak m.in. wtedy, gdy mienie należne wierzycielom dłużnik zainwestuje w inne przedsięwzięcia w celu prowadzenia działalności umożliwiającej mu uzyskiwanie dochodów, a takie właśnie ustalenie poczynił sąd pierwszej instancji. Ponadto okoliczność działania przez oskarżonego »w celu osiągnięcia korzyści majątkowej« została wprost wskazana w opisie przypisanego oskarżonemu czynu. W tej sytuacji prawidłowość kwalifikacji prawnej przypisanego oskarżonemu czynu, w którym powołano art. 64 § 1 k.k. z uwagi na podobieństwo występku art. 300 § 2 k.k., popełnionego w celu osiągnięcia korzyści

majątkowej, do przestępstwa z art. 286 § 1 k.k., nie może budzić wątpliwości³.

Przechodząc do merytorycznej oceny głosowanego orzeczenia, należałoby rozpocząć od zacytowania pełnej treści przepisu art. 300 § 2 k.k.: „Kto, w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego, udaremnia lub uszczupla zaspokojenie swojego wierzyciela przez to, że usuwa, ukrywa, zbywa, darowuje, niszczy, rzeczywiście lub pozornie obciąża albo uszkadza składniki swojego majątku zajęte lub zagrożone zajęciem, bądź usuwa znaki zajęcia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5⁴”. Przystępstwo to jest więc przestępstwem kierunkowym, popełnionym przez sprawcę w ściśle określonym celu (udaremnienia wykonania orzeczenia), udowodnienie sprawcy tego właśnie celu stanowi dopełnienie ustawowo zabronionego działania skutkującego karą kryminalną.

Już od czasu obowiązywania kodeksu karnego z 1932 r.⁴ aż po chwilę obecną, zapatrywanie orzecznictwa sądowego w tej kwestii pozostało jednolite. Co prawda nie istniał w tym kodeksie karnym odpowiednik obecnego przepisu z art. 300 § 2 k.k., jednakże ustawowy opis celu działania sprawców przestępstw na szkodę wierzycieli, podanych w art. 274–277 k.k., określono jako „pokrzywdzenie wierzycieli”, natomiast w art. 282 k.k. celem tym było „udaremnienie egzekucji”. Podkreślano, że dla znamion art. 282 k.k., najbardziej zbliżonego do jego aktualnego odpowiednika, tj. art. 300 § 2 k.k., wymagane jest tylko, by sprawca działał w zamiarze udaremnienia egzekucji, a kwestia, jakimi pobudkami się kierował, jest tu obojętna⁵. Po raz pierwszy przestępstwo udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego w obecnym formacie pojawiło się w Kodeksie karnym z 1969 r. w art. 258. Celem działania sprawcy było właśnie udaremnienie wykonania tego orzeczenia⁶. Wtenczas w judykaturze nie było już wątpliwości co do charakteru przepisu art. 258 k.k. jako przestępstwa kierunkowego, o jasno określonym celu działania sprawcy.

Wejście w życie obecnego kodeksu karnego nie doprowadziło do rewizji dotychczasowego podejścia, gdy chodzi o cel działania sprawcy. W dalszym ciągu akceptowano, że przepis art. 300 § 2 k.k. wymaga działania podjętego w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego or-

³ Treść uzasadnienia prawnego komentowanego wyroku.

⁴ Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571, z późn. zm.

⁵ Wyrok SN z 24 września 1934 r., II K 832/34, OSN (K) 1935, nr 3, poz. 117; wyrok SN z 26 sierpnia 1935 r., I K 520/35, OSN (K) 1936, nr 2, poz. 86.

⁶ Uchwała SN z 20 grudnia 1972 r., VI KZP 61/72, OSNKW 1973, nr 2, poz. 23; postanowienie SN z 16 grudnia 1994 r., I KZP 30/94, OSN Prok. i Pr. 1995, nr 3, s. 69; wyrok SN z 27 listopada 1996 r., II KKN 116/96, OSN Prok. i Pr. 1997, nr 5, poz. 5; wyrok SA w Łodzi z 9 kwietnia 1998 r., II Aka 48/98, OSA 1999, nr 11–12, poz. 85.

ganu państwowego, będącego dobrem prawnym chronionym przez ten przepis. którego skutkiem jest udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzyciela⁷. W jednym z ostatnich opublikowanych dla tego przepisu karnego orzeczeń co prawda wspomniano, że podstawowym celem penalizacji zachowań określonych w art. 300 § 2 k.k. jest ochrona indywidualnych interesów majątkowych jednostek, lecz głównym przedmiotem ochrony w tym przepisie są usankcjonowane orzeczeniami sądów roszczenia uprawnionych wierzycieli przed nieuczciwymi zachowaniami dłużników, zmierzającymi do uniemożliwienia im zaspokojenia tych roszczeń⁸.

W literaturze prawa karnego zdecydowanie przeważa pogląd opowiadający się wyłącznie za ukierunkowaniem działania sprawcy jedynie na udaremnienie wykonania orzeczenia sądu lub kompetentnego organu⁹. W żadnym miejscu judykatura nie wspomniała o zakodowanym rzekomo w ustawowym opisie tego przepisu działaniu sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, jak wywodzi to Sąd Najwyższy, co mogłoby wpłynąć na korektę oceny art. 300 § 2 k.k. jako zbliżonego pod względem rodzaju przedmiotu ochrony do przestępstw przeciwko mieniu, uzasadniającym zastosowanie rozwiązań art. 64 § 1 k.k., jeśli sprawca tego czynu byłby wcześniej skazany za takie przestępstwa. Dobro prawne ma znaczenie w prawie karnym, znamię ustawowym jest tylko wtedy, gdy konkretny przepis karny włącza go do opisu czynu zabronionego. Do znamion zalicza się wyłącznie to, co zapisane jest wprost w ustawowym zakazie karnym.

Podobieństwo przestępstw odgrywa swoją rolę dla ustalenia przesłanek recydywy specjalnej podstawowej. Należy stanowczo odrzucić głosowaną tezę Sądu Najwyższego, dopuszczającą koncepcję podobieństwa przepisów art. 286 § 1 k.k. i art. 300 § 2 k.k. Przemawia za jej odrzuceniem już sama ustawowa redakcja art. 115 § 3 k.k., w którym ustawodawca definiuje wykładnię niektórych znamion czynów zabronionych. Zgodnie z brzemieniem tego przepisu przestępstwami podobnymi są przestępstwa należące do tego samego rodzaju, a także przestępstwa z zastosowaniem przemocy lub groźby jej użycia albo przestępstwa popełnione w celu osiągnięcia ko-

⁷ Wyrok SA Wrocław z 23 października 2006, II Aka 224/06, Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej 2008, nr 1 poz. 75; wyrok SA w Katowicach z 22 stycznia 2009 r., II Aka 399/08, Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego Katowice i Sądów Okręgowych 2010, nr 1, poz. 10; wyrok SN z 17 listopada 2011 r., V KK 226/11, OSNKW 2012, nr 2, poz. 21; wyrok SA w Łodzi z 18 grudnia 2012 r., II Aka 269/12, OSN Prok. i Pr. 2013, nr 10, poz. 31; wyrok SN z 30 listopada 2017 r., III KK 185/17, KZS 2018, nr 2, s. 17; wyrok SA Warszawa z 31 stycznia 2018 r., II Aka 286/17, Lex nr 2460059; wyrok SA Katowice z 22 lutego 2018 r., II Aka 519/17, Lex 2490249.

⁸ Wyrok SN z 28 marca 2019 r., V KK 119/18, OSN Prok. i Pr. 2019, nr 10, poz. 6.

⁹ J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2002, s. 569; R. Zawłocki [w:] A. Wąsek (red.), *Kodeks karny. Komentarz do art. 222–316 k.k.*, t. 2, Warszawa 2006, s. 1239; O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze*, Toruń 1997, s. 60; J. Skorupka, *Wybrane problemy wykładni przepisu art. 300 § 2 k.k.*, „Prawo Spółek” 2001, nr 11, s. 47.

rzyści majątkowej. Dokonując prostego zestawienia celów działania sprawców obydwu porównywanych ze sobą przepisów, wyraźnie widać, że celem działania sprawcy oszustwa jest osiągnięcie korzyści majątkowej, natomiast celem działania sprawcy czynu z art. 300 § 2 k.k. jest udaremnienie wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego. Przy takim rozdzieleniu motywacji sprawców nie sposób racjonalnie utrzymać tezy o podobieństwie obu przepisów.

Następnym argumentem przemawiającym za odrzuceniem stanowiska Sądu Najwyższego w tej sprawie jest porównanie nazw rozdziałów, w których obydwie te przepisy zostały umieszczone. Oszustwo znalazło się w rozdziale XXXV kodeksu, noszącym nazwę „Przestępstwa przeciwko mieniu”, natomiast udaremnienie wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego mieści się w rozdziale XXXVI kodeksu, nazwanym „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie cywilnoprawnym”. Obrót gospodarczy z natury swojej koncentruje się wokół majątku i praw majątkowych, jednakże wysuwanie na tej tylko podstawie założeń o występowaniu podobieństw, skutkujących zastosowaniem nadzwyczajnie obostrzonego wymiaru kary w ramach recydywy wielokrotnej podstawowej jest zdecydowanie nieuprawnione. Cel działania sprawcy zapisany jest w ustawowym opisie, transparentny przez to dla adresatów prawa, nie powinno się więc dodatkowo domniemywać jego celu ukrytego, w intencji wykorzystania go do nawet niezamierzonego naruszenia językowego znaczenia opisu czynu. Należy przypomnieć, że w prawie karnym materialnym prymat wykładni wiodącej zyskały dyrektywy językowe, jako obarczone najmniejszym stopniem uznaniowości. W komentowanym rozstrzygnięciu widać, że Sąd Najwyższy posłużył się wykładnią funkcjonalną.

W doktrynie prawa karnego nie bez powodu zwraca się uwagę, że ustalenie reguł, według których należałoby rozstrzygać, czy porównywane przestępstwa są przestępstwami należącym do tego samego rodzaju, nie jest zadaniem łatwym¹⁰. Najwięcej argumentów przemawia za wykładnią, w świetle której o tożsamości rodzajowej przestępstw rozstrzyga jednorodność przedmiotu ochrony, zazwyczaj decyduje o tym tytuł rozdziału¹¹. Wydaje się on najbardziej racjonalny, a ponadto odpowiadający intencji ustawodawcy przy definiowaniu przestępstw podobnych, jest on też zrozumiały dla przeciętnego adresata normy prawnej niebędącego prawnikiem.

Pozostając w kręgu dyskusji o charakterze teoretycznym wokół przestępstw z rozdziałów XXXV i XXXVI k.k., można byłoby w drodze wyjąt-

¹⁰ J. Majewski [w:] G. Bogdan i in., *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 1, *Komentarz do art. 1-116 k.k.*, A. Zoll, (red.) Warszawa 2004, s. 1396.

¹¹ *Ibidem*, s. 1400.

ku przyjąć, że przepis art. 286 § 1 k.k. byłby podobny wyłącznie w stosunku do niektórych przepisów rozdziału XXXVI (w którym to rozdziale znalazł się art. 300 k.k. – uwaga moja), np. do art. 296 § 2 k.k. lub art. 305 § 1 k.k. Wynika to z faktu, że w treści ich ustawowych znamion posłużono się zapisem o działaniu „w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”. Tymczasem w opisie art. 300 § 2 k.k. znamienia tego brak. Nie sposób odeprzeć uzasadnionych obaw, że zaprezentowany w głosowanym wyroku model kwalifikowania przestępstw podobnych mógłby przyczynić się do rozbudowania w przyszłości niedającego się dokładniej ustalić katalogu tego rodzaju przestępstw, ponieważ to nie ustawowa typizacja, lecz sposób ich popełnienia, arbitralnie oceniany przez organ procesowy, przesądzałby o ich podobieństwie. Porównując motywację sprawców wielu przestępstw, można przecież bez większego wysiłku zauważyć, że spora część z nich popełnianych jest wyłącznie z jednego głównego powodu – aby uzyskać korzyść majątkową, co w świetle argumentacji głosowanego wyroku również czyniłoby je przestępstwami podobnymi (np. zabójstwo w celu zdobycia spadku, podrobienie dokumentu w celu uzyskania bezprawnej korzyści majątkowej, przestępstwa korupcyjne, gdzie korzyść jest motywem działania itd. – uwaga moja). Można tylko przypuszczać, jak niebezpieczny skutek dla stabilności położenia prawnego jednostki mogłoby to powodować. Praktykę tę można byłoby porównywać do swoistej „inflacji” przestępstw podobnych, tworzonych wyłącznie przez judykaturę, a do tego z pewnością Sąd Najwyższy nie jest powołany.

Organ procesowy badający określone zachowanie musi się koncentrować na wykazaniu stronie przeciwnej dowodów na realizację wyłącznie zabronionego zachowania. Wszelkie nieskodyfikowane podobieństwa co do celów działania sprawcy nie mogą pociągać za sobą niekorzystnych dla niego następstw. Nauka prawa karnego wyjaśniła, że kodeks karny z 1997 r. zawęził przesłankę „podobieństwa”, gdyż do przestępstw podobnych zalicza się tylko przestępstwa tego samego rodzaju, a nie „zbliżone”, tak jak było w kodeksie karnym z 1969 r. W tym stanie rzeczy są to zatem przestępstwa, które można zakwalifikować bądź z tego samego przepisu, bądź z różnych przepisów, jednakże w tym wypadku przedmiotem ochrony musi być to samo dobro prawne¹². W odróżnieniu od zapisu art. 286 § 1 k.k. treść znamion art. 300 § 2 k.k. pozbawiona jest wzmianki o działaniu sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. W świetle przedstawionego poglądu nie sposób przyjąć, że są to przestępstwa podobne.

Z punktu widzenia wskazań wiedzy i zasad prawidłowego rozumowania można zgodzić się z opinią, że udaremniając wykonanie orzeczenia są-

¹² M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2006, s. 355.

dowego, dłużnik mimo woli uzyskuje korzyść majątkową w jakiejś postaci. Spoglądając na to z perspektywy chronologii opisywanych wydarzeń, należy jednak pamiętać, że realizacja kompletu ustawowych znamion art. 300 § 2 k.k. następuje w pierwszej kolejności. Dopiero tak usunięte mienie lub podjęcie wobec niego innych wymienionych jeszcze w ustawowym opisie działań (ukrywanie, zbywanie, darowanie, niszczenie, rzeczywiste lub pozorne obciążanie albo uszkodzanie składników swojego majątku zajętych lub zagrożonych zajęciem) przynosi lub przynieść może dłużnikowi korzyść majątkową, ponieważ zatrzymał on dla siebie tę część majątku, którą miał oddać. Sąd Najwyższy, co wynika z treści uzasadnienia głosowanego wyroku, pominął bardzo istotny szczegół, a mianowicie że sprawca jeszcze przed popełnieniem zarzuconego mu przestępstwa z art. 300 § 2 k.k. prowadził działalność gospodarczą, siłą rzeczy inwestował należące do niego składniki majątkowe, a więc w sposób nieprzerwaną działalność tę kontynuował także po popełnieniu tego przestępstwa. Powstaje więc pytanie, na jakiej podstawie kryminalizować działalność gospodarczą poniekąd legalną, przy użyciu mienia już usuniętego spod egzekucji, bo z pewnością nie sposób przypisać mu znamion przepisu o paserstwie. Na marginesie czynionych uwag wspomnieć wypada, że czyn ujęty w art. 300 § 2 k.k. nie przewiduje inwestowania mienia w działalność gospodarczą, dalsze postępowanie z nim jest dla odpowiedzialności karnej obojętne. Można popełnić przestępstwo tylko w taki sposób, jaki wskazano w ustawie, bez rozszerzania strony przedmiotowej na obszary wolne od zakazów karnych.

Należy w tej sytuacji przyrzeć się wykładni pojęcia korzyści majątkowej, jako istotnie powiązanej z treścią komentowanego wyroku, skoro Sąd Najwyższy podał w nim, że dłużnik mienie to może zainwestować, osiągając korzyść majątkową. Ustawowa definicja takiej korzyści znalazła się w art. 115 § 4 k.k., która jednak ze względu na swoją lakoniczność niewiele wyjaśnia¹³. Czym tak naprawdę jest korzyść majątkowa i co na nią się składa, tego żaden z dotąd obowiązujących kodeksów nie próbował rozstrzygnąć. Należy więc poszukiwać odpowiedzi w wypracowanym stanowisku doktryny i orzecznictwa¹⁴. Przyjmuje się w tej sytuacji, że korzyścią jest wszystko to, co chociażby w zwykłym przekonaniu sprawcy przyniosło mu

¹³ „Korzyścią majątkową lub osobistą jest korzyść zarówno dla siebie, jak i dla kogo innego”.

¹⁴ Zob. dostępną literaturę na ten temat: J. Waszczyński, *O „korzyści majątkowej” w prawie karnym (Próba klasyfikacji)*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 1; L. Czerkaski, *Pojęcie „korzyści majątkowej” w kodeksie karnym*, „Problemy Praworządności” 1981, nr 1; O. Górniok, *O pojęciu „korzyści majątkowej” w kodeksie karnym (Problemy wybrane)*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 4; Z. Sobolewski, *Łapówka jako korzyść majątkowa lub osobista*, „Nowe Prawo” 1964, nr 3; P. Wiatrowski, *Pojęcie korzyści majątkowej i osobistej w kontekście znamion przestępstwa łapownictwa*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 7–8; H. Popławski, M. Surkont, *Środki przekupstwa*, „Palestra” 1971, nr 6; Z. Kukula, *Przestępczość korupcyjna w orzecznictwie sądowym. Aspekty materialne i procesowe. Wybór orzeczeń*, Warszawa 2014.

określony profit, przy realizacji jego celów. Analizując dokładniej zagadnienia dotyczące korzyści w dorobku orzecznictwym, natrafiamy na wiele pomocnych wskazówek do rozwiązania powstałego problemu. Na pewno nie można zaprzeczyć, że jest to pojęcie szersze od samego zysku, obejmuje bowiem zarówno przysporzenie istniejące obecnie, jak i spodziewane do osiągnięcia w przyszłości¹⁵. Korzyścią sensu largo jest każde przysposobienie korzyści bądź uniknięcie strat majątkowych¹⁶. Z perspektywy następstw czynu z art. 300 § 2 k.k. niewątpliwie sprawca uzyskuje taką korzyść. Problem jednak spoczywa w tym, że nie zostało to objęte ustawową redakcją powyższego przepisu, a więc dla ustawodawcy liczy się jedynie udaremnienie orzeczenia sądu, zaś kwestia uzyskania takiej korzyści jest obojętna dla prawnokarnej oceny popełnionego czynu, nie powinna więc powodować dodatkowych i nieprzewidzianych konsekwencji karnych dla jego sprawcy. Nawet jeśli sąd przyjąłby, że czyn udaremnienia wykonania orzeczenia sądu został popełniony w takiej intencji, nie może to wywierać negatywnych następstw dla sprawcy, przy ustalaniu wysokości orzekanej kary, bowiem ustawodawca tego nie przewidział.

Oceniając zapadłe rozstrzygnięcie z perspektywy jednej z podstawowych zasad prawa karnego – *nullum crimen sine lege*, z którą to wiąże się szereg niezwykle istotnych z punktu widzenia wolności osobistych jednostki postulatów, adresowanych nie tylko do stosującego prawo, ale także i do ustawodawcy¹⁷, nie sposób podzielić słuszności wyrażonego w nim poglądu. Jednym z wynikających z niej postulatów jest zakaz stosowania analogii, której wynik stanowiłby podstawę pociągnięcia jednostki do odpowiedzialności karnej za czyn, który nie realizuje wprost znamion typu czynu zabronionego, albo do odpowiedzialności za przestępstwo zagrożone karą surowszą aniżeli przestępstwo, którego znamiona czyn sprawcy wprost realizuje¹⁸, co akurat ma miejsce w komentowanym rozstrzygnięciu Sądu Najwyższego. Z treści tej zasady wynika jedynie zakaz wnioskowania z podobieństwa na niekorzyść sprawcy – *lex stricta*¹⁹, dopuszczalne jest za to wnioskowanie na korzyść oskarżonego. Tego rodzaju niedozwolony zabieg interpretacyjny anulowałby bowiem wyrażoną w art. 42 ust. 1 Konstytucji i art. 1 § 1 k.k. zasadę określoności przestępstwa²⁰. Efektem dokonanej przez Sąd Najwyższy niedozwolonego przekroczenia wykład-

¹⁵ Wyrok SN z 29 marca 2011 r., III KK 321/10, OSN Prok. i Pr. 2011, nr 10, poz. 6.

¹⁶ Wyrok SN z 16 stycznia 2009 r., IV KK 269/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz. 173.

¹⁷ R. Dębski, *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Łódź 1995, s. 12.

¹⁸ K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 Kodeksu karnego*, Kraków 2001, s. 34-35.

¹⁹ Wyrok SN z 4 kwietnia 2000 r., II KKN 353/98, Lex nr 50896; wyrok SN z 9 lutego 2021 r., II DK 44/21, Lex nr 3119796.

²⁰ Wyrok SN z 11 lipca 2012 r., II KK 179/12, Lex nr 1214289.

ni znamion art. 300 § 2 k.k., przyjmując, że popełnienie tego czynu możliwe jest również w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, byłoby niewątpliwie pogorszenie sytuacji prawnej oskarżonego, jeśli wcześniej był skazany za przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia takiej korzyści. Można się o tym przekonać, porównując wymiar grożącej kary. W przypadku recydywy specjalnej podstawowej będzie to podwyższenie wymiaru kary do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę. Przestępstwo opisane w art. 300 § 2 k.k. jest zagrożone karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, a więc rozwiązanie przyjęte w głosowanym orzeczeniu jest dla oskarżonego niekorzystne. Posługując się błędną logiką głosowanego wyroku, można by w ten sposób przyjąć, że każdy taki czyn, o jakim mowa w art. 300 § 2 k.k., popełniony został w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a jedynie przy okazji sprawca udaremnił wykonanie orzeczenia sądowego. W efekcie końcowym doszłoby do konwersji części ustawowej redakcji przepisu, bez wiedzy i woli ustawodawcy.

Zmierzając w stronę końcowej oceny głosowanego orzeczenia, należy zdecydowanie odrzucić kierunek przyjętej w nim wykładni znamion art. 300 § 2 k.k., jakoby dopuszczalne było, oprócz lub zamiast ustawowego celu działania sprawcy, przyjęcie możliwości jego popełnienia w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Pierwszym argumentem za jego odrzuceniem jest sam zapis uzasadnienia głosowanego wyroku, gdzie Sąd Najwyższy przyznał, że skoro w opisie czynu zarzucanego oskarżonemu przyjęto, że działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, to nie należy tego kwestionować. Koronną zasadą oskarżenia jest to, aby opis popełnionego czynu pokrywał się w całości z ustawowym opisem zabronionego zachowania, dotyczy się to także motywacji sprawcy, którą według ustawy w tym wypadku nie jest działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Na poparcie tego stanowiska nie przytoczył Sąd Najwyższy żadnego merytorycznego argumentu, nie dokonano żadnej wykładni ustawy uprawniającej do wyprowadzenia takiego wniosku, tym bardziej że konsekwencją może być zasadnicza zmiana dotychczasowego kierunku wykładni, dopuszczająca przyjęcie pozaustawowego kryterium oceny motywacji sprawcy. Zdecydowanie koliduje komentowane rozstrzygnięcie z jedną z powoływanych podstawowych zasad prawa karnego materialnego – *lex stricte*, dlatego też każdy rozsądnie postępujący prawnik powinien omijać takie rozwiązanie. Następstwem przedstawionego przez Sąd Najwyższy rozwiązania może okazać się praktyka w postaci niekontrolowanego „rozszerzania” się znaczenia podobieństwa przestępstw, wbrew wyraźnej chyba intencji ustawodawcy. Sąd Najwyższy wyraźnie przekroczył zastrzeżoną wyłącznie dla ustawodawcy granicę pomiędzy procesem wykładni, do czego jest uprawniony, a uzurpowaniem sobie kompetencji do tworzenia prawa, co jest niedopuszczalne i stanowi nad-

użycie jego kompetencji. Zainteresowani, których może to w przyszłości dotyczyć, mogliby z niepokojem oczekiwać rozstrzygnięcia o karze w wymiarze surowszym od tego, który gwarantuje im zapis ustawy. Wprowadzenie surowszej odpowiedzialności karnej może być uzasadnione, ale z pewnością Sąd Najwyższy nie jest do tego uprawniony. Nie wydaje się jednak, aby w chwili obecnej rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego zdołało wywrzeć wpływ na zmianę dotychczasowego prawidłowego kierunku wykładni, ale nie sposób wykluczyć, iż może przyczynić się do powstania niebezpiecznej praktyki orzeczniczej, tj. zmiany ustawowego opisu czynu zabronionego, uzasadniając to jedynie charakterem rozpoznawanej sprawy. Należy więc dążyć do wyeliminowania przyjętego rozstrzygnięcia z obrotu prawnego.

A B S T R A C T

The offense of frustrating the execution of a decision of a court or other state authority enshrined in art. 300 § in the Penal Code provides that it is a directional crime in which the perpetrator's aim is to frustrate the execution of such a judgment. Criminal behavior threatens the correctness of the enforcement proceedings. This direction of interpretation of the provision has been shaped since the beginning of its occurrence in the legal order. The commented judgment introduced a breach in the previous views, assuming that the perpetrator may act in order to gain financial benefits, instead of the purpose specified in the provision. A careful analysis of this decision speaks for its rejection for many reasons. It violates the statutory right to describe a prohibited act, reserved exclusively to the legislator. Moreover, it leads to the adoption of an interpretation that is not permitted in substantive criminal law, extending to the detriment of the perpetrator. The court, adopting such a controversial position, did not provide any substantive justification, copying only the erroneous assessment of the act made by the lower courts.

Keywords: enforcement proceedings, crime, frustration of execution, sentence, return to crime, financial benefit

Bibliografia

- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2006
- Buchała K., Zoll A., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego*, Kraków 2001
- Czerkaski L., *Pojęcie „korzyści majątkowej” w kodeksie karnym. „Problemy Praworządności”* 1981, nr 1
- Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Łódź 1995
- Górniok O., *O pojęciu „korzyści majątkowej” w kodeksie karnym (Problemy wybrane)*, „Państwo i Prawo” 1978, nr 4
- Górniok O., *Prawo karne gospodarcze*, Toruń 1997
- Kukuła Z., *Przestępczość korupcyjna w orzecznictwie sądowym. Aspekty materialne i procesowe. Wybór orzeczeń*, Warszawa 2014
- Popławski H., Surkont M., *Środki przekupstwa*, „Palestra” 1971, nr 6
- Skorupka J., *Wybrane problemy wykładni przepisu art. 300 § 2 k.k.*, „Prawo Spółek” 2001, nr 11
- Sobolewski Z., *Łapówka jako korzyść majątkowa lub osobista*, „Nowe Prawo” 1964, nr 3
- Waszczyński J., *O „korzyści majątkowej” w prawie karnym (Próba klasyfikacji)*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 1
- Wiatrowski P., *Pojęcie korzyści majątkowej i osobistej w kontekście znamion przestępstwa łapownictwa*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 7–8
- Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2002

Komunikaty dla Autorów i Czytelników

.....

I. Informacje dla autorów i recenzentów

Warunki publikacji i wskazówki edytorskie

1. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” przyjmuje do publikacji artykuły, materiały szkoleniowe i glosy o tematyce prawnej i dotyczące wojskowości, w szczególności z zakresu: międzynarodowego prawa humanitarnego, terroryzmu, cyberterroryzmu, cyberprzestępczości, bezpieczeństwa międzynarodowego, narodowego i wewnętrznego, obronności, jak również artykuły historyczne o tematyce prawnej i wojskowej.

2. Materiały należy przysyłać na adres e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl.

3. Redakcja prosi o nadsyłanie materiałów przeznaczonych do publikacji wyłącznie w formie elektronicznej w edytorze Word, dla następujących ustawień: marginesy standardowe, czcionka Times New Roman w rozmiarze 12 (dla przypisów dolnych 10), interlinia 1,5 wiersza.

4. Ramy artykułu nie powinny przekraczać 25 stron znormalizowanego tekstu, a pozostałych opracowań – 10 stron.

5. Na pierwszej stronie należy zamieścić: imię i nazwisko autora (autorów), tytuł pracy, krótkie (kilkudzaniowe) streszczenie ujmujące główne tezy opracowania. Należy dołączyć tłumaczenie tytułu i streszczenia (2–3 zdania) w języku angielskim.

6. Nie należy dołączać streszczeń do materiałów innego rodzaju (głos, recenzji, sprawozdań).

7. Na końcu pracy należy podać: adres (adresy) autora (autorów), nr telefonu, adres e-mail, a także informacje o statusie profesjonalnym autora (autorów), z wyszczególnieniem posiadanych tytułów naukowych, nazwy instytucji zatrudniającej oraz zajmowanego stanowiska. Od doktorantów i aplikantów wymagana jest opinia dotycząca wartości merytorycznej przedstawionego artykułu – rekomendacja opiekuna naukowego i odpowiednio zawodowego.

8. W przypadku asesora oraz asystenta prokuratora oczekuje się rekomendacji kierownika jednostki organizacyjnej, a asystenta sędziego – przewodniczącego wydziału.

9. Redakcja zastrzega sobie prawo do dokonywania w nadesłanych materiałach zmian tytułów, skrótów, poprawek stylistyczno-językowych oraz innych przeróbek technicznych.

10. Redakcja przyjmuje prace dotychczas niedrukowane, a niezamówione materiały zwraca wyłącznie na życzenie autora (autorów).

Zasady recenzowania

Wszystkie materiały publikowane w czasopiśmie podlegają ocenie recenzentów. Recenzentowi nie przekazuje się informacji o autorze materiału przekazanego w celu sporządzenia recenzji. Autor ma prawo zapoznać się z treścią recenzji. Nazwiska recenzentów poszczególnych materiałów nie są ujawniane.

Recenzja przedstawiana jest redakcji w formie pisemnej i elektronicznej, w terminie 1 miesiąca od otrzymania materiału przez recenzenta. Termin ten w uzasadnionych wypadkach może zostać przedłużony w uzgodnieniu z Redaktorem Naczelnym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Przekroczenie wskazanego terminu może skutkować powierzeniem sporządzenia recenzji innej osobie wskazanej przez Redaktora Naczelnego.

Recenzja powinna zawierać jednoznaczny wniosek recenzenta dotyczący dopuszczenia materiału do publikacji lub jego odrzucenia. W przypadku zasugerowania przez recenzenta poprawek, warunkiem przyjęcia materiału do publikacji jest ich uwzględnienie przez autora tekstu.

W recenzji należy przedstawić główne tezy recenzowanego materiału.

Merytoryczna ocena recenzowanego tekstu powinna uwzględniać wartość tekstu, a w szczególności przydatność poruszanej w nim tematyki dla potrzeb praktyki i zgodności tekstu z profilem wydawniczym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, poprawność logiczną wywodów, sposób przedstawiania poglądów własnych autora oraz poprawność wykorzystania przywołanych w tekście poglądów doktryny i judykatury.

Formalna ocena recenzowanego tekstu powinna obejmować poprawność językową i redakcyjną tekstu oraz wskazywać, czy nadesłany tekst odpowiada wymogom stawianym przez redakcję „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Zauważone błędy i poprawki w tym zakresie należy wskazać w recenzji.

Ostateczną decyzję o przyjęciu materiału do publikacji bądź jego odrzuceniu podejmuje Redakcja.

Lista recenzentów współpracujących z czasopiśmie zamieszczana jest na stronie internetowej Prokuratury Krajowej, w zakładce „Wojskowy Przegląd Prawniczy” i podlega corocznej aktualizacji.

Zapobieganie przypadkom ghostwriting i guest authorship

Redakcja podejmuje działania zapobiegające przypadkom *ghostwriting* (osoba wniosła istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów) oraz *guest authorship* (osoba jest wymieniana jako autor lub współautor publikacji, choć jej udział w powstaniu tekstu jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca)

poprzez zobowiązanie autora lub współautorów składających materiał do redakcji do procentowego określenia swojego wkładu w powstanie publikacji, a także poinformowania redakcji o źródłach finansowania badań, których wyniki zostały przedstawione w utworze.

II. Informacje dla czytelników

Minister Edukacji Narodowej komunikatem z 1 grudnia 2021 r. ogłosił wykaz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. W wykazie pod pozycją 32237 umieszczony został „Wojskowy Przegląd Prawniczy”. Czasopismo uzyskało **40 pkt.**